

*Πανεπιστήμιο Αιγαίου- Σχολή Κοινωνικών Επιστημών-Τμήμα Κοινωνιολογίας
Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας-Σχολή Καλών Τεχνών-Τμήμα Εικαστικών και
Εφαρμοσμένων Τεχνών*

Δ.Π.Μ.Σ.:" Εφαρμοσμένη-Κλινική Κοινωνιολογία και Τέχνη"

Τίτλος:"Η πανδημία της νόσου COVID-19 στην Ελλάδα: Μια ποιοτική μελέτη κοινωνικής διερεύνησης και εικαστικές αποτυπώσεις".

Διπλωματική εργασία του:

Ευθυμιάδη Ιωάννη

A.M:

1832018110

Επιβλέπων/ουσα:

Ζήση Αναστασία

Ευχαριστίες

Η παρούσα εργασία αποτελεί διπλωματική εργασία στα πλαίσια του μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών: "Εφαρμοσμένη-Κλινική Κοινωνιολογία και Τέχνη".

Στις σπουδές μου ήταν καθοριστική η συμβολή των καθηγητών μου, του κ. Σωτήρη Χτούρη, του κ. Ιωάννη Ζιώγα αλλά και του κ. Βασίλη Μπούζα, στα γνωστικά αντικείμενα που παρακολούθησα, στους οποίους οφείλω να εκφράσω τις ειλικρινείς μου ευχαριστίες για τη συμβολή τους στην ολοκλήρωση των σπουδών μου.

Ιδιαίτερα, επιθυμώ να ευχαριστήσω την καθηγήτριά μου και επιβλέπουσα της παρούσας διπλωματικής εργασίας, κ. Αναστασία Ζήση, για την επιστημονική και συμβουλευτική καθοδήγηση που μου προσέφερε σε όλα τα στάδια εκπόνησης της εργασίας, με τις εύστοχες και πολύ κρίσιμες παρατηρήσεις της.

Οφείλω επίσης, να εκφράσω τις ευχαριστίες μου προς τους συναδέλφους μου, χωρίς τη βοήθεια των οποίων δε θα ήταν δυνατή η διεξαγωγή της έρευνας.

Τέλος, θα ήθελα να εκφράσω τις ιδιαίτερες ευχαριστίες μου προς όλους τους συμμετέχοντες της έρευνας, με την συνεισφορά των οποίων, αυτή συνδιαμορφώθηκε .

Περιεχόμενα

Περίληψη.....σελ. 5	σελ. 5
Abstract.....σελ. 6	σελ. 6
Εισαγωγή.....σελ. 7-8	σελ. 7-8
<u>Κεφάλαιο 1</u>	
1.1 Η κρίσιμη κατάσταση της πανδημίας Covid-19 που οδηγεί στη συνθήκη της καραντίνας, ο ρόλος του κοινωνικού κεφαλαίου και οι επιπτώσεις στην ψυχική υγεία.....σελ. 9-12	σελ. 9-12
1.2 Covid-19 και ψυχική υγεία: Το παράδειγμα της Ιταλίας.....σελ. 12-14	σελ. 12-14
1.3 Οι συνέπειες της καραντίνας και της απομόνωσης στην ψυχική υγεία των ατόμων σε παρόμοιες καταστάσεις κρίσεις που έλαβαν χώρα στο παρελθόν.....σελ. 14-21	σελ. 14-21
1.4 Γενικά θεωρητικά συμπεράσματα και κριτική επισκόπηση του υπό διαπραγμάτευση ζητήματος.....σελ. 21-26	σελ. 21-26
<u>Κεφάλαιο 2</u>	
2.1 Περίληψη έρευνας.....σελ. 27	σελ. 27
2.2 Εισαγωγή.....σελ. 27-28	σελ. 27-28
2.3 Μεθοδολογία.....σελ. 28-32	σελ. 28-32
2.4 Διαπραγμάτευση-Ανάλυση δεδομένων.....σελ. 32-45	σελ. 32-45
2.5 Συμπεράσματα.....σελ. 45-49	σελ. 45-49
<u>Κεφάλαιο 3</u>	
3.1 Συζήτηση για τα αποτελέσματα της έρευνας: Συσχετίσεις και περιορισμοί – Σ. Χτούρης, Α. Ζήση, <i>Ο κοινωνικός μας εαυτός, η οικογένεια και οι κοινωνικές στάσεις την περίοδο των περιορισμών της πανδημίας του Covid-19 το 2020</i>σελ. 50	σελ. 50
3.2 H. Xiao, Y. Zhang και συν., <i>Social Capital and Sleep Quality in Individuals Who Self-Isolated for 14 Days During the Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) Outbreak in January 2020 in China</i>σελ. 51	σελ. 51
3.3 S. Barari, S. Caria και συν., <i>Evaluating COVID-19 Public Health Messaging in Italy: Self-Reported Compliance and Growing Mental Health Concerns</i>σελ. 51-52	σελ. 51-52
3.4 Y. Wang, M. Med και συν., <i>Is quarantine related to immediate negative psychological consequences during the 2009 H1N1 epidemic?</i>σελ. 52	σελ. 52
3.5 E. Kim, Q. Liao και συν., <i>Middle East respiratory syndrome in South Korea during 2015: Risk-related perceptions and quarantine attitudes</i>σελ. 52-53	σελ. 52-53
3.6 L. Hawryluck, W. Gold και συν., <i>SARS Control and Psychological Effects of Quarantine</i> ,	

<i>Toronto, Canada</i>σελ. 53	σελ. 53
3.7 Περιορισμοί της έρευνας της παρούσας διπλωματικής εργασίας(ε.π.δ).....σελ. 53-54	σελ. 53-54
<u>Κεφάλαιο 4</u>	
4.1 Θεωρητική διαπραγμάτευση των εικαστικών αποτυπώσεων της καραντίνας εν μέσω πανδημίας: Μία περιήγηση σε παλαιότερες εποχές.....σελ. 55-63	σελ. 55-63
4.2 Σύγχρονες εικαστικές αποτυπώσεις της πανδημίας και θεωρητική επεξεργασία.....σελ. 63-72	σελ. 63-72
<u>Βιβλιογραφία</u>σελ. 73-77	σελ. 73-77
<u>Παράρτημα</u>σελ. 78-85	σελ. 78-85

Περίληψη

Η πανδημία του Covid-19, αναγνωρίστηκε από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας ως έκτακτος δημόσιος κίνδυνος, με διεθνείς προεκτάσεις, στις 30 Ιανουαρίου του 2020, όταν και οι 34 περιοχές της Κίνας, είχαν να αναφέρουν περιπτώσεις ανθρώπων που νόσησαν από τον νέο κορονοϊό και ταυτόχρονα οι περιπτώσεις αυτές ξεπέρασαν σε αριθμό την επιδημία του SARS που είχε ξεσπάσει το 2003. Η περιοχή από την οποία φαίνεται να μεταδόθηκε σε όλον τον κόσμο η εν λόγω πανδημία είναι η πόλη Wuhan της επαρχίας Hubei στην Κίνα. Η συγκεκριμένη εργασία έχει σκοπό να μελετήσει μέσω μιας ποιοτικής έρευνας καθώς και μέσω του εμπλουτισμού της με καλλιτεχνικές απεικονίσεις, τις κοινωνικές και τις ψυχολογικές συνέπειες που είναι δυνατόν να επιφέρει η πολιτική απόφαση της καραντίνας στην ελληνική κοινωνία. Σημαντικό ρόλο για την μελέτη αυτού του επίκαιρου και κρίσιμου προς διαπραγμάτευση ζητήματος θα διαδραματίσουν οι θεωρίες περί κοινωνικού κεφαλαίου αλλά και των κοινωνικών δικτύων. Επιπλέον, είναι εμφανές ότι αρκετή συζήτηση έχει γίνει για τις συνέπειες που επιφέρει αυτή η κρίση στην σωματική υγεία των ανθρώπων καθώς και για τους κινδύνους που ελοχεύει η έκθεση όλων των ηλικιών στον ιό(κυρίως των ηλικιωμένων συμπολιτών μας αλλά και αυτών που έχουν κάποια συνοσηρότητα, κάποιο δηλαδή υποκείμενο νόσημα). Ωστόσο, ειδικά μετά τις εξαγγελίες περί παράτασης του καθεστώτος καραντίνας -το οποίο εφαρμόζεται στο σύνολο του πληθυσμού-στις 6 εβδομάδες αντί για 2 όπως είχε ανακοινωθεί στην αρχή, γίνεται έκδηλη η ανάγκη να υπάρξουν τέτοιου είδους μελέτες οι οποίες θα εστιάζουν στις ψυχοκοινωνικές συνέπειες της καραντίνας, αφού η επίδρασή τους μπορεί να ξεπερνάει χρονικά το τέλος της πανδημίας και ως εκ τούτου θα πρέπει να υπάρχει ειδική μέριμνα σε αυτόν τον τομέα η οποία δε θα πρέπει να υποτιμάται από κανέναν.

Abstract

The Covid-19 pandemic was recognized by the World Health Organization as an emergency public threat, with international implications, on January 30, 2020, when all 34 regions of China reported cases of people suffering from the new corona virus disease and at the same time these cases outnumbered those of SARS epidemic, that broke out in 2003. The area from which the pandemic appears to have spread around the world is the town of Wuhan in Hubei Province, China. This work aims to study through qualitative research, as well as through its enrichment with artistic depictions, the social and psychological consequences that the political decision of quarantine can bring to Greek society. Theories of social capital and social networks will play an important role in the study of this topical and critical issue to be examined. In addition, it is clear that there has been a lot of discussion about the effects of this crisis on people's physical health and the risks involved in exposing people of all ages to the virus (especially our older fellow citizens and those who have some coherence, that is, an underlying disease). However, especially after the announcements about the extension of the quarantine regime - which is applied to the entire population - at 6 weeks instead of 2 as announced at the beginning, there is an obvious need for such studies that will focus on the psychosocial consequences of quarantine, as their effect may exceed the end of the pandemic and therefore there should be special care in this area which should not be underestimated by anyone.

Εισαγωγή

Ιστορικά, η καραντίνα χρησιμοποιήθηκε ως μέτρο για την προστασία της ζωής των ατόμων αλλά και συνολικά ολόκληρων πόλεων στις επιδημίες που εμφανίστηκαν τον 14ο αιώνα(μαύρη πανώλη). Εκείνη την περίοδο, πόλεις με λιμάνια, όπως είναι η Βενετία απαιτούσαν από το πλήρωμα των πλοίων να παραμείνει στο καράβι 40 ημέρες πριν να λάβει χώρα η αποβίβασή του. Η λέξη καραντίνα προέρχεται από την ιταλική φράση "quaranta giorni" που σημαίνει 40 ημέρες. Επίσης, στις ΗΠΑ, η εμφάνιση διαφορετικών ειδών μολυσματικών ασθενειών όπως ο κίτρινος πυρετός, οδήγησε στον εθνικό νόμο του 1878 περί καραντίνας. Παρόλο που η απομόνωση και η καραντίνα υιοθετούνται ως μέτρα για την προστασία της σωματικής υγείας του πληθυσμού από μολυσματικές/μεταδοτικές ασθένειες, είναι κρίσιμο να μελετώνται οι επιδράσεις που έχουν στην ψυχική υγεία των ατόμων που εμπίπτουν σε αυτού του είδους τον περιορισμό.

Σε αυτό το σημείο, θα πρέπει να γίνει αναφορά στο ότι ο ορισμός της καραντίνας είναι διαφορετικός από αυτόν της απομόνωσης. Η καραντίνα αναφέρεται σε περιπτώσεις όπου το άτομο έχει πιθανώς εκτεθεί σε κάποιον μεταδοτικό ιό και ως εκ τούτου τίθεται σε απομόνωση για προληπτικούς λόγους, έτσι ώστε αν έχει νοσήσει το ίδιο, να μην μεταδώσει περαιτέρω την ασθένεια. Αντίθετα, η απομόνωση αναφέρεται στον διαχωρισμό ατόμων που επιβεβαιωμένα είναι φορείς της ασθένειας, από άτομα που δεν έχουν ακόμα νοσήσει, με σκοπό την διακοπή της παραπέρα μετάδοσης του ιού. Για παράδειγμα ο πρωθυπουργός του Καναδά Justin Trudeau ο οποίος πιθανά εκτέθηκε στον ιό αλλά είναι ασυμπτωματικός, προχώρησε σε εθελοντική ατομική καραντίνα, ενώ η γυναίκα του Sophie Grégoire Trudeau που είναι φορέας του νέου κορονοϊού, βρίσκεται σε απομόνωση.

Στην παρούσα εργασία θα γίνεται αναφορά στα υφιστάμενα μέτρα στην Ελλάδα αλλά και ανά τον κόσμο, ως μέτρα καραντίνας, προς αποφυγή της σύγχυσης και εξαιτίας της ευληπτότητας της συγκεκριμένης λέξης. Το μέτρο της καραντίνας είναι δυνατόν να επιβληθεί σε συγκεκριμένο άτομο, σε συγκεκριμένο πληθυσμό ή σε ολόκληρη γεωγραφική περιοχή που συνδέεται με την εκάστοτε ασθένεια. Η καραντίνα έχει αποδειχθεί πως είναι ένα αποτελεσματικό μέτρο ελέγχου της κατάστασης έκτακτης κρίσης, ειδικά όταν το status του ιού έχει πάρει χαρακτηριστικά μαζικής εξάπλωσης. Στο πρόσφατο παρελθόν, αντίστοιχο παράδειγμα εφαρμογής μέτρων καραντίνας έλαβε χώρα στο Τορόντο του Καναδά, το 2003, όπου περίπου 15.000 άνθρωποι εισήλθαν σε καθεστώς εθελοντικής καραντίνας στο σπίτι, προκειμένου να περιοριστεί η επέκταση του SARS.

Στις σημερινές συνθήκες που βιώνει η ανθρωπότητα, έχουν εφαρμοστεί έντονα και αυστηρά μέτρα καραντίνας λόγω της πανδημίας Covid-19 σε παγκόσμιο επίπεδο. Σε μία περίοδο πριν από την οποία προηγήθηκε μία μακρά περίοδος οικονομικής και κοινωνικής κρίσης υπερσυσσώρευσης

κεφαλαίου και που τα οικονομικά επιτελεία προέβλεπαν νέα κρίση το επόμενο διάστημα(παρά το προσωρινό "ξεπέρασμά" της), γίνονται πλέον φανερά με τον πιο ωμό τρόπο τα κενά που είχαν αφήσει στο σύστημα υγείας της Ελλάδας αλλά και διεθνώς οι πολιτικές λιτότητας και οι διαρκείς υποχρηματοδοτήσεις και περικοπές στον συγκεκριμένο τομέα(και στην πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας).

Ο νέος κορονοϊός βρήκε τα συστήματα υγείας, ακόμα και των λεγόμενων αναπτυγμένων καπιταλιστικών κρατών όπως είναι οι ΗΠΑ, ανέτοιμα για μια τέτοια κρίσιμη κατάσταση για την υγεία του λαού. Ο ίδιος ο Τράμπ, στα πλαίσια δημοσιονομικών περικοπών κατήργησε τις μονάδες ετοιμότητας για τις πανδημίες παρά την προειδοποίηση που έλαβε από αυτές περί επερχόμενης πανδημίας τα επόμενα χρόνια.¹ Ακόμα, η ιδιωτικοποίηση της υγείας και η επιτηδευμένη προσκόλληση των αστικών κυβερνήσεων στην ατομική ευθύνη, ενδέχεται να υπονομεύσει ακόμα περισσότερο τη δυνατότητα αντιμετώπισης τέτοιων καταστάσεων στο μέλλον. Το παραπάνω, γίνεται αντιληπτό με το παράδειγμα της Ελλάδας, όπου η κυβέρνηση μπροστά στις τόσες ελλείψεις στον δημόσιο τομέα τόσο σε επαγγελματίες υγείας όσο και σε υγειονομικό υλικό και εγκαταστάσεις, όχι μόνο δεν επέταξε μέχρι στιγμής τα ιδιωτικά νοσοκομεία και το προσωπικό τους αλλά αντίθετα τους προσέφερε ενισχυμένα οικονομικά επιδόματα για την ενδεχόμενη "προσφορά" τους σε αυτή την κρίσιμη περίοδο.

Επομένως , είναι εύλογο να διακρίνει κανείς ότι από τη μία πλευρά η ατομική ευθύνη είναι ιδιαίτερα σημαντική για την προστασία του εαυτού αλλά και του κοινωνικού συνόλου, όμως, προφανώς, δεν επαρκεί σε τέτοιας έκτασης κρίσεις χωρίς να βρίσκει στήριξη στον μέγιστο βαθμό και να συμπορεύεται με την κρατική ευθύνη. Επιπρόσθετα, σε τέτοιες περιόδους η συλλογική διεκδίκηση δεν πρέπει να ατονεί, πρέπει αντίθετα να είναι το αντίδοτομαζί με την αλληλεγγύη και την αγωνιστική στάση ζωής, η οποία είναι προστατευτικός παράγοντας απέναντι στις αντιξοότητες που συμβαίνουν αυτό το διάστημα στη ζωή της πλειοψηφίας του λαού.

Ωστόσο, όπως ήδη αναφέρθηκε, η καραντίνα είναι δυνατόν να επιφέρει αρνητικές επιπτώσεις στην ψυχική υγεία. Για παράδειγμα ένα μέρος των ατόμων που ζούσαν στο Τορόντο το 2003, την περίοδο δηλαδή που βίωσαν το καθεστώς καραντίνας εξαιτίας της εξάπλωσης του ιού SARS, είχε συμπτώματα μετρατραυματικού στρες (PTSD) και κατάθλιψης. Επιπλέον, τα άτομα είναι πολύ πιθανό να αντιμετωπίσουν σημαντικές οικονομικές δυσκολίες και να βιώσουν τις συνέπειες του στίγματος. Τελικά, για να είναι όσο το δυνατόν πιο ακίνδυνο το καθεστώς της καραντίνας είναι αναγκαίο να παρθούν από το κράτος όλα τα αναγκαία μέτρα έτσι ώστε να υπάρχει επαρκής τροφοδοσία σε απαραίτητα υλικά αγαθά, να υπάρχουν ανοικτοί διάλογοι επικοινωνίας και δομές ψυχολογικής υποστήριξης παντός δυνατού τύπου.

1. Ε. Μπέρση, *Η οικονομία χρειάζεται ένα παγκόσμιο σύστημα υγείας*, 2020, kathimerini.gr

Κεφάλαιο 1

1.1 Η κρίσιμη κατάσταση της πανδημίας Covid-19 που οδηγεί στη συνθήκη της καραντίνας, ο ρόλος του κοινωνικού κεφαλαίου και οι επιπτώσεις στην ψυχική υγεία.

Η εμφάνιση του νέου κορονοϊού, Covid-19, είναι γεγονός. Μία νέα πανδημία έρχεται να θέσει υπό αμφισβήτηση τις αξίες της κοινωνίας. Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας(Π.Ο.Υ), η διεθνής επιστημονική κοινότητα μπορεί να ανακηρύξει ως πανδημία έναν ιό ο οποίος εξαπλώνεται διηπειρωτικά, παρουσιάζει μετάδοση που εμμένει από άτομο σε άτομο και θέτει επί της ουσίας το σύνολο της κοινωνίας σε κίνδυνο. Μία τέτοια κρίσιμη κατάσταση, προκειμένου να προστατευθεί το σύνολο της κοινωνίας, οδηγεί στην επιβολή μέτρων καταναγκαστικής καραντίνας. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, το κοινωνικό κεφάλαιο διαδραματίζει κυρίαρχο ρόλο και έρχεται να συνδιαλαγεί ουσιαστικά με την ψυχολογική κατάσταση των ενδιαφερομένων ατόμων.

Το κοινωνικό κεφάλαιο εμπερικλείει μέσα του τις έννοιες της κοινωνικής εμπιστοσύνης, του συν-ανήκειν και της συμμετοχής. Μία έρευνα που διεξήχθη στην Κίνα τον Ιανουάριο του 2020, σκόπευε να διερευνήσει τις επιπτώσεις του κοινωνικού κεφαλαίου στην ποιότητα του ύπνου-η οποία σχετίζεται άμεσα με την ψυχική υγεία του ατόμου- καθώς και τους μηχανισμούς που ανέπτυξαν οι άνθρωποι που αυτο-απομονώθηκαν για 14 ημέρες μέσα στα σπίτια τους, λόγω του νέου κορονοϊού, τον Γενάρη του 2020 στην κεντρική Κίνα.²

Η έννοια του κοινωνικού κεφαλαίου διατυπώθηκε για πρώτη φορά από τον Γάλλο κοινωνιολόγο Portes το 1980. Ο Portes, όρισε το κοινωνικό κεφάλαιο ως την συλλογή πραγματικών ή εν δυνάμει πόρων οι οποίοι περιέχουν την κοινωνική εμπιστοσύνη, την έννοια του συν-ανήκειν και τη συμμετοχή και πίστευε ότι αυτοί οι πόροι συσχετίζονταν με τα ισχυρά δίκτυα της αμοιβαίας αναγνώρισης. Το 1997, ο Lynch, όρισε την έννοια του κοινωνικού κεφαλαίου ως τη θέληση για παραγωγή κοινωνικής συνοχής, εμπιστοσύνης και συμμετοχής κατά τις δραστηριότητες μιας κοινότητας. Υπάρχουν διαφορές ανάμεσα στην κοινωνική στήριξη και στο κοινωνικό κεφάλαιο. Η κοινωνική στήριξη αντιπροσωπεύει το μέγεθος και την πηγή των κοινωνικών δικτύων από ανθρώπους που βοηθούν ο ένας τον άλλον αλλά και συναισθηματικές, υλικές και πληροφοριακές υποστηρικτικές λειτουργίες. Το κοινωνικό κεφάλαιο από την άλλη, περιλαμβάνει την κοινωνική εμπιστοσύνη, την αίσθηση του συν-ανήκειν και την κοινωνική συμμετοχή. Το κοινωνικό κεφάλαιο ασκεί εύλογα, με διαφορετικούς τρόπους επιρροή στην ψυχολογική κατάσταση του ατόμου και

2. H. Xiao, Y. Zhang και συν., *Social Capital and Sleep Quality in Individuals Who Self-Isolated for 14 Days During the Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) Outbreak in January 2020 in China*, 2020, Medical science monitor

αυτό έχει αποδειχθεί και από παλιότερες μελέτες.

Στην ίδια έρευνα, διενεργήθηκε ανάλυση πορείας για να εκτιμηθούν οι σχέσεις ανάμεσα σε μία εξαρτημένη μεταβλητή(άγχος, στρες, ύπνος) και σε δύο ή περισσότερες ανεξάρτητες μεταβλητές(κοινωνικό κεφάλαιο) και χρησιμοποιήθηκε η ανάλυση συσχέτισης του Pearson αλλά και το μοντέλο δομικής εξομοίωσης. Όλοι οι συμμετέχοντες παρέδωσαν υπογεγραμμένα έντυπα συγκατάθεσης για να συμμετάσχουν στην έρευνα. Επιπλέον η ηθική επιτροπή της ιατρικής σχολής του πανεπιστημίου της Wuhan ενέκρινε την διενέργηση αυτής της έρευνας.

Συνολικά 200 άτομα προσκαλέστηκαν για να συμμετάσχουν στην έρευνα και από αυτά τα 170 συμπεριλήφθηκαν στην συγκεκριμένη μελέτη. Στην έρευνα, συμμετείχαν ενήλικα άτομα που βρισκόντουσαν υπό καθεστώς αυτο-απομόνωσης για 14 ημέρες διότι είτε είχαν μολυνθεί από τον νέο κορονοϊό, είτε είχαν συμπτώματα μόλυνσης, είτε ήταν άτομα που είχαν στενή επαφή με ανθρώπους που είχαν επιβεβαιωμένα μολυνθεί, είτε ήταν άτομα που πιθανώς να είχαν εκτεθεί στον ιό μέσω επαφών με το ευρύτερο κοινωνικό τους περιβάλλον. Η σύνθεση του ερωτηματολογίου εξασφάλιζε στους συνομιλητές την ανωνυμία τους. Η μέση ηλικία των συμμετεχόντων κυμαινόταν στα 37,78 +- 4,12 έτη.

Την τρίτη μέρα της απομόνωσής τους, οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν τα εν λόγω ερωτηματολόγια. Το ατομικό κοινωνικό κεφάλαιο μελετήθηκε σύμφωνα με την κλίμακα του ερωτηματολογίου ατομικού κοινωνικού κεφαλαίου 16(PSC-16). Το άγχος μελετήθηκε χρησιμοποιώντας το ερωτηματολόγιο αυτο-αξιολόγησης του άγχους(SAS). Το στρες μελετήθηκε σύμφωνα με το ερωτηματολόγιο του Stanford για την οξεία αντίδραση στο στρες(SASR) και η ποιότητα του ύπνου μελετήθηκε σύμφωνα με το ερωτηματολόγιο του Pittsburgh για τον δείκτη ποιότητας του ύπνου(PSQI). Οι απαντήσεις στα διαφορετικά ερωτηματολόγια μελετήθηκαν και συγκρίθηκαν μεταξύ τους με σκοπό να καθοριστούν οι σχέσεις ανάμεσα στο άγχος, το στρες, την ποιότητα ύπνου και το κοινωνικό κεφάλαιο.

Τα ευρήματα της έρευνας έδειξαν ότι το κοινωνικό κεφάλαιο των συμμετεχόντων που αυτο-απομονώθηκαν κατά τη διάρκεια της πανδημίας Covid-19, βελτίωνε την ποιότητα του ύπνου, η οποία επηρεαζόταν αρνητικά από το άγχος και το στρες. Τα επίπεδα του άγχους συσχετιζόνταν με τα επίπεδα του στρες, με αποτέλεσμα να επηρεάζουν αρνητικά την ποιότητα του ύπνου των συμμετεχόντων. Ακόμα, στην έρευνα φάνηκε ότι γενικά το άγχος και το στρες των απομονωμένων ατόμων ήταν σε υψηλά επίπεδα, ενώ η ποιότητα του ύπνου τους εξαιτίας του παραπάνω κυμαινόταν σε χαμηλά επίπεδα. Αυτό, δείχνει ότι η ψυχική υγεία των ατόμων που απομονώνονται εξαιτίας κάποιας πανδημίας, πρέπει να λαμβάνεται σοβαρά υπόψιν και ότι το επίπεδο του κοινωνικού κεφαλαίου μπορεί να επηρεάσει την πνευματική υγεία και τον ύπνο.

Τα παραπάνω ευρήματα, υποστηρίζονται και από προηγούμενες μελέτες όπως από αυτήν που

διεξήχθη το 2012 από τους Valencia-Garcia και συν.³ και η οποία επιβεβαίωσε ότι τα αυξημένα επίπεδα του κοινωνικού κεφαλαίου μειώνουν αποτελεσματικά τα επίπεδα της κατάθλιψης και του άγχους. Επιπρόσθετα, οι Li και συν. έδειξαν ότι τα παιδιά που προέρχονται από φτωχά λαϊκά στρώματα αλλά παρόλα αυτά ζουν σε πολυμελείς οικογένειες, βιώνουν την υποστήριξη των συνομηλίκων τους και των σχολικών τους φίλων αλλά και γενικότερα έχουν αυξημένη στήριξη από το κοινωνικό τους κεφάλαιο, εμφανίζουν σε γενικές γραμμές καλύτερη ψυχολογική κατάσταση σε σχέση με παιδιά που δεν πληρούν τα παραπάνω κριτήρια. Επίσης, οι Yamada και συν. απέδειξαν ότι το κοινωνικό κεφάλαιο συμβάλλει στην μείωση του αισθήματος της απόγνωσης και εμποδίζει ψυχολογικές επιπλοκές σε ασθενείς με διαβήτη.

Γενικότερα, τα άτομα που απομονώνονται κατά μόνας στα σπίτια τους, είναι πολύ πιθανόν να αναπτύξουν σωματικό στρες εξαιτίας της έλλειψης χώρου για σωματική άσκηση, ψυχογενές στρες εξαιτίας των περιορισμένων κοινωνικών αλληλεπιδράσεων και άγχος το οποίο σχετίζεται με το αίσθημα φόβου, που δημιουργεί η σκέψη για τις συνέπειες που θα έχει μία ενδεχόμενη έκθεση στον ιό. Τα περισσότερα άτομα που βιώνουν το καθεστώς καραντίνας, ζώντας μόνοι τους, χωρίς την οικογένειά τους, είναι πιθανότερο να αισθανθούν μοναξιά. Επίσης, εξ αιτίας του ότι είναι απομονωμένοι στο σπίτι τους και όχι σε κάποιο νοσοκομείο, υπάρχει περίπτωση, κάποια άτομα, να αισθανθούν περισσότερο ανασφαλείς από ασθενείς που νοσηλεύονται, διότι αναπτύσσουν το αίσθημα της ανησυχίας για μία πιθανή μόλυνσή τους, την έγκαιρη διάγνωσή της και την κατάλληλη θεραπεία. Γι' αυτούς τους λόγους η μέριμνα για την ψυχική υγεία αυτών των ατόμων χρειάζεται να είναι ιδιαίτερα ενισχυμένη.

Το κοινωνικό κεφάλαιο, μπορεί να χρειάζεται μέριμνα και ενίσχυση για να μειώσει τα αρνητικά συναισθήματα και για να αντιμετωπίσει με μία πιο αισιόδοξη στάση, τους παράγοντες επικινδυνότητας που δημιουργούνται κατά τη διάρκεια μιας πανδημίας. Το κοινωνικό κεφάλαιο επηρεάζει με θετικό τρόπο το άγχος γιατί, για παράδειγμα, ένα άτομο που περιβάλλεται από ευρεία και υποστηρικτικά κοινωνικά δίκτυα θα μπορεί ενδεχομένως να αλληλεπιδρά με αυτά και να λαμβάνει την θετική ενίσχυση που του προσφέρουν. Η κοινωνική στήριξη και οι κοινωνικοί πόροι μειώνουν τα αρνητικά συναισθήματα όπως είναι το άγχος. Επομένως, όταν κάποια άτομα είναι απομονωμένα κατά τη διάρκεια μιας πανδημίας, οι διαδικτυακές κοινωνικές ομάδες που διευρύνουν τα κοινωνικά δίκτυα και παρέχουν αμοιβαία στήριξη, δημιουργώντας έτσι σχέσεις αμοιβαιότητας, μπορούν να ελαττώσουν το άγχος της απομόνωσης.

Το στρες, είναι στενά συνδεδεμένο με τη διάθεση, τη συμπεριφορά, την ευεξία και την υγεία του ατόμου γενικότερα. Οι άνθρωποι που έχουν πιο ενισχυμένο κοινωνικό κεφάλαιο συνήθως βιώνουν λιγότερο στρες λόγω της πνευματικής και υλικής υποστήριξης που λαμβάνουν από τους άλλους. Η

3. Συνεργάτες

κοινωνική στήριξη, βοηθά στο να εκτιμώνται με ορθότερο τρόπο, από την οπτική του κάθε ατόμου, οι απειλές που ενδεχομένως επιφέρουν τα στρεσογόνα γεγονότα, στο να μειωθεί η φυσιολογική αντίδραση και η ακατάλληλη συμπεριφορά που δημιουργεί το στρες αλλά και τα επίπεδα του φόβου και του άγχους που προκαλούνται από το στρες.

Για όλους τους παραπάνω λόγους, χρειάζονται και είναι απολύτως αναγκαία, περισσότερα μέτρα τα οποία θα ενισχύουν το κοινωνικό κεφάλαιο και την πνευματική υγεία των ατόμων που βρίσκονται υπό το καθεστώς απομόνωσης κατά τη διάρκεια του ξεσπάσματος μιας πανδημίας. Για παράδειγμα, διάφοροι επαγγελματίες υγείας θα μπορούσαν να παρέχουν διαδικτυακή υγειονομική εκπαίδευση, έτσι ώστε να μειωθούν στα άτομα τα επίπεδα αβεβαιότητας και πανικού που προκαλούνται από την ελλιπή τους γνώση σε θέματα μεταδοτικών νοσημάτων και ασθενειών. Επιπλέον, κοινωνικοί λειτουργοί και ψυχοθεραπευτές θα μπορούσαν να παρέχουν διαδικτυακή ή τηλεφωνική βοήθεια και στήριξη, με σκοπό να ενθαρρύνουν τα ενδιαφερόμενα άτομα έτσι ώστε να επικοινωνούν πιο συχνά με τα συγγενικά και τα φιλικά τους δίκτυα μέσω του διαδικτύου ή μέσω του τηλεφώνου.

1.2 Covid-19 και ψυχική υγεία: Το παράδειγμα της Ιταλίας

Στους επιστήμονες που συμμετείχαν στην διεξαγωγή μιας έρευνας, ζητήθηκε επίσημα από την κυβέρνηση της Ιταλίας, της χώρας που έχει χτυπηθεί με σφοδρό τρόπο από τις επιπτώσεις του νέου κορονοϊού, να εξετασθεί και να μετρηθεί το κατά πόσον οι άνθρωποι που ζουν στην Ιταλία έχουν αντιληφθεί τα μέτρα προστασίας που έχει λάβει η κυβέρνηση καθώς και το κατά πόσον έχουν συμμορφωθεί με αυτά. Στην έρευνα παρουσιάζονται ευρήματα από πέντε διαφορετικούς τομείς και από αυτούς τους πέντε, εδώ, θα γίνει αναφορά στον τέταρτο τομέα της έρευνας που εξέταζε θέματα ψυχικής υγείας επικεντρώνοντας στα αυξανόμενα επίπεδα άγχους που ενδέχεται να βιώσουν ιδιαίτερα οι ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού.

Η έρευνα διεξήχθη σε ενήλικο πληθυσμό της Ιταλίας(3,452 άτομα), την περίοδο από 18 Μαρτίου 2020 μέχρι τις 20 Μαρτίου 2020. Από αυτά τα 3.452 άτομα, τα 1.655 ήταν άνδρες, τα 1.675 γυναίκες, τα 14 δήλωσαν άλλο φύλο και τα 108 δεν είχαν προσδιορίσει το φύλο τους. Για τη λήψη του δείγματος χρησιμοποιήθηκε η πλατφόρμα Lucid η οποία φημίζεται για τα ποιοτικά-αντιπροσωπευτικά αποτελέσματά της(Corrock and McClellan, 2019).⁴ Οι περισσότερες ερωτήσεις έγιναν από τους ίδιους τους συντελεστές της έρευνας και συγκεκριμένα, αυτές που πρέπει να αναφερθούν εδώ, αφορούσαν το άγχος, το στρες, τα επίπεδα ανησυχίας που βίωναν οι ερωτηθέντες

4. S. Barari, S. Caria και συν., *Evaluating COVID-19 Public Health Messaging in Italy: Self-Reported Compliance and Growing Mental Health Concerns*, 2020

και ήταν πέντε.

Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι ανάμεσα στον πληθυσμό της Ιταλίας, τα μεγαλύτερα επίπεδα άγχους φαίνεται να εντοπίζονται στα πιο ηλικιωμένα και ευπαθούς ομάδας άτομα. Ο μέσος όρος επιπέδου του άγχους φάνηκε να είναι ιδιαίτερα υψηλός αφού κανένας από τους ερωτηθέντες δεν απάντησε ότι, σε σχέση με την συγκεκριμένη κρίση που βιώνει η ίδια η Ιταλία αλλά και εν γένει η ανθρωπότητα, δεν βιώνει καθόλου το αίσθημα του άγχους. Επίσης, τα ευρήματα φανέρωσαν το ποιές πληθυσμιακές ομάδες της κοινωνίας εμφανίζουν τα μεγαλύτερα επίπεδα άγχους, όσον αφορά στις υφιστάμενες συνθήκες κρίσης(καθεστώς καραντίνας κ.λ.π) λόγω της πανδημίας. Τα άτομα με τα υψηλότερα επίπεδα άγχους ανάλογα με την ομάδα στην οποία ανήκουν φάνηκαν να είναι οι γυναίκες, οι ενήλικες ηλικίας μεταξύ 30 και 49 ετών και οι άνθρωποι με συνολικά κακή κατάσταση υγείας.

Επιπρόσθετα, εκ των αποτελεσμάτων φάνηκε πως παρότι μερικές φορές το άγχος μπορεί να οδηγήσει σε φυσιολογικές συμπεριφορές και απόψεις για την υγεία γενικότερα, όταν αυτό προστίθεται στην ευαλωτότητα ορισμένων ατόμων, τότε υπάρχει σοβαρή πιθανότητα να επέλθουν στο άτομο μακροχρόνιες επιπτώσεις στην ψυχική του υγεία. Ακόμα, είναι πιθανό η συνεχής ενημέρωση των ατόμων να μην έχει ως αποτέλεσμα, το οποίο θα ήταν και το επιθυμητό, την άρτια ενημέρωση των πολιτών αλλά να ενισχύει το αίσθημα του άγχους, σε άτομα που ανήκουν στις ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού, όπως είναι οι ηλικιωμένοι αλλά και τα άτομα με κάποια συνοσηρότητα. Παρά τις όποιες διαφορές, τα επίπεδα του άγχους είναι αυξημένα σε όλες τις ομάδες του πληθυσμού.

Συμπερασματικά, οι αρνητικές ψυχολογικές επιπτώσεις της καραντίνας, που είναι τις περισσότερες φορές το αίσθημα της ανίας, η αίσθηση της ακινησίας και το άγχος, αρχίζουν να συσσωρεύονται και να διογκώνονται όσον αφορά στην ψυχολογική κατάσταση των ενδιαφερομένων, με αποτέλεσμα να παίρνουν σοβαρότερη μορφή καθώς περνάει ο καιρός. Αν λοιπόν οι αρχές αλλά και γενικότερα οι επαγγελματίες και θεωρητικοί του τομέα της υγείας, έχουν την πεποίθηση και περιμένουν ότι οι άνθρωποι της Ιταλίας θα συνεχίσουν να υφίστανται το καθεστώς της καραντίνας εντός των σπιτιών τους και ότι θα συνεχίσουν να ακολουθούν τις συστάσεις τους για τις επόμενες εβδομάδες ή ακόμα και μήνες(ανάλογα το χρονικό διάστημα που θα χρειαστεί για να περιοριστεί η εξάπλωση του Covid-19) θα ήταν εξαιρετικά χρήσιμο να βρεθούν τρόποι οι οποίοι θα μειώσουν τις αρνητικές ψυχολογικές συνέπειες της καραντίνας.

Για παράδειγμα, θα έπρεπε να ξεκινήσει η διεξαγωγή μίας ενημερωτικής/συμβουλευτικής καμπάνιας που να προτείνει τρόπους με τους οποίους η καραντίνα θα γίνει πιο εύκολη και πιο υποφερτή αντί απλά να επαναλαμβάνονται συνεχώς οι απολύτως κατανοητοί λόγοι για τους οποίους χρειάζεται τα άτομα να μένουν στο σπίτι τους. Επίσης, κρίνεται ότι θα ήταν χρήσιμη η

δημιουργία διαδικτυακών πλατφορμών όπου θα λαμβάνουν χώρα διάφορες συλλογικές διαδικασίες όπως δραστηριότητες κοινωνικού διαβάσματος (π.χ. Perusal.com, για σχολεία και πανεπιστήμια), οδηγίες για την ανακάλυψη ασφαλών τρόπων "σύνδεσης με τον καθαρό αέρα" έτσι ώστε τα άτομα να μην αποκόπτονται εντελώς από την έννοια του "έξω", προτάσεις για την ανακάλυψη καινούργιων τρόπων γεφύρωσης του κοινωνικού κεφαλαίου των πιο ηλικιωμένων με αυτό των πιο νεαρών ατόμων, ακόμα και κρατική συνεισφορά για την απόκτηση tablet και laptop έτσι ώστε να εξασφαλιστεί ότι το σύνολο του πληθυσμού έχει τη δυνατότητα διεξαγωγής τηλεδιασκέψεων. Αν λοιπόν, γίνει προσπάθεια να βρεθούν τρόποι για δραστηριότητες και παρεμβάσεις που θα διευκολύνουν το καθεστώς της καραντίνας και όλους όσοι επηρεάζονται από αυτό, τότε και ο πληθυσμός πιθανώς να ανέπτυξε τους αντίστοιχους μηχανισμούς αντιμετώπισης έτσι ώστε να ανεχθεί πιο εύκολα τα υφιστάμενα περιοριστικά μέτρα για όσο χρονικό διάστημα χρειαστεί έως ότου να ξεπεραστεί αυτή η κρίση δημόσιας υγείας.

1.3 Οι συνέπειες της καραντίνας και της απομόνωσης, στην ψυχική υγεία των ατόμων, σε παρόμοιες καταστάσεις κρίσης που έλαβαν χώρα στο παρελθόν.

Συχνά, η μετάδοση λοιμωδών ασθενειών αποτρέπεται εξαιτίας της επιβολής μέτρων καραντίνας και απομόνωσης στους πληθυσμούς που βρίσκονται σε κίνδυνο. Τέτοιου είδους μέτρα, όπως είναι φυσικό, επηρεάζουν την κινητικότητα, την κοινωνική αλληλεπίδραση και τις καθημερινές δραστηριότητες των ατόμων που βρίσκονται υπό περιορισμό όσον αφορά στις μετακινήσεις τους. Με αφορμή τον νέο κορονοϊό και την κατάσταση πανδημίας, την οποία η εξάπλωσή του επέφερε, έλαβε χώρα η εν λόγω ερευνητική ανασκόπηση με σκοπό να συνθέσει τα υπάρχοντα στοιχεία για την επίδραση που έχουν τελικά στην ψυχική υγεία των ατόμων η καραντίνα και η απομόνωση(Covid-19, SARS, MERS, Ebola, φυματίωση, H1N1). Οι περισσότερες έρευνες προέρχονταν από τις εξής χώρες: ΗΠΑ, Ηνωμένο Βασίλειο, Καναδά. Λιγότερες προέρχονταν από: Σουηδία, Αυστραλία, Ολλανδία, Νότια Κορέα, Σενεγάλη, Νέα Ζηλανδία, Ιρλανδία, Βραζιλία, Λιβερία, Τουρκία, Γαλλία, Ισπανία, Σιέρα Λεόνε, Χόνγκ Κόνγκ, Ταϊβάν, Κίνα και Σιγκαπούρη.⁵

Αρχικά σε μία γενική ανασκόπηση χρησιμοποιήθηκαν οι οδηγίες και συστάσεις που υποδεικνύουν τα Προτιμώμενα Στοιχεία Αναφοράς για Συστηματικές Ανασκοπήσεις και Μετα-Αναλύσεις(PRISMA) του Ινστιτούτου Joanna Briggs(JBI, ομάδα εργασίας πάνω στη μεθοδολογία ανασκοπήσεων). Επιπλέον η ερευνητική ομάδα, αναζήτησε στοιχεία από τα: MEDLINE, Embase, PubMed, Academic Search Ultimate, Health Source: Nursing/Academic Edition, Health Policy

5. M. Hossain, A. Sultana, N. Purohit, *Mental health outcomes of quarantine and isolation for infection prevention: A systematic umbrella review of the global evidence*, 2020

Reference Center, American Psychological Association (APA) PsycInfo, Cumulative Index to Nursing and Allied Health Literature (CINAHL), and Web of Science databases χρησιμοποιώντας λέξεις-κλειδιά. Ακόμα χρησιμοποιήθηκε η κρίσιμη λίστα ελέγχου αξιολόγησης για συστηματικές ανασκοπήσεις και συνθέσεων ερευνών (JBI) έτσι ώστε να εκτιμηθεί η ποιότητα των μελετών που συμπεριλαμβάνονται στην ανασκόπηση.

Τα ευρήματα από μια συστηματική μελέτη μεγάλου εύρους παρόμοιων ερευνών που χρησιμοποιήθηκαν για να συνθέσουν την εν λόγω ανασκόπηση έδειξαν ότι: 1) Οι περισσότερες έρευνες που συμπεριλήφθησαν, διεξήχθησαν σε χώρες με γενικό υψηλό εισόδημα και χρειάζεται προσοχή έτσι ώστε να μην υπάρξει κάποιου είδους γενίκευση όσον αφορά στα αποτελέσματα που ενδεχομένως να προέκυπταν αν αυτές οι έρευνες διεξάγονταν σε χώρες με γενικό χαμηλό εισόδημα 2) Τόσο οι ασθενείς όσο και οι επαγγελματίες υγείας, βρίσκονται σε κακή ψυχολογική κατάσταση, γεγονός που καταδεικνύει την ανάγκη για δημιουργία δομών που να προσφέρουν ψυχολογική στήριξη σε τέτοιες περιόδους κρίσης 3) Οι επαγγελματίες υγείας ανά τον κόσμο αναφέρουν ότι βιώνουν διαφορετικών ειδών ψυχολογικές δυσκολίες όπως συναισθηματική εξουθένωση και επαγγελματικό burnout, τα οποία ενισχύονται από το καθεστώς καραντίνας 4) Οι περισσότερες έρευνες συνέθεσαν υλικό το οποίο αντλήθηκε από κλινικά περιβάλλοντα 5) Απαιτείται συστηματικότερη διερεύνηση των επιπτώσεων μιας πανδημίας στην ψυχική υγεία των ατόμων 6) Πρέπει να δημιουργηθούν παγκόσμια μέτρα πρόληψης της επιδείνωσης της ψυχολογικής κατάστασης που ακολουθεί μία τέτοια κρίση 7) Οι διαπροσωπικές σχέσεις, τα κοινωνικά δίκτυα και το κοινωνικό κεφάλαιο, διαδραματίζουν πολύ σημαντικό ρόλο σε τέτοιου είδους υγειονομικές κρίσεις 8) Είναι αναγκαία η επαγρύπνηση τόσο από την πλευρά των ατόμων όσο και από την πλευρά του εκάστοτε κράτους 9) Η αποτελεσματικότητα των μέτρων καραντίνας και απομόνωσης συσχετίζεται με τον βαθμό ετοιμότητας και πληρότητας των συστημάτων υγείας και 10) Θα χρειαστεί μεγαλύτερη μέριμνα για να διασφαλιστεί η ποιότητα των υπηρεσιών υγείας ανά τον κόσμο έτσι ώστε να γίνουν πιο αποτελεσματικές σε αντίστοιχες περιπτώσεις πανδημίας.

Μία πιο συγκεκριμένη έρευνα αναφέρεται στο ξέσπασμα μιας μαζικής μόλυνσης από τον ιό H1N1 που επιβεβαιώθηκε στο κολλέγιο Quiangjiang του πανεπιστημίου του Hangzhou στις 25 Αυγούστου του 2009. Προηγούμενες έρευνες που διεξήχθησαν, είχαν αναδείξει ότι το καθεστώς καραντίνας είναι δυνατόν να προκαλέσει επιπτώσεις στην ψυχική υγεία των ατόμων κατά τη διάρκεια της επιδημίας του SARS. Σε αυτό το σημείο πρέπει να λεχθεί ότι η εν λόγω έρευνα έλαβε χώρα με σκοπό να εξετάσει αν οι αρνητικές ψυχολογικές συνέπειες σχετίζονται ή όχι με το καθεστώς καραντίνας.⁶

6. Y. Wang, M. Med και συν., *Is quarantine related to immediate negative psychological consequences during the 2009 H1N1 epidemic?*, 2010, Elsevier

Συνολικά, 419 φοιτητές εκ των οποίων οι 176 βίωσαν το καθεστώς καραντίνας ως στενές επαφές ανθρώπων που είχαν νοσήσει επιβεβαιωμένα και 243 οι οποίοι δεν βρισκόντουσαν σε καθεστώς καραντίνας, συμμετείχαν στην έρευνα. Χρειάστηκε επίσης, να συμπληρωθούν τα απαραίτητα έγγραφα γραπτής συγκατάθεσης για τη συμμετοχή στην έρευνα, η οποία ολοκληρώθηκε για όλους τους συμμετέχοντες στο τέλος της περιόδου της καραντίνας, δηλαδή μετά από επτά ημέρες. Οι άμεσες ψυχολογικές συνέπειες αξιολογήθηκαν σύμφωνα με τα αξιόπιστα και έγκυρα ερωτηματολόγια αυτο-αναφοράς που χρησιμοποιούνται για μελέτες κοινότητας. Επιπλέον, χρησιμοποιήθηκαν το ερωτηματολόγιο αυτο-αναφοράς των 20 σημείων(SRQ-20) αλλά και η αναθεωρημένη κλίμακα της επίπτωσης συμβάντος(IES-R). Το IES-R αναπτύχθηκε για να μελετηθούν τα ενδεχόμενα επίπεδα του μετατραυματικού στρες(PTSD) και το SRQ-20 για να διερευνηθεί η γενική ψυχολογική κατάσταση των ατόμων.

Ως αρχικό συμπέρασμα, φάνηκε ότι δεν υπήρξαν ιδιαίτερα σημαντικές διαφορές ανάμεσα στα άτομα τα οποία βρισκόντουσαν σε καραντίνα, σε σχέση με τα άτομα που δεν είχαν υποβληθεί σε αυτό το καθεστώς. Ωστόσο, από την έρευνα αναδείχθηκε το γεγονός του ότι οι ενδιαφερόμενοι σε καραντίνα παρουσίαζαν αρκετά μειωμένη απογοήτευση για τα επιβληθέντα μέτρα σε σχέση με αυτούς που ήταν εκτός του καθεστώτος καραντίνας. Επιπρόσθετα, τα άτομα σε καραντίνα παρουσίασαν εμφανώς μειωμένο σκορ σε σχέση με αυτά που δεν υποβλήθηκαν σε καραντίνα, όσον αφορά στον δείκτη μέτρησης ενδείξεων μετατραυματικού στρες.

Όσον αφορά στο φύλο, φάνηκαν κάποιες διαφορές, καθώς οι γυναίκες που είχαν υποβληθεί σε καραντίνα παρουσίασαν σημαντικά μειωμένα σκορ σε σχέση με αυτές που δεν είχαν υποβληθεί, στην κλίμακα μέτρησης ενδείξεων μετατραυματικού στρες. Στον συγκεκριμένο ανδρικό πληθυσμό βρέθηκε ότι οι άνδρες που είχαν υποβληθεί σε καραντίνα, εμφάνιζαν αρκετά μικρότερο βαθμό απογοήτευσης όσον αφορά στα επιβληθέντα μέτρα σε σχέση με αυτούς που δεν είχαν υποβληθεί.

Στην παρούσα έρευνα, σε γενικές γραμμές, δεν φάνηκαν να υπάρχουν άμεσες αρνητικές επιπτώσεις στην ψυχική υγεία των ατόμων εξαιτίας του μέτρου της καραντίνας. Αυτό το συμπέρασμα, έρχεται σε αντίθεση με παλιότερες έρευνες, όπως αυτής των Hawroluck και συν. για τις άμεσες ψυχολογικές συνέπειες της καραντίνας κατά τη διάρκεια του SARS, όμως φαίνεται να συμπίπτει με παρόμοιες έρευνες που εξέταζαν την μακροχρόνια ψυχολογική επίδραση στα άτομα κατά τη διάρκεια της ίδιας κατάστασης και επιδημίας. Φαίνεται ότι η ύπαρξη διαφορετικών παραγόντων οδήγησε σε αυτή την αντίθεση, αν λογαριάσει κανείς την γνώση και κατανόηση του μέτρου της καραντίνας στον εξεταζόμενο πληθυσμό του 2009 αλλά και τα υψηλότερα επίπεδα νοσηρότητας και θνησιμότητας που υπήρχαν κατά τη διάρκεια του ξεσπάσματος της επιδημίας SARS.

Επιπλέον, εξαιτίας των υψηλότερων επιπέδων νοσηρότητας και θνησιμότητας την περίοδο του

ξεσπάσματος του SARS, είναι εύλογο τα εμπλεκόμενα με την τότε κρίσιμη κατάσταση που αφορούσε τον εν λόγω ιό άτομα, να βίωναν υψηλότερα επίπεδα στρες σε σχέση με τα άτομα που εμπλέκονταν με την επιδημία H1N1, αφού αδιαμφισβήτητο είναι το γεγονός του ότι τα συγκεκριμένα άτομα είχαν εκτεθεί σε υψηλότερου βαθμού στρεσογόνα γεγονότα. Επίσης, φαίνεται ότι το εκάστοτε επιβληθέν καθεστώς καραντίνας είναι δυνατόν να έχει διαφορετικής έντασης και βαρύτητας ψυχολογικές επιπτώσεις κάτω από διαφορετικής έντασης και έκτασης στρεσογόνες καταστάσεις.

Επιπροσθέτως, εφόσον η συγκεκριμένη έρευνα ολοκληρώθηκε κατά την περίοδο λήξης του μέτρου της καραντίνας, είναι αδύνατον να έχουν αντληθεί συμπεράσματα για τις ενδεχόμενες μακροχρόνιες επιπτώσεις της στην ψυχολογική κατάσταση των εμπλεκόμενων ατόμων. Ακόμα, αφού ο υπό διερεύνηση πληθυσμός της έρευνας ήταν φοιτητές, είναι δύσκολη, αν όχι αδύνατη, η γενίκευση και προσαρμογή των αναφερθέντων αποτελεσμάτων στον γενικό πληθυσμό. Τέλος, τα ευρήματα υποδεικνύουν ότι τα εκάστοτε συμπεράσματα για τις αρνητικές ψυχολογικές συνέπειες της καραντίνας, θα πρέπει να μελετώνται και να αναλύονται με ιδιαίτερη προσοχή και ενσυναίσθηση.

Μία παρόμοια έρευνα μελετά τις επιδράσεις του πρώτου μεγάλου ξεσπάσματος του ιού MERS που συνέβη εκτός της αραβικής χερσονήσου, το οποίο ξεκίνησε δηλαδή στην Ν. Κορέα περί τα μέσα Μαΐου του 2015. Συνολικά, 14.702 άτομα βρέθηκαν υπό το καθεστώς καραντίνας σε κάποια χρονική στιγμή ανάμεσα στο διάστημα που μεσολάβησε μεταξύ 20 Μαΐου με 3 Ιουλίου. Εκείνη την περίοδο, υπήρξαν συστάσεις για εθελοντική καραντίνα που απευθύνονταν σε άτομα που είχαν έρθει σε επαφή με επιβεβαιωμένο κρούσμα -φορέα του ιού- και οι οποίες συμβούλευαν τα ενδιαφερόμενα άτομα να παραμείνουν σε αυτό το καθεστώς για 14 ημέρες είτε στο σπίτι τους είτε σε κάποια νοσοκομειακή δομή. Σε όλα τα άτομα αυτά παρεχόταν καθημερινή αξιολόγηση της κατάστασης της υγείας τους, τα απαραίτητα υλικά αγαθά καθώς και οικονομική ελάφρυνση εξαιτίας της απώλειας εισοδήματος που θα τους επέφερε η καραντίνα.

Κατόπιν των όσων αναφέρθηκαν παραπάνω, διενεργήθηκε μια πληθυσμιακή έρευνα η οποία είχε σκοπό να μελετήσει τους κινδύνους που αφορούσαν την εξάπλωση του κορονοϊού MERS αλλά και τις στάσεις που είχαν δημιουργηθεί ανάμεσα στα νοικοκυριά της δημοκρατίας της Νοτίου Κορέας όσον αφορά στο μέτρο της καραντίνας που εκείνη την περίοδο είχε επιβληθεί. Μία έμπειρη κορεατική εταιρεία δημοσκοπήσεων ανέλαβε να διενεργήσει τυχαίες κλήσεις σε σπίτια που βρίσκονταν στην περιοχή της Σεούλ αλλά και της Γκουέονγκι. Οι συνομιλητές, συναίνεσαν προφορικά στο να συμμετάσχουν στην έρευνα και έλαβαν μέρος σε τηλεφωνική συνέντευξη η οποία βασιζόταν σε ένα δομημένο ερωτηματολόγιο. Οι βασικές ερωτήσεις που περιείχε το ερωτηματολόγιο βασίστηκαν σε αντίστοιχες έρευνες που είχαν διενεργηθεί την περίοδο έξαρσης

του ιού SARS και της νέας γρίπης στο Χόνγκ Κόνγκ. Χρησιμοποιήθηκαν για την διεκπεραίωση της έρευνας το μοντέλο πεποίθησης για την υγεία αλλά και η θεωρία της προγραμματισμένης συμπεριφοράς. Οι στάσεις των ατόμων απέναντι στο καθεστώς καραντίνας μετρήθηκαν με βάση τη μεταβλητότητά τους ανά ηλικία, φύλο και μορφωτικό επίπεδο.⁷

Συνολικά, 200 άτομα ολοκλήρωσαν τη διαδικασία της συνέντευξης κατά το διάστημα 26-30 Ιουνίου του 2015. Ανάμεσα στους συνομιλητές, το 51% ήταν γυναίκες, το 18% ήταν ηλικίας μεγαλύτερης των 60 ετών και το 57% είχε ολοκληρώσει τουλάχιστον το τρίτοβάθμιο επίπεδο εκπαίδευσης. Η οπτική που σχετιζόταν με τον κίνδυνο ενδεχόμενης μόλυνσης από τον ιό- σε σχέση με άλλους ιούς- κυμαινόταν σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα, αφού μόλις το 9% των συνομιλητών είχε την πεποίθηση ότι είναι πιο πιθανό να νοσήσει. Το 24% εξέφρασε ιδιαίτερη ανησυχία σε σχέση με τον συγκεκριμένο ιό και το 32% θεωρούσε πιθανό να νοσήσει από τον MERS. Στους άνδρες εκφραζόταν μικρότερος βαθμός ανησυχίας σε σχέση με τις γυναίκες. Επιπλέον, μόλις το 33% των συνομιλητών εξέφρασε συμφωνία με τις επιβληθείσες πρακτικές της κυβέρνησης. Στους συνομιλητές με υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο, το παραπάνω ποσοστό "έπεφτε" σε ακόμα χαμηλότερες τιμές. Ακόμα, τα άτομα ηλικίας από 20-39 ετών εξέφραζε πολύ λιγότερη εμπιστοσύνη στην κυβέρνηση και τα μέτρα τα οποία αυτή έπαιρνε, σε σχέση με τους ανθρώπους ηλικίας 40-59 και με αυτούς άνω των 60 ετών.

Τα ευρήματα της έρευνας έδειξαν ότι το άγχος που βίωναν οι συνομιλητές, κυμαινόταν σε μέτρια επίπεδα και ότι οι άνδρες βίωναν σε μικρότερο βαθμό το συγκεκριμένο αίσθημα, σε σχέση με τις γυναίκες. Επιπροσθέτως, ήταν αριδήλη η δυσμενής στάση της συντριπτικής πλειοψηφίας των συνομιλητών ως προς το μέτρο της καραντίνας και αυτό φανερώνεται με πιο έκδηλο τρόπο από το ποσοστό του μόλις 0,5% των συνεντευξιζομένων που πίστευαν ότι τα άτομα που βρίσκονταν σε καραντίνα θα έπρεπε να αποφεύγουν την επαφή με άλλους ανθρώπους.

Η παρούσα μελέτη που εξετάζεται, έδειξε ότι κατά πλειοψηφία, τα άτομα που βίωσαν το καθεστώς καραντίνας εμφανίζουν αρνητική στάση απέναντι στο εν λόγω μέτρο. Παρά το γεγονός του ότι η εθελοντική καραντίνα πραγματικά είναι ένα βοηθητικό μέσον για παύση της μετάδοσης των μολυσματικών ασθενειών, λιγότεροι από το 10% των ερωτηθέντων υιοθετούσαν αυστηρή στάση απέναντι σε ενδεχόμενη άρση του μέτρου της καραντίνας από άλλους και ταυτόχρονα περισσότεροι από το 50% θεωρούσαν κατανοητή τη στάση ατόμων που δεν τηρούσαν κατά γράμμα το συγκεκριμένο καθεστώς καραντίνας. Επίσης, αποκαλύφθηκε ότι τα περισσότερα άτομα είχαν την πεποίθηση ότι η καραντίνα είναι ένα αναποτελεσματικό και μη επαρκές μέτρο για την αντιμετώπιση του MERS. Ένα ακόμα πρόσθετο συμπέρασμα που βγαίνει από την εν λόγω έρευνα

7. E. Kim, Q. Liao και συν., *Middle East respiratory syndrome in South Korea during 2015: Risk-related perceptions and quarantine attitudes*, 2016, Elsevier

είναι το ότι ο λαός, τα Μ.Μ.Ε αλλά και πολιτικοί φορείς εγείρουν ηθικής φύσεως ερωτήματα για τον εθελοντικό αυτοπεριορισμό της προσωπικής ελευθερίας, ιδιαίτερα όταν η εμπιστοσύνη στην υλοποίηση οργανωτικών μέτρων από πλευράς κράτους και κυβέρνησης είναι αμελητέα.

Σε γενικές γραμμές, η δημόσια εμπιστοσύνη στην κυβέρνηση για την ενδεχόμενη δυνατότητά της να ελέγξει το ξέσπασμα του ιού ήταν σε αρκετά χαμηλά επίπεδα σε σχέση με αυτήν που παρατηρήθηκε το 2009 στο Χόνγκ Κόνγκ κατά τη διάρκεια της πανδημίας H1N1. Όπως ακριβώς ήταν κάτι νέο ο ιός SARS που ξέσπασε το 2003 έτσι και για την Ν. Κορέα ο κορονοϊός MERS ήταν ένα νέο ερέθισμα και έτσι όπως συνήθως γίνεται κατά τη διάρκεια τέτοιων συνθηκών, είναι πιο δύσκολο να υπάρξει εμπιστοσύνη από την πλευρά των ατόμων λόγω της παραπληροφόρησης, της έλλειψης ακριβούς γνώσης για αυτό που πρέπει να αντιμετωπιστεί, με αποτέλεσμα να υπάρχει συνολικά αρκετή σύγχυση σχετικά με την εκάστοτε κρίσιμη κατάσταση. Ωστόσο, η συγκεκριμένη έκδηλη έλλειψη εμπιστοσύνης ως προς τις πρακτικές της κυβέρνησης στην Ν. Κορέα, μπορεί να οφείλεται στην αρχική προσπάθεια απόκρυψης των νοσοκομείων που εμπλέκονταν στην περίθαλψη επιβεβαιωμένων κρουσμάτων του ιού, ιδιαίτερα σε συνθήκες όπου κυρίως οι νέοι άνθρωποι μπορούν να ενημερώνονται πιο εύκολα από το ίντερνετ και να ανακαλύπτουν τέτοιου είδους προσπάθειες απόκρυψης στοιχείων.

Συμπληρωματικά, μπορεί να εξαχθεί το συμπέρασμα του ότι οι εντυπώσεις για την σοβαρότητα της κατάστασης και του κινδύνου που θα ακολουθούσε μια ενδεχόμενη μόλυνση από τον ιό ήταν χαμηλή, πιθανώς γιατί η έρευνα διεξήχθη σε ένα ώριμο στάδιο του ξεσπάσμάτος του οπότε και ο αριθμός των νέων επιβεβαιωμένων κρουσμάτων είχε αρχίσει να μειώνεται αισθητά. Ακόμη, τα μεσαία επίπεδα άγχους που ανακαλύφθηκαν όσον αφορά στους συνομιλητές ενδέχεται να οφείλονταν περισσότερο στον φόβο επιβολής του μέτρου της καραντίνας παρά σε ενδεχόμενη μόλυνση από τον τότε νέο κορονοϊό. Βέβαια, οι περισσότεροι από τους Νοτιοκορεάτες έδειξαν συμμόρφωση με το κοινωνικό και νομικό πλαίσιο. Φαίνεται λοιπόν ότι οι κανόνες είναι δυνατόν να διαμορφώσουν κάποιου είδους κίνητρο για την υιοθέτηση προσεκτικών συμπεριφορών αλλά και γενικά για την εφαρμογή μέτρων ελάττωσης της συχνότητας των κοινωνικών επαφών.

Εν κατακλείδι, τα ευρήματα ανέδειξαν την άμεση ανάγκη για ενδυνάμωση της δημόσιας εκπαίδευσης, όσον αφορά σε τέτοιου είδους ζητήματα, όπως είναι η εφαρμογή μέτρων καραντίνας, καθώς και για τη θέσπιση μέτρων καλύτερης ενημέρωσης σε σχέση με τους κινδύνους που μπορεί να ελοχεύουν από το ξέσπασμα μιας κρίσιμης κατάστασης για τη δημόσια υγεία. Συμπερασματικά δηλαδή, οι δημόσιοι φορείς υγείας θα πρέπει να γίνουν πιο αποτελεσματικοί όσον αφορά στην εφαρμογή των παραπάνω, όχι μόνο στην Ν. Κορέα αλλά και σε παγκόσμια κλίμακα.

Σε μία άλλη έρευνα εξετάστηκαν οι ψυχολογικές επιπτώσεις που επιφέρει το μέτρο της καραντίνας στα άτομα που διέμεναν στο Τορόντο κατά την περίοδο του 2003 – όταν και ξέσπασε η

πανδημία SARS. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι ερευνητές, η γνώση και η κατανόηση των εμπειριών που βιώνουν τα άτομα σε καθεστώς καραντίνας είναι κρίσιμη τόσο για την αύξηση της αυστηρότητας τήρησης του εν λόγω μέτρου όσο και για την μείωση των αρνητικών επιδράσεων που αυτό έχει στα άτομα, τις οικογενειές τους και εν γένει στα κοινωνικά τους δίκτυα.

Κατά τη διάρκεια λοιπόν αυτής της εθελοντικής καραντίνας, τα ενδιαφερόμενα άτομα, έλαβαν την οδηγία να μη βγαίνουν από το σπίτι τους αλλά και να μην καλούν κόσμο σε αυτά. Στην έρευνα συμμετείχαν 129 άτομα στα οποία εξασφαλίστηκε η ανωνυμία τους. Μία διαδικτυακή επισκόπηση η οποία περιείχε 152 ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής αλλά και μερικές βραχέων απαντήσεων συμπληρώθηκε από τους συμμετέχοντες με το τέλος της περιόδου καραντίνας(το πολύ 2 ημέρες μετά). Ο ψυχολογικός αντίκτυπος της καραντίνας μετρήθηκε σύμφωνα με την αναθεωρημένη κλίμακα της επίπτωσης συμβάντος(IES-R) και με την κλίμακα κατάθλιψης του Κέντρου Επιδημιολογικών Μελετών(CES-D). Τα ποιοτικά δεδομένα της έρευνας κωδικοποιήθηκαν και αναλύθηκαν για να αναδείξουν τα αναδυόμενα θέματα. Από τα 129 άτομα, το 68% ήταν επαγγελματίες υγείας, το 64% είχε ηλικία από 26-45 έτη, το 58% ήταν έγγαμοι, το 72% είχε μορφωτικό επίπεδο κολλεγίου ή υψηλότερο και το 48% είχε μεικτό εισόδημα μικρότερο ή ίσο των 75.000 δολαρίων Καναδά.⁸

Τα ευρήματα της έρευνας όσον αφορά στην πληροφόρηση για τα μέτρα ελέγχου της πανδημίας, έδειξαν ότι όσα άτομα πίστευαν πως δεν είχαν ενημερωθεί επαρκώς παρουσίαζαν αισθήματα θυμού για το μέτρο της καραντίνας θεωρώντας ότι είναι ανεπαρκές, απογοήτευσης που ήταν δύσκολο να επικοινωνήσουν με τους εργοδότες τους και τους φορείς δημόσιας υγείας αλλά και επειδή δεν έλαβαν τη στήριξη που περίμεναν και άγχους λόγω της έλλειψης ενημέρωσης για τους τρόπους μετάδοσης και διάγνωσης του ιού. Κατά τη διάρκεια της πανδημίας, περίπου το 30% των ερωτηθέντων θεωρούσε ότι δεν είχε ενημερωθεί επαρκώς για τον SARS.

Επιπλέον, σε κάποια από τις έρευνες που μελέτησε μία ανασκόπηση για παράδειγμα και που η οποία εξέταζε την επίδραση που άσκησε στην ψυχική υγεία 1.912 ενηλίκων η επιδημία του SARS στον Καναδά(2003), βρέθηκε ότι τα άτομα που βρίσκονταν υπό καθεστώς καραντίνας βίωναν έντονο ψυχολογικό φορτίο και εμφάνιζαν συμπτώματα απόγνωσης και μετατραυματικού στρες(PTSD).

Επίσης, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η ύπαρξη συμπτωμάτων PTSD στους συμμετέχοντες, σχετιζόταν με την ύπαρξη συμπτωμάτων κατάθλιψης. Το έγγαμο ή το άγαμο status των ατόμων δεν αποτύπωνε την ύπαρξη συμπτωμάτων PTSD και ταυτόχρονα δεν επηρέαζε την ύπαρξη συμπτωμάτων κατάθλιψης. Επιπλέον, τα άτομα με μεικτό εισόδημα από 40.000 μέχρι 75.000

8. L. Hawryluck, W. Gold και συν., *SARS Control and Psychological Effects of Quarantine, Toronto, Canada, 2004, cdc.gov*

δολάρια παρουσίαζαν αυξημένα συμπτώματα κατάθλιψης σε σχέση με άτομα που είχαν μεικτό εισόδημα μεγαλύτερο των 75.000 δολαρίων το χρόνο. Συνολικά, ούτε η ηλικία, ούτε το επίπεδο μόρφωσης, ούτε το εργασιακό status του επαγγελματία υγείας, ούτε η διαμονή με άλλους ενήλικες στο ίδιο σπίτι, ούτε η ύπαρξη παιδιών σχετιζόνταν με την εμφάνιση συμπτωμάτων PTSD και κατάθλιψης. Αντίθετα, η αυξημένη χρονική διάρκεια της καραντίνας αντιστοιχούσε σε αυξημένα επίπεδα ενδείξεων μετατραυματικού στρες και κατάθλιψης. Ωστόσο, τα αποτελέσματα ανάμεσα σε άτομα που βρίσκονταν υπό αυτό το καθεστώς μεγαλύτερο χρονικό διάστημα σε σχέση με άλλα, δεν έδειξαν σημαντικές στατιστικές διαφορές.

Όλοι οι συμμετέχοντες περιέγραψαν κατά την εν λόγω έρευνα, ένα αίσθημα απομόνωσης το οποίο οφειλόταν κυρίως στην έλλειψη κοινωνικής αλλά κυρίως σωματικής επαφής με τα μέλη της οικογένειάς τους. Επιπρόσθετα, ο κατ'οίκον εγκλεισμός ή ο εγκλωβισμός μεταξύ σπιτιού και εργασίας, αύξανε το αίσθημα της απομόνωσης και της κοινωνικής απόστασης, ειδικά σε συνδυασμό με την απουσία επαφών με τα φιλικά δίκτυα και την αδυναμία εξασφάλισης των απαραίτητων υλικών αγαθών για την καθημερινή διαβίωση. Το αίσθημα του άγχους, διογκωνόταν κατά τη διάρκεια της υποχρεωτικής καθημερινής αυτο-θερμομέτρησης αλλά και του φόβου για ενδεχόμενη μετάδοση του ιού στα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας.

Σε περιόδους που είναι αναγκαίο το μέτρο της καραντίνας για το κοινό καλό, τα άτομα "πληρώνουν ένα βαρύ αντίτιμο". Τα αποτελέσματα ακολούθως έδειξαν ότι οι συμμετέχοντες παρουσίαζαν σε σημαντικό βαθμό το αίσθημα της δυσφορίας αλλά και γενικότερα συμπτώματα μετατραυματικού στρες και κατάθλιψης. Σαν επακόλουθο των παραπάνω, αναδείχθηκε το συμπέρασμα του ότι η καραντίνα από μόνη της(ιδιαίτερα σε μεγάλα χρονικά διαστήματα που αυτή είναι σε ισχύ) ως προσωποποιημένο τραύμα, μπορεί να αποτελέσει ισχυρό παράγοντα επικινδυνότητας για την ανάπτυξη PTSD και κατάθλιψης. Τέλος, τα άτομα που σε τέτοιες περιόδους κρίσης περικλείονται από μία σειρά παράγοντες επικινδυνότητας για την ανάπτυξη μετατραυματικού στρες και κατάθλιψης, ενδέχεται να ωφεληθούν από την αυξημένη ενίσχυση και υποστήριξη των δημοσίων φορέων υγείας.

1.4 Γενικά θεωρητικά συμπεράσματα και κριτική επισκόπηση του υπό διαπραγμάτευση ζητήματος

Για να μελετηθεί αποτελεσματικότερα η κατάσταση εξαίρεσης/έκτακτης ανάγκης που διανύει η ανθρωπότητα αυτήν την χρονική περίοδο, θα ήταν χρήσιμο να γίνει προσπάθεια εξαγωγής κάποιων γενικότερων συμπερασμάτων από τις μελέτες που αναφέρθηκαν, από τη γενικότερη βιβλιογραφία που καταπιάνεται με το ζήτημα προς εξέταση καθώς και προσπάθεια κριτικής ανάγνωσης αυτών

των συμπερασμάτων.

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η ανθρωπότητα διανύει μία περίοδο κρίσης η οποία έχει βιολογικές, κοινωνικές, ψυχολογικές αλλά και όπως αποτυπώνεται με τα σημερινά δεδομένα και αυτά που φαίνεται πως θα ακολουθήσουν, οικονομικές πλευρές. Φαίνεται να καταλύεται όλο και πιο έκδηλα το status των "αναπτυγμένων καπιταλιστικών χωρών" με πρώτο και καλύτερο παράδειγμα τις ΗΠΑ όπου μέσω αυτής της κρίσης αποκαλύφθηκε ακόμη περισσότερο η γύμνια και η ταξικότητα του καπιταλιστικού συστήματος. Σε όλα τα καπιταλιστικά κράτη(και στην Ελλάδα), φανερώθηκαν οι ελλείψεις των δημοσίων συστημάτων υγείας ιδιαίτερα λόγω της διαρκούς υποβάθμισής τους κατά τα χρόνια της κρίσης. Η υγεία(βασικός τομέας του εικοδομήματος) στον καπιταλισμό είναι εμπορεύσιμο προϊόν, η επιστημονική έρευνα και η εφαρμογή της υποτάσσεται πλήρως στο κυνήγι του καπιταλιστικού κέρδους, εισέρχεται στις κοινωνικές διαδικασίες με τη λογική του κόστους-οφέλους, κάνοντας αρίδηλο το γεγονός του ότι η παραγωγή και η κινητήρια δύναμη στον καπιταλισμό είναι το κέρδος και όχι οι όλο και διευρυνόμενες κοινωνικές ανάγκες.

Η συνθήκη της καραντίνας που βιώνουν τα άτομα στην Ελλάδα μπορεί να έχει πολλές προεκτάσεις. Η κρίσιμη κατάσταση αυτή που εκ των πραγμάτων είναι ενάντια στην εξωστρεφή ελληνική ιδιοσυγκρασία, ενδέχεται να δημιουργήσει από τη μία πλευρά βλάβη στην κοινωνικότητα και στην πολιτισμική εμπειρία(ουσιαστική ακύρωση της σωματικής, βλεμματικής ανθρώπινης επαφής, των επισκέψεων, των ταξιδιών κ.λ.π) αλλά ταυτόχρονα από την άλλη πλευρά τάση υπευθυνοποίησης απέναντι στον εαυτό και στον "άλλον" όπως θα έλεγε ο Levinas. Επιπλέον, σε κοινωνικοπολιτικό επίπεδο, διαφαίνεται ότι υπάρχει κίνδυνος συγκέντρωσης όλο και περισσότερων εξουσιών από πλευράς πολιτικής εξουσίας τις οποίες δε θα απεμπολήσει εύκολα με το πέρας της κρίσιμης αυτής κατάστασης. Η κατάσταση αυτή, σε συνδυασμό με το παραπάνω, είναι δυνατόν να επιτείνει μία τάση αναδίπλωσης του εργατικού-λαϊκού κινήματος που ήδη προϋπήρχε στα χρόνια αντεπαναστατικής περιόδου που υφίσταται αλλά και υφίστατο πριν τον Covid-19, εσωτερίκευσης, ατομικής λύσης, κοινωνικού αυτοματισμού, κοινωνικής γενικευμένης καχυποψίας αλλά και μυθοπλασίας-μεταφυσικής ιδεοληψίας.

Σε ψυχο-κοινωνικό επίπεδο, οι επιπτώσεις της καραντίνας και η κατάσταση περιορισμού και αυτο-περιορισμού που δημιουργήθηκε εξαιτίας αυτής, είναι δυνατόν να οδηγήσει στο αίσθημα του στρες, στην αύξηση των φοβιών αλλά ταυτόχρονα από μόνη της υπάρχει μία συνθήκη, που είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τη φύση της πανδημίας, που ενδέχεται να απαλύνει την επιβαρυνόμενη κατάσταση ψυχικής υγείας των ατόμων και αυτή η συνθήκη είναι ο συναισθηματικός συντονισμός των ατόμων στους ίδιους σχεδόν φόβους τόσο με τους κοντινούς "άλλους" όσο και με τους "απομακρυσμένους άλλους".

Θα ήταν χρήσιμο σε αυτό το σημείο να παρατεθούν κάποια κοινά σημεία που εντοπίστηκαν στις

έρευνες τα οποία θα βοηθήσουν στην πληρέστερη κατανόηση των κοινωνικών και ψυχολογικών συνεπειών που επιφέρει η συνθήκη της επιβληθείσας καραντίνας στα άτομα. Ένα πολύ κρίσιμο στοιχείο που αναδύεται από την μελέτη των ερευνών και της υπάρχουσας βιβλιογραφίας είναι το γεγονός του ότι το κοινωνικό κεφάλαιο, τα κοινωνικά/συγγενικά και φιλικά δίκτυα παίζουν βαρυσήμαντο ρόλο την συγκεκριμένη χρονική περίοδο έτσι ώστε να διαφυλαχτεί όσο το δυνατόν περισσότερο η ψυχική υγεία των ατόμων σε καραντίνα. Είναι φανερό ότι τα άτομα ακόμα και σε συνθήκες μη κρίσιμες, χωρίς δηλαδή να λαμβάνει χώρα κάποια στρεσογόνος κατάσταση/συμβάν/ερέθισμα χρειάζονται την διαπροσωπική επαφή, η οποία μάλιστα πολλές φορές μπορεί να παίρνει τον ρόλο μίας άτυπης ψυχοθεραπείας η οποία απαλλάσσει το άτομο από τα άγχη της καθημερινότητας, ελαφραίνοντας το συναισθηματικό φορτίο του. Γι' αυτόν το λόγο, τα άτομα που βρίσκονται σε καραντίνα χωριστά από την οικογένειά τους διατρέχουν και μεγαλύτερο κίνδυνο ως προς την ψυχική τους υγεία.

Μπροστά λοιπόν, στον κίνδυνο του απόλυτου χωρισμού με τα αγαπημένα πρόσωπα, της διάρρηξης των δεσμών με τους "άλλους", της απώλειας της ελευθερίας κίνησης, της ανασφάλειας που δημιουργείται εξ' αυτών, θα πρέπει να υπάρχει διαρκής ατομική, συλλογική και κρατική μέριμνα έτσι ώστε να διατηρείται και να ενισχύεται με εναλλακτικούς τρόπους το κοινωνικό κεφάλαιο των ατόμων. Επομένως, είναι κοινώς αποδεκτό ότι η δημιουργία διαδικτυακών ομάδων, η τηλεφωνική επαφή με τα κοντινά πρόσωπα αλλά και η επιβεβλημένη διευκόλυνση που θα έπρεπε να παρέχει το κράτος έτσι ώστε να ενισχύσει αυτήν την προσπάθεια(δωρεάν παροχή λάπτοπ, τάμπλετ, γρήγορο ίντερνετ σε όσους δεν διαθέτουν) αποτελούν απαραίτητα συστατικά για να είναι δυνατόν να τεθούν σε πλήρη ισχύ οι παραπάνω προστατευτικοί παράγοντες.

Ακολουθως, δωρεάν κρατική παρέμβαση θα πρέπει να λαμβάνει χώρα, έτσι ώστε να δημιουργούνται δομές ψυχοκοινωνικής υποστήριξης, κατάλληλα εξοπλισμένες με ανθρώπινο δυναμικό αλλά και με τα απαραίτητα υλικά που χρειάζονται για την ομαλή λειτουργία τους. Οι τηλε-ψυχολογικές υπηρεσίες στήριξης αποτελούν έναν πολύ σημαντικό προστατευτικό παράγοντα και θα πρέπει να αντιμετωπίζεται ως τέτοιος, καθώς τα μέτρα διαδικτυακής ψυχολογικής υποστήριξης που έχει πάρει για παράδειγμα η ελληνική κυβέρνηση είναι "σταγόνα στον ωκεανό" μπροστά σε αυτό που χρειάζονται τα άτομα σήμερα. Οι υπηρεσίες αυτές, όπως δείχνει και πλήθος ερευνών, βοηθούν σε σημαντικό βαθμό στην βελτίωση της πνευματικής και ψυχικής υγείας, αντιμετωπίζοντας το έντονο ψυχολογικό φορτίο που έχει δημιουργηθεί. Τα προγράμματα αυτά, θα πρέπει να παρέχουν είτε διαδικτυακά είτε από το τηλέφωνο υπηρεσίες διάγνωσης και στήριξης, τεχνικές απάλυνσης για ήπια ψυχολογικά συμπτώματα αλλά ακόμα και να έχουν τη δυνατότητα να παραπέμπουν τους ενδιαφερομένους σε online προγράμματα αυτοβοήθειας. Προτεραιότητα θα πρέπει να έχουν ως προς την χρήση αυτών των υπηρεσιών οι

ευάλωτες πληθυσμιακές ομάδες, οι επαγγελματίες υγείας, οι ασθενείς με Covid-19, οι συγγενείς τους.

Επιπλέον, από την πλειοψηφία των ερευνών αναδύεται το συμπέρασμα του ότι σημαντικό ρόλο ως παράγοντας επικινδυνότητας για την ψυχική υγεία των ατόμων, ειδικά σε περιόδους κρίσης, παίζει η έλλειψη επαρκούς ενημέρωσης αλλά και τα "fake news". Στις έρευνες καταδεικνύεται η σημαντική επιρροή που ασκούν στην ψυχολογία των ατόμων η ενημέρωση από τους αρμόδιους φορείς της κυβέρνησης, τα Μ.Μ.Ε εν γένει, καθώς και η διάδοση γεγονότων μη ισχυρότων και μη επιστημονικά τεκμηριωμένων. Η εμπειρία, έχει δείξει ότι όταν τα ενδιαφερόμενα άτομα είναι επαρκώς ενημερωμένα τόσο για το μέτρο της καραντίνας- του οποίου ωστόσο η χρονική διάρκεια είναι σωστότερο να καθορίζεται εξαρχής διότι μία πιθανή χρονική παράταση μπορεί να λειτουργήσει σαν καταλύτης αρνητικών συνεπειών στην ψυχική υγεία-όσο και για την φύση του εκάστοτε ιού, τους τρόπους που διαδίδεται, το πώς διαγιγνώσκεται αλλά και το πώς θεραπεύεται αν και εφόσον επιβεβαιωθεί ότι το άτομο έχει νοσήσει από τον συγκεκριμένο ιό, τότε σε γενικές γραμμές παρουσιάζουν μειωμένα επίπεδα άγχους, κατάθλιψης και στρες.

Ο Caplan(1964), όρισε την κρίση ως μία παροδική κατάσταση που αποσταθεροποιεί το άτομο, το φέρνει αντιμέτωπο με μία απειλητική περίσταση που την αντιλαμβάνεται ως σημαντική αλλά που όμως δεν μπορεί να την αποφύγει ούτε και να την επιλύσει άμεσα. Σε μία τέτοια κατάσταση, ειδικά όταν η κρίση είναι μία πανδημία, ο πολλαπλασιασμός του φόβου που οδηγεί σε αλλοπρόσαλες συμπεριφορές ένα μέρος του κόσμου (panic buying, υστερία και εμμονή με την απολύμανση και την αποφυγή επαφών) δεν είναι ένα ασυνήθιστο φαινόμενο αφού οι άνθρωποι ανεξαρτήτως φύλου ή κοινωνικοδημογραφικού status είναι δυνατόν να μολυνθούν. Φυσικά, άλλο είναι το επίπεδο κινδύνου στο οποίο εκτίθεται ένας μεγαλομέτοχος εταιρείας και άλλο ενός ατόμου που εργάζεται ως πωλητής σε κάποιο supermarket.

Οι γηραιότεροι αλλά και οι άνθρωποι με συνοσηρότητα, δηλαδή οι ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού(μεγαλύτερες πιθανότητες νοσηρότητας αλλά και θνησιμότητας σε σχέση με τον νέο κορονοϊό) είναι και αυτός ο πληθυσμός που είναι από τους πιο ευάλωτους σχετικά με την κατάσταση της ψυχικής υγείας. Τα άτομα που ανήκουν σε αυτές τις ομάδες είναι πιο πιθανό να αναπτύξουν το αίσθημα του άγχους και του στρες, του θυμού, της ανίας αλλά και συμπτώματα PTSD όπως δείχνει η βιβλιογραφία αλλά και οι περισσότερες πρόσφατες και παλιότερες έρευνες. Επομένως, είναι κομβικής σημασίας η ενίσχυση και ενεργοποίηση των κοινωνικών επαφών αυτών των ομάδων, η υποστήριξη τους μέσω καταλλήλων δομών αλλά και η ατομική μέριμνα που αφορά την άσκηση καθώς και την εξεύρεση ποιοτικής εκμετάλλευσης του χρόνου σε συνθήκες καραντίνας π.χ ενασχόληση με τη μουσική, τη ζωγραφική κ.λ.π. Ακόμα, ένα προστατευτικό μέτρο που αφορά όλους τους πληθυσμούς είναι η προσπάθεια αυτοεπικέντρωσης, η βαρύτητα που δίνει δηλαδή

κανείς στο τώρα και όχι στο παρελθόν και στο πιθανό μέλλον.

Επίσης, στις ψυχολογικά ευάλωτες ομάδες ανήκουν εύλογα οι επαγγελματίες υγείας, τα άτομα δηλαδή που είναι σε άμεση αναμέτρηση με την κρίσιμη κατάσταση της πανδημίας. Οι επαγγελματίες υγείας είναι πιο ευάλωτοι στο άγχος, στην στιγματοποίηση εξαιτίας του επαγγέλματός τους, στην χαμηλή απόδοση στην εργασία, στην απροθυμία, στην τάση για παραίτηση, στην χαμηλή διάθεση, στην εξουθένωση, στο burn out, στο μετατραυματικό στρες(αρκετές έρευνες δείχνουν ότι τα συμπτώματα μπορεί να είναι πιο μακροχρόνια). Σημαντική επομένως για την απάλυνση του επιβαρυσμένου συναισθηματικού φορτίου των ε.υ, είναι η υποστήριξη από τα κοινωνικά δίκτυα, η αίσθηση αλληλεγγύης από τους συναδέλφους που αντιμετωπίζουν την ίδια κατάσταση αλλά και η διεκδικητική, μαχητική στάση όταν ειδικά αυτή συμπορεύεται με το εργατικό-λαϊκό κίνημα που αναδεικνύει τις ελλείψεις σε προσωπικό και ατομικά είδη προστασίας, τις κρατικές ευθύνες που παίζουν σημαντικό ρόλο στην επιβάρυνση της ψυχική υγείας τους.

Σε αυτό λοιπόν, το δυστοπικό και ευπαθές στην αλλοτρίωση κοινωνικό περιβάλλον, βασικό ρόλο για την ψυχική υγεία των ατόμων που βρίσκονται σε καραντίνα διαδραματίζει η οικονομική τους κατάσταση αλλά και η κατάσταση νέας οικονομικής κρίσης που θα κάνει πιο "αισθητή την παρουσία της" με το πέρας αυτής της κρίσιμης κατάστασης. Εύλογο επομένως είναι να αυξάνεται το άγχος, η ανασφάλεια, η ανησυχία, η αβεβαιότητα για την επόμενη ημέρα αφού η πείρα των ανθρώπων από λαϊκά στρώματα, σε σχέση την πρόσφατη κρίση, έδειξε ότι η αστική τάξη θα προσπαθήσει να μετακυλήσει τα βάρη της σε αυτούς. Το παραπάνω, διογκώνεται αν σκεφτεί κανείς ότι με πράξεις νομοθετικού περιεχομένου η ελληνική κυβέρνηση για παράδειγμα, έχει ήδη στοχεύσει στην άρση της πολιτικής επιστράτευσης, στην εξάπλωση της τηλεργασίας χωρίς ωράρια, στην εκ περιτροπής εργασία, ενώ την ίδια ώρα οι ιδιωτικές κλινικές και οι καναλάρχεις επιδοτούνται με κρατικό χρήμα με σκοπό τη διασφάλιση των κερδών τους.

Κάποια πρόσθετα συμπεράσματα που θα ήταν χρήσιμο να αναφερθούν σε αυτό το σημείο και που θα βοηθήσουν στην πιο ουσιαστική διαπραγμάτευση του εξεταζόμενου ζητήματος είναι τα εξής: 1) Τα άτομα που ανήκουν σε ομάδες νεαρότερων ηλικιών(από φοιτητές μέχρι άτομα ηλικίας 40 ετών) εκφράζουν μικρότερο βαθμό ανησυχίας για τον εαυτό τους σε σχέση με τις επιπτώσεις της εκάστοτε πανδημίας, καθώς και μειωμένη εμπιστοσύνη στα μέτρα και στη στάση της εκάστοτε κυβέρνησης 2) Τα άτομα με υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο σε συνδυασμό με πιθανή νεαρή ηλικία εκφράζουν ακόμα μεγαλύτερη αμφισβήτηση στις πρακτικές και μεθόδους αντιμετώπισης της πανδημίας από την εκάστοτε κυβέρνηση 3) Οι πιο συνήθεις επιπτώσεις της καραντίνας εν μέσω πανδημίας στην ψυχική υγεία των ατόμων ανεξαρτήτως κοινωνικοταξικού status και του αν ανήκουν σε ευάλωτες πληθυσμιακές ομάδες ή όχι, είναι: συμπτώματα PTSD, κατάθλιψη, το άγχος,

το στρες και το αίσθημα της απομόνωσης 4) Αν η καραντίνα έχει ορισμένη αρτιοτή καθώς και μικρή χρονική διάρκεια, αν ο εκάστοτε μολυσματικός ιός δεν έχει συγκριτικά με άλλους υψηλά ποσοστά νοσηρότητας αλλά και θνησιμότητας, αν υπάρχει από πλευράς αρμοδίων φορέων επαρκής ενημέρωση για την κρίσιμη κατάσταση, τότε υπάρχει ισχυρή πιθανότητα τα άτομα που βρίσκονται υπό το καθεστώς καραντίνας να μην εμφανίσουν αρνητικές επιπτώσεις στην ψυχολογία τους αλλά αντίθετα τα άτομα που δεν τους επιβλήθηκε το ίδιο μέτρο, να εμφανίσουν υψηλότερα ποσοστά άγχους.

Κεφάλαιο 2

Τίτλος Έρευνας: *"Ο αντίκτυπος της καταναγκαστικής καραντίνας λόγω της πανδημίας Covid-19 στην Ελλάδα".*

2.1 Περίληψη Έρευνας

Η συγκεκριμένη έρευνα έλαβε χώρα κατά τη διάρκεια των δύο πρώτων εβδομάδων από την επιβολή μέτρων καταναγκαστικής καραντίνας λόγω της πανδημίας Covid-19 στην Ελλάδα. Με την συγκεκριμένη προσπάθεια, έγινε μια πρώτη απόπειρα μελέτης και απόδοσης νοήματος στον ενδεχόμενο αντίκτυπο που πιθανώς να έχει τη δυνατότητα να επιφέρει η επιβεβληθείσα κατάσταση καραντίνας, εν καιρώ πανδημίας, στα ενδιαφερόμενα άτομα. Πρόκειται για μια ποιοτική μελέτη κατά την οποία χρησιμοποιήθηκε ερωτηματολόγιο το οποίο περιείχε ερωτήσεις ανοικτού τύπου και το οποίο μοιράστηκε με την μέθοδο της χιονοστιβάδας μέσω e-mail, αφού η εξ αποστάσεως διεξαγωγή της παρέμενε η μόνη λύση υπό το καθεστώς πανδημίας και κατ' επέκταση καραντίνας το οποίο είχε επιβληθεί το διάστημα μεταξύ 23 Μαρτίου- 4 Μαΐου του 2020. Οι συμμετέχοντες, μπορούσαν να απαντήσουν ελεύθερα και ανώνυμα στις ερωτήσεις εφόσον είχαν συμφωνήσει να λάβουν μέρος στην έρευνα. Για την επεξεργασία των ευρημάτων χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της θεματικής ανάλυσης.

2.2 Εισαγωγή

Το κεντρικό θέμα της εν λόγω έρευνας, προέκυψε από τη μελέτη προηγούμενων παρόμοιων ερευνών, θεωρητικών προσεγγίσεων σε σχέση με το καθεστώς καραντίνας εν μέσω πανδημίας και τις συνέπειες που μπορεί να επιφέρει στα άτομα(κοινωνικο-οικονομικές και κυρίως ψυχολογικές). Είναι δυνατόν να συμπυκνωθεί με την διατύπωση του εξής ερωτήματος: Με ποιόν τρόπο και σε ποιόν βαθμό η καταναγκαστική καραντίνα μπορεί να επηρεάσει σε ψυχολογικό αλλά και κοινωνικό-οικονομικό επίπεδο τα άτομα;

Πολλές μελέτες που διεξήχθησαν στο παρελθόν αλλά και στην παρούσα κρίσιμη κατάσταση στην οποία βρίσκεται η ανθρωπότητα εξαιτίας του ξεσπάσματος του νέου κορονοϊού, ασχολήθηκαν με τις βιολογικές συνέπειες που ενδέχεται να έχει η μετάδοση του στον άνθρωπο. Ωστόσο, σε σημαντικό βαθμό λιγότερη ερευνητική προσπάθεια έχει γίνει στο να εντοπιστούν και να αναλυθούν

οι ψυχολογικές και κοινωνικές-οικονομικές συνέπειες μιας τέτοιας κατάστασης. Όταν μάλιστα μία τέτοιου είδους έρευνα διεξάγεται επικεντρωμένα σε μία χώρα(εδώ: στην Ελλάδα) αποκτά ιδιαίτερη σημασία.

2.3 Μεθοδολογία

Σε αυτό το υποκεφάλαιο θα γίνει ανάλυση και προσπάθεια επεξήγησης της μεθοδολογίας που χρησιμοποιήθηκε για να διεκπεραιωθεί η συγκεκριμένη έρευνα. Για να υπηρετήσει η έρευνα τον σκοπό που τέθηκε από το ερευνητικό ερώτημα, επιλέχθηκε η μέθοδος των ποιοτικών συνεντεύξεων, οι οποίες λόγω των ιδιαίτερων συνθηκών και μέτρων που είχαν ληφθεί(καραντίνα) για την αντιμετώπιση της πανδημίας, διεξήχθησαν όχι από κοντά αλλά εξ αποστάσεως, μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου. Τα άτομα που επέλεξαν να συμμετάσχουν στην έρευνα, έστειλαν το απαντημένο έντυπο συνέντευξης στο mail από το οποίο το είχαν λάβει εξ αρχής. Η τεχνική δειγματοληψίας που χρησιμοποιήθηκε, όπως αναφέρεται και παραπάνω, ήταν η στρατηγική της "χιονοστιβάδας" μέσω της απεύθυνσης στην ακαδημαϊκή κοινότητα των συναδέλφων του μεταπτυχιακού προγράμματος αλλά και στα φιλικά και συγγενικά δίκτυα. Οι συνομιλητές κλήθηκαν να απαντήσουν σε 5 ερωτήσεις που αφορούσαν τα δημογραφικά στοιχεία τους και σε 4 ερωτήσεις ανοικτού τύπου όπου δεν έλαβαν κάποια συγκεκριμένη οδηγία για το ποιά έκταση θα μπορούσαν να έχουν οι απαντήσεις τους.

Τέλος, θα ήταν σημαντικό να αναφερθεί και πάλι το γεγονός του ότι σαν έντυπο συγκατάθεσης λειτούργησε το ίδιο το έντυπο συνέντευξης το οποίο περιείχε το εξής κείμενο: *"Ονομάζομαι Γιάννης Ευθυμιάδης, είμαι μεταπτυχιακός φοιτητής του ΔΜΠΣ **Εφαρμοσμένη-Κλινική Κοινωνιολογία και Τέχνη** και εκπονώ τη μεταπτυχιακή μου εργασία με θέμα τον αντίκτυπο της καταναγκαστικής καραντίνας λόγω της πανδημίας COVID-19. Θα σας παρακαλούσα, εάν συμφωνείτε, να απαντήσετε στα παρακάτω ερωτήματα. Οι απαντήσεις είναι ανώνυμες."*

Οι κατηγορίες που θα παρατεθούν σε αναλυμένη μορφή στα δύο επόμενα υποκεφάλαια, ανέκυψαν μέσα από τα δεδομένα των κειμένων των συνομιλητών μέσω της επαγωγικής λογικής που διαπερνούσε την ποιοτική αυτήν έρευνα. Επεξηγηματικά, θα μπορούσε να πει κανείς ότι από κάτι ειδικό, όπως για παράδειγμα είναι η "απομόνωση" έγινε προσπάθεια στην αναγωγή αυτής της συγκεκριμένης έννοιας σε κάτι πιο γενικό που άπτεται του θέματος της έρευνας όπως είναι η "καραντίνα" και η "κοινωνική αποστασιοποίηση" που συνήθως την ακολουθεί.

Ο επαγωγικός συλλογισμός που εφαρμόστηκε στην έρευνα είναι χρήσιμο εργαλείο της θεματικής ανάλυσης. Η θεματική ανάλυση με τη σειρά της είναι ένα χρήσιμο εργαλείο και μια εν γένει

εύχρηστη μέθοδος για την διεξαγωγή ποιοτικών ερευνών. Εν γένει συνεισφέρει σε μεγάλο βαθμό στην διατύπωση πιο εξειδικευμένων προσεγγίσεων της ποιοτικής ανάλυσης (Clarke, Braun & Hayfield, 2015), ιδιαίτερα μέσα από την θεματοποίηση επαναλαμβανόμενων μοτίβων, δηλαδή θεμάτων που προκύπτουν μέσα από τα ερευνητικά δεδομένα.⁸ Αποτελεί έτσι ένα κρίσιμο και βασικό εργαλείο για όλους τους ερευνητές που τομέας τους είναι οι ποιοτικές έρευνες (Braun & Clark, 2006· Holloway & Tondres, 2003· Roulston, 2001).

Σε αυτό το σημείο είναι σημαντικό να επισημανθεί για ακόμη μία φορά το γεγονός του ότι λόγω της ιδιάζουσας κατάστασης κατά τη διάρκεια της οποίας έγινε προσπάθεια διεξαγωγής της συγκεκριμένης έρευνας (καραντίνα/εγκλεισμός, απαγόρευση των μετακινήσεων), δεν ήταν δυνατή η διά ζώσης διεξαγωγή των συνεντεύξεων με τους συνομιλητές. Αντ'αυτού επιλέχθηκε η εξ αποστάσεως "συνομιλία" μέσω ερωτηματολογίων και γι'αυτόν ακριβώς τον λόγο είναι πιθανό να ελλείπουν ή να έχουν προστεθεί στοιχεία στις απαντήσεις των συνομιλητών, συμβάν το οποίο ενδεχομένως να μη λάμβανε χώρα αν οι συνεντεύξεις αυτές διεξάγονταν εκ του σύνεγγυς. Επομένως θεωρείται ότι υπήρχε κατά μία έννοια μια "επιστημονική αποστασιοποίηση" με τον "μακρινό άλλο", ο οποίος θα γινόταν "κοντινός άλλος" αν η διαδικασία αυτή γινόταν από κοντά. Ακολούθως, η έλλειψη έστω ακόμα και αυτής της συντόμου διαρκείας άμεσης προσωπικής επαφής με τους συνομιλητές, πιθανώς να "χαλάρωσε" τα άτομα και να τα έκανε να "ανοιχθούν" σε μεγαλύτερο βαθμό είτε και να είχε τα αντίθετα αποτελέσματα.

Φυσικά, αυτή η αναγκαστική εξ αποστάσεως μέθοδος συλλογής των δεδομένων από τους συνομιλητές επέτρεψε/διευκόλυνε την επέκταση του εύρους των περιοχών στις οποίες διαμένουν οι συνομιλητές και ως εκ τούτου την διαπραγμάτευση του ζητήματος, πιθανά από ακόμα περισσότερες πλευρές, από ακόμα περισσότερες οπτικές. Επιπλέον, η χρονική περίοδος κατά την οποία τέθηκε το θέμα προς συζήτηση με τα άτομα που βίωναν και βιώνουν ακόμα τις συνέπειες της καραντίνας εξαιτίας της νέας αυτής πανδημίας δεν ήταν τυχαίο. Θεωρήθηκε και κρίθηκε εν τέλει ιδιαίτερα κρίσιμο, να συλλεχθούν τα συγκεκριμένα δεδομένα όσο το δυνατόν πιο γρήγορα, όταν η πανδημία θα ήταν στην περίοδο ιδιαίτερης έξαρσης και όταν η ανακαστική καραντίνα θα είχε μόλις "δύο εβδομάδες ζωής" (14 ημέρες). Σύμφωνα με τα παραπάνω, κρίθηκε ότι τα αποτελέσματα μιας τέτοιας έρευνας θα φώτιζαν σε μεγαλύτερο βαθμό ορισμένες πλευρές του εξεταζόμενου ερωτήματος παρέχοντας πιο "ζωντανά" και έγκυρα δεδομένα.

Ένα ακόμα στοιχείο που χρειάζεται να υπογραμμιστεί σε σχέση με την διεξαγωγή της εν λόγω έρευνας είναι ότι σε γενικές γραμμές (όχι πάντα όμως εξαιτίας της στρατηγικής της "χιονοστιβάδας"), ο ερευνητής που γράφει αυτήν τη στιγμή το υποφαινόμενο κείμενο (και μόνο

8. Φ. Ίσαρη, Μ. Πούρκος, *Ποιοτική μεθοδολογία έρευνας*, 2015, Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα

αυτός), ουσιαστικά ήταν σε θέση να γνωρίζει την ταυτότητα των συνομιλητών αφού το δούναι και λαβείν του ερωτηματολογίου έγινε μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου. Επομένως, μπορεί η συνέντευξη να διεξαγόταν άχρονα εξ αποστάσεως όμως είχε το παραπάνω ως ένα κοινό στοιχείο με την διά ζώσης συνέντευξη. Τέλος, η προαναφερθείσα ανάγκη για γρήγορο διαμοίρασμα του ερωτηματολογίου οδήγησε στο να παραλειφθεί η δημογραφική ερώτηση για το φύλο του εκάστοτε συνομιλητή, το οποίο ωστόσο "ανακαλύφθηκε" με επιτυχία από τα συμφραζόμενα του κειμένου των απαντήσεων(θηλυκό ή αρσενικό γένος), από άλλες δημογραφικές ερωτήσεις(π.χ λογοθεραπεύτρια) αλλά και από το προαναφερθέν συμβάν με το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο.

Στο ερωτηματολόγιο που σχηματίστηκε με σκοπό να διερευνηθούν τα θέματα που τέθηκαν υπό διαπραγμάτευση κατά τη διάρκεια διεξαγωγής της συγκεκριμένης έρευνας, απάντησαν 52 άτομα μέσα στο χρονικό περιθώριο των δύο εβδομάδων από την ανακοίνωση των μέτρων καταναγκαστικής καραντίνας λόγω της πανδημίας Covid-19. Όσον αφορά στο φύλο των συνομιλητών, βρέθηκε ότι οι 29 που απάντησαν ήταν γυναίκες και οι 23 άνδρες, με μέσο όρο ηλικίας περίπου τα 30,7 έτη. Από αυτούς η συντριπτικοί πλειοψηφία κατατασσόταν στην νεολαία του πληθυσμού(41 άτομα) και οι υπόλοιποι(11) στις ηλικίες από 34-59 ετών.

Ο τόπος διαμονής των συνομιλητών που φάνηκε να αντιπροσωπεύεται περισσότερο ήταν η Αττική(με την συντριπτική πλειοψηφία αυτών να διαμένει στις ευρύτερες συνοικίες της Αθήνας) με ποσοστό περίπου 61,5%. Οι υπόλοιποι συνομιλητές, σε συνολικό ποσοστό 38,5% διέμεναν κατά την περίοδο της καραντίνας στις εξής περιοχές: Έδεσσα, Αμφισσα, Τρίπολη, Ναύπλιο, Πάτρα, Αίγιο, Γαλαξίδι, Αγρίνιο, Κρήτη, Καστοριά, Μυτιλήνη, Νορβηγία. Στην ερώτηση του αν οι συνομιλητές ζούσαν μόνοι τους ή όχι βρέθηκε ότι μόλις οι 14 διέμεναν κατά μόνας ενώ οι υπόλοιποι συζούσαν είτε με τις οικογένειές τους είτε με τους/τις συντρόφους τους.

Οι συνομιλητές, ασκούσαν επαγγέλματα διαφόρων ειδών τα οποία και ανέφεραν όλοι εκτός από έναν(πιθανώς να ήταν και παράλειψη). Ως ιδιωτικοί υπάλληλοι εργάζονταν οι 11, οι 9 δήλωσαν φοιτητική ιδιότητα, ως εκπαιδευτικοί εργάζονταν οι 7 όπως και οι επαγγελματίες υγείας, 4 δούλευαν ως προσωπικό στον επισιτισμό, 4 δήλωσαν πως βρίσκονταν σε ανεργία, επίσης 4 ήταν αυτοαπασχολούμενοι, 3 ήταν αυτοί που εργάζονταν ως εμποροϋπάλληλοι, 1 ασκούσε το επάγγελμα του αστυνομικού και 1 του ιπτάμενου φροντιστή. Σε αυτό το σημείο, χρειάζεται να αναφερθεί η πρόθεση που υπήρχε για μεγαλύτερη έμφαση στην κοινωνικό-ταξική θέση που βρισκόταν ο εκάστοτε συνομιλητής την περίοδο της καραντίνας και τα ακόλουθα συναισθήματα, εμπειρίες, κριτικές που θα την συνόδευαν παρά στο επίπεδο μόρφωσης το οποίο παρότι δεν παίζει κρίσιμο ρόλο στην εν λόγω έρευνα είναι δυνατόν μέσα από τα κείμενα των συνομιλητών να ανακαλυφθεί σε μεγάλο βαθμό. Το παραπάνω, αποκτά ένα ιδιαίτερο νόημα, αν αναλογιστεί κανείς, ότι οι κοινωνικά ευάλωτες ομάδες(με λαϊκή κοινωνικό-ταξική καταγωγή), λόγω του ότι διαβιώνουν μέσα

σε πιο επισφαλείς συνθήκες και λόγω της φύσης της εργασίας τους, πιθανώς να φέρουν υψηλότερο φορτίο πιθανής έκθεσης στον ιό με αρνητικές επιπτώσεις στην υγεία τους αλλά και στην ψυχολογική τους κατάσταση.(Α. Ζήση, Σ. Χτούρης, *Η πανδημία Covid-19: Επιταχυντής των ανισοτήτων και εγκαταστάτης νέων μορφών ανισοτήτων*, 2020, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών-ΕΚΚΕ).

Η τελευταία από τις δημογραφικές ερωτήσεις εστίαζε στο αν ο συνομιλητής ανήκε(ο ίδιος ,είτε κάποιο κοντινό του πρόσωπο) ή όχι στις ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού και επομένως αν κινδύνευε επί της ουσίας περισσότερο(ο ίδιος ή οι οικείοι του) από μία πιθανή νόσηση και μετάδοση του νέου κορονοϊού. Σύμφωνα με τις απαντήσεις, φάνηκε πως η μεγάλη πλειοψηφία των συνομιλητών(31) ανέφερε ότι κάποιο κοντινό του πρόσωπο εντασσόταν στις ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού, 18 άτομα ανέφεραν πως ούτε οι ίδιοι αλλά ούτε και κάποιο οικείο τους πρόσωπο ανήκε σε αυτήν την κατηγορία ενώ μόλις 3 συνομιλητές ανέφεραν ότι οι ίδιοι εντάσσονταν στην προαναφερθείσα κατηγορία.

Η πρώτη από τις ερωτήσεις ανοικτού τύπου, στόχευε στην συλλογή δεδομένων από τους συνομιλητές σχετικά με την γενικότερη εμπειρία τους από το μέτρο της καραντίνας. Ως βασική και κρίσιμη ερώτηση για το εξεταζόμενο ζήτημα, περιελάμβανε τον πιθανό αντίκτυπο που ενδεχομένως να είχε το επιβληθέν καθεστώς καραντίνας λόγω της πανδημίας πάνω στην καθημερινότητα των συνομιλητών, στην ψυχολογία τους, στις διαπροσωπικές τους σχέσεις, στην επαγγελματική τους ζωή καθώς και στα οικονομικά τους. Η δεύτερη από την προαναφερθείσα ομάδα ανοικτού τύπου ερωτήσεων διατυπώθηκε με σκοπό να ανιχνευτούν οι μέθοδοι(πνευματικές και πρακτικές) που χρησιμοποιήθηκαν από τους συνομιλητές, εκείνες τις δύο πρώτες εβδομάδες της καραντίνας που ουσιαστικά λειτούργησαν πιθανώς ως μηχανισμοί αντιμετώπισης ενδεχόμενων αρνητικών συνεπειών του εν λόγω καθεστώτος που είχε επιβληθεί καταναγκαστικά. Να ανιχνευθούν δηλαδή, οι αρχικοί προστατευτικοί μηχανισμοί που χρησιμοποίησαν οι συνομιλητές ως αντίδραση σε ένα ερέθισμα(βιολογικό και κοινωνικό) το οποίο απειλούσε με αρνητικές συνέπειες τόσο την ψυχροσύνθεσή τους όσο και τομείς της κοινωνικό-οικονομικής τους ζωής.

Η τρίτη κατά σειρά ερώτηση ανοικτού τύπου, σχετιζόταν ουσιαστικά με την άποψη που είχαν οι συνομιλητές εκείνη την περίοδο για το μέλλον της ανθρωπότητας(μακρόκοσμος). Την συγκεκριμένη ερώτηση την χαρακτήριζε σκοπίμως ένα τόσο γενικό ύφος διότι με αυτόν τον τρόπο θα ήταν δυνατόν για τους συνομιλητές να απαντήσουν σύμφωνα με αυτό που ο καθένας τους θα είχε αντιληφθεί. Επομένως, κάποιοι συνομιλητές απάντησαν για το μέλλον της ανθρωπότητας σε σχέση με την μάχη ενάντια στην πανδημία, άλλοι συνέδεσαν αυτήν την μάχη με μορφές, πολιτικά σχόλια και κριτικές για το σύστημα στο οποίο έλαβε χώρα η εν λόγω κρίσιμη κατάσταση και τις ανατροπές που θα έπρεπε για αυτούς να συμβούν, ενώ κάποιοι άλλοι έδωσαν έμφαση στα

συμπεράσματα που θα βγάλει πιθανώς η ανθρωπότητα μέσα από την κρίση αυτή καθώς και τις ηθικές προεκτάσεις που ενδεχομένως να υπάρξουν, θετικές και αρνητικές. Συμπερασματικά, κρίθηκε επί της ουσίας ότι η γενική φύση της εν λόγω ερώτησης θα βοηθούσε στην κατεύθυνση ανάδειξης ποικίλων θεμάτων για μελέτη και ανάλυση. Τα παραπάνω θα αναλυθούν περαιτέρω στα επόμενα υποκεφάλαια.

Η τελευταία ερώτηση ανοικτού τύπου(4), η οποία ωστόσο απαντήθηκε λόγω της εξειδικευμένης φύσης της από 28 στους 52 συνομιλητές, είχε σαν στόχευση την ανάδειξη από μέρους των συνομιλητών κάποιου ιδιαίτερου στιγμιότυπου, κατά την ειδική αυτή περίοδο απομόνωσης που έλαβε χώρα η διαδικασία των απαντήσεων, το οποίο να τους είχε δημιουργήσει έντονη θετική ή αρνητική εντύπωση και το οποίο να ήθελαν να μοιραστούν για τις ανάγκες της έρευνας. Από τις απαντήσεις των συνομιλητών σε αυτήν την ειδική ερώτηση θα υπήρχε η δυνατότητα άντλησης διαφορετικών παραδειγμάτων τα οποία θα προέρχονταν ενδεχομένως από τον μικρόκοσμο του κάθε συνομιλητή και τα οποία θα βοηθούσαν σε μεγάλο βαθμό την ανάδειξη γενικότερων συμπερασμάτων και συνολικών γενικεύσεων, θεματικών που θα άπτονταν στο εκάστοτε σχετικό με την έρευνα ζήτημα.

2.4 Διαπραγμάτευση-Ανάλυση δεδομένων

Τα ευρήματα που αναδύθηκαν μέσα από την μελέτη και ανάλυση των δεδομένων που προέκυψαν από τις απαντήσεις των συνομιλητών, σχετικά με το υπό εξέταση ζήτημα, με σκοπό την καλύτερη και ορθότερη οργάνωση του υλικού καθώς και την καλύτερη κατανόηση των συμπερασμάτων που ανακύπτουν από αυτά θα ήταν χρήσιμο να χωριστούν σε δύο υποομάδες: σε αυτά που εμπίπτουν στην ψυχοκοινωνική πλευρά των ατόμων και σε αυτά που εμπίπτουν στο κοινωνικό-οικονομικό τους status. Στην πρώτη υποομάδα, θα συμπεριληφθούν: 1) ο αντίκτυπος της κρίσιμης αυτής κατάστασης, με έμφαση στο καθεστώς αναγκαστικής καραντίνας, στην ψυχοσύνθεσή τους 2) οι συνέπειες που επήλθαν στις διαπροσωπικές τους σχέσεις(φιλικά και συγγενικά δίκτυα) και 3) ο τρόπος με τον οποίο τα άτομα προσπαθούν να αντιμετωπίσουν τις συνέπειες της καραντίνας αλλά και γενικότερα την όλη κατάσταση κρίσης που έχει προκύψει εξαιτίας της πανδημίας. Στη δεύτερη υποομάδα θα συμπεριληφθούν: 1) οι επαγγελματικές συνέπειες 2) οι αμιγώς οικονομικές συνέπειες και 3) οι αντιλήψεις, πεποιθήσεις, κρίσεις τους για την κοινωνική πραγματικότητα(και ως αποτέλεσμα της επίδρασης των συνθηκών της πανδημίας κατά τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο). Ο παραπάνω διαχωρισμός σε υποομάδες δεν σημαίνει ότι είναι και απόλυτος διαχωρισμός. Ίσα ίσα σε πολλές περιπτώσεις οι δύο υποομάδες συσχετίζονται σε μεγάλο βαθμό μεταξύ τους, πλην όμως

η μεγαλύτερη εξειδίκευση και ανάλυση στην μία και στην άλλη υποομάδα κρίθηκε ότι θα διευκόλυνε την μελέτη και κατανόηση των υπό εξέταση ζητημάτων.

Η παρακάτω ανάλυση, φαίνεται λογικό να διαπνέεται από τη θεωρία της κοινωνικής ενδόρρηξης αλλά και της κοινωνικής ατροφίας ως φαινόμενα που αρχίζουν να εμφανίζονται όταν αποδομείται στον έναν ή στον άλλον βαθμό ο κοινωνικός εαυτός και ταυτόχρονα μειώνεται το αξιακό απόθεμα τόσο του ίδιου του ατόμου όσο και της κοινότητας.(Σ. Χτούρης, Α. Ζήση, *Ο κοινωνικός μας εαυτός, η οικογένεια και οι κοινωνικές στάσεις την περίοδο των περιορισμών της πανδημίας του Covid - 19 το 2020*, 2020, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών-ΕΚΚΕ). Με λίγα λόγια, τέτοιες καταστάσεις κρίσης, όπως μία πανδημία, στην προκειμένη περίπτωση, επηρεάζουν με αρνητικό τρόπο και μειώνουν την ποιότητα των 4 μορφών κεφαλαίου(κοινωνικό, οικονομικό, ανθρώπινο και πολιτισμικό).

Ξεκινώντας την ανάλυση των δεδομένων που έχουν να κάνουν με την ψυχοκοινωνική κατάσταση των συνομιλητών και την επίδραση που σε αυτήν ασκεί η ιδιαίτερη συνθήκη της καραντίνας, θα ήταν κρίσιμο να λεχθεί πως δεν εντοπίστηκαν ιδιαίτερα σημαντικές συνολικές διαφορές μεταξύ των ηλικιακών ομάδων 18-33(41 άτομα) και 34-59(11 άτομα). Το παραπάνω αποτέλεσμα βέβαια ίσως να ήταν διαφορετικό αν οι πληθυσμοί των συνομιλητών που απάντησαν ήταν σχετικά ισομοιρασμένοι(αριθμητικά). Ωστόσο, θεωρείται σχετικά ασφαλές να αναφερθούμε στην μη σημαντική διαφορά αποτελεσμάτων που εντοπίστηκε μεταξύ των δύο αυτών πληθυσμών σύμφωνα με την ανάλυση που έλαβε χώρα.

Μέσα στο χρονικό διάστημα των δύο πρώτων εβδομάδων της επιβολής των μέτρων καταναγκαστικής καραντίνας κατά το οποίο έλαβε χώρα η διαδικασία της έρευνας και ως εκ τούτου και οι απαντήσεις των συνομιλητών, αναδύεται το αρχικό συμπέρασμα του ότι η όλη κατάσταση είχε επηρεάσει σε αξιοσημείωτο αλλά όχι σε ανησυχητικό βαθμό την γενική ψυχολογική κατάσταση των ατόμων. Ουσιαστικά στο σύνολό της η ψυχολογική κατάσταση των συνομιλητών κρίθηκε ότι βρισκόταν σε μέτρια επίπεδα την χρονική περίοδο διεξαγωγής της έρευνας. Επομένως, η συνεχής προβολή της τραγικής κατάστασης η οποία επικρατούσε στην γειτονική Ιταλία με τον μεγάλο αριθμό κρουσμάτων αλλά και θνησιμότητας λόγω των σοβαρών ελλείψεων που οφειλόταν στην χρόνια υποβάθμιση του δημοσίου συστήματος υγείας(όπως και σε όλες τις καπιταλιστικές χώρες), η παγκόσμια έξαρση των κρουσμάτων και θανάτων από τον νέο κορονοϊό αλλά επίσης και το σχετικά μικρό τότε χρονικό διάστημα της καραντίνας, η ουσιαστική απουσία κρουσμάτων και θανάτων σε νεότερες ηλικίες (τουλάχιστον μέχρι τότε) οδήγησαν εν πολλοίς στο παραπάνω γενικό συμπέρασμα.

Στην πρώτη ανοικτού τύπου ερώτηση(*"Η χώρα διανύει τη δεύτερη εβδομάδα αναγκαστικής καραντίνας λόγω της πανδημίας COVID-19. Θα σας παρακαλούσα, να περιγράψετε την εμπειρία σας*

από αυτό το μέτρο π.χ. τι άλλαξε στην καθημερινή οργάνωση της ζωής σας, εάν και τι αντίκτυπο είχε στην ζωή σας, ψυχική, διαπροσωπική, επαγγελματική, οικονομική") που κατά κύριο λόγο έδινε το έναυσμα στους συνομιλητές έτσι ώστε να επικοινωνήσουν μέσω της έρευνας την ψυχολογική τους κατάσταση, δόθηκαν συνολικά 206 απαντήσεις. Από τις 206 απαντήσεις οι 70 είχαν σχέση με τον αντίκτυπο που επέφερε η καραντίνα εν μέσω πανδημίας στην ψυχολογική τους κατάσταση. Τα πιο συνήθη αισθήματα τα οποία αναφέρθηκαν από τους συνομιλητές και επί της ουσίας επηρέαζαν την γενική ψυχολογική τους κατάσταση ήταν τα εξής: γενικές αναφορές για την επίδραση της κρίσιμης κατάστασης στην ψυχολογία των ατόμων αλλά και στην δική τους (π.χ. "δυσχεραίνει η ψυχολογική κατάσταση"), άγχος, φόβος, αβεβαιότητα, ανησυχία ενώ μόλις 3 απαντήσεις από τις 70 έδειξαν ότι η τότε ισχύουσα κατάσταση δεν είχε επηρεάσει καθόλου ψυχολογικά τους συνομιλητές που τις έδωσαν. Εντύπωση παρουσιάζει το γεγονός του ότι το αίσθημα της ανίας, δεδομένου του υποχρεωτικού εγκλεισμού την συντριπτική πλειοψηφία των ωρών της ημέρας, αναφέρθηκε μόλις σε 2 απαντήσεις. Ωστόσο, το παραπάνω είναι πιθανό να οφείλεται στο τότε σχετικά μικρό χρονικό διάστημα κατά το οποίο τα μέτρα βρισκόνταν σε εφαρμογή. Παρακάτω, θα γίνει προσπάθεια ανάλυσης των αιτιών που κατά κύριο λόγο δημιουργούσαν τα παραπάνω αναφερθέντα συναισθήματα στα άτομα που απάντησαν στο ερωτηματολόγιο της έρευνας.

Όσον αφορά στους σημαντικότερους παράγοντες που επιδρούσαν εκείνη την περίοδο στην ψυχοσύνθεση των συνομιλητών θα μπορούσε κανείς να οδηγηθεί στο ασφαλές συμπέρασμα του ότι η συντριπτική πλειοψηφία ανέφερε ή εννοούσε με μεγαλύτερη συχνότητα τα εξής: 1) Σημαντικό ρόλο για τις αρνητικές συνέπειες στην ψυχολογία των ατόμων, διαδραμάτισε το γεγονός του ότι η κρίσιμη κατάσταση που αυτήν την ιστορική περίοδο αντιμετωπίζει η ανθρωπότητα είναι ένα ερέθισμα, μία εμπειρία πρωτόγνωρη τόσο σε βιωματικό αλλά ακόμα και σε αφηγηματικό επίπεδο.⁹ Τα άτομα βίωσαν μια βίαιη και ξαφνική αποκοπή από τις συνήθειες και τη ρουτίνα της καθημερινότητας η οποία πολλές φορές γίνεται ο καταλύτης που μπορεί να φέρει τον άνθρωπο σε πιο έντονο βαθμό αντιμέτωπο με τον εσώτερο εαυτό του. Το παραπάνω γεγονός όταν ειδικά σχετίζεται με την επιθυμία για εξασφάλιση της ζωής και την ταυτόχρονη αποστροφή προς τον θάνατο (διαπάλη που σε μεγάλο βαθμό συγκροτεί τον άνθρωπο ως υποκείμενο) δημιουργεί μία ιδιαίτερα αγχώδη συνθήκη η οποία ενδέχεται να επιφέρει αρνητικές αλλαγές στην ψυχολογική αλλά και εν γένει στην πνευματική κατάσταση των ενδιαφερομένων ατόμων¹⁰ 2) Οι περισσότεροι συνομιλητές μέσω των απαντήσεών τους αναφέρθηκαν στο ότι γι' αυτούς ήταν ιδιαίτερα ψυχοφθόρα η συνθήκη του εγκλεισμού και ακολούθως της απομόνωσης από το εξωτερικό φυσικό αλλά και κοινωνικό περιβάλλον. Το παραπάνω, είναι εύλογο σύμφωνα με την θεωρία της

9. Μ. Πατσέλη, *Πώς επιδρά στην ψυχική μας υγεία ο κορονοϊός;*, 2020, alfavita.gr

10. Δ. Τζάνη, *Κορονοϊός και ψυχική υγεία: Η αόρατη απειλή*, 2020, insidestory.gr

ψυχολογίας του έγκλειστου, ο οποίος μπορεί να βιώσει δυσφορικά και δύσκολα διαχειρίσιμα συναισθήματα ειδικά όταν η κατάσταση του εγκλεισμού, του υπενθυμίζει διαρκώς την τρωτότητά του και του δημιουργεί την αίσθηση του ανυπεράσπιστου. Επομένως, από την μία πλευρά το άτομο σε τέτοιες συνθήκες βιώνει μία αντίφαση η οποία έγκειται στην κοινωνική φύση του ανθρώπου, δηλαδή την φυσική τάση για κοινωνικότητα και από την άλλη πλευρά το γκρέμισμα του μύθου περί αυτοδύναμου ανθρώπου ως απόρροια της ξαφνικής απώλειας του ελέγχου που νόμιζε ως άτομο ότι διέθετε 3) Η ευρύτερη κοινωνική αποκοπή συμβάδιζε βεβαίως και με την ουσιαστική απώλεια της εργασίας, το καθεστώς διαθεσιμότητας και το κυνήγι των επιδομάτων αλλά και την συνέχισή της με διαφορετικούς όρους από πριν(π.χ τηλεργασία). Σε αυτό το σημείο, κρίνεται ως ο πιο κρίσιμος παράγοντας επίδρασης με το ενδεχόμενο πρόκλησης αρνητικών επιπτώσεων στην ψυχολογία των ατόμων, ο παράγοντας που έχει να κάνει με την αβεβαιότητα σε σχέση με την εργασία. Στην μεγάλη πλειοψηφία τους οι συνομιλητές, οι οποίοι σύμφωνα με την θέση τους στον καταμερισμό εργασίας εντάσσονταν στην εργατική τάξη και στα ευρύτερα λαϊκά στρώματα, στις απαντήσεις που έδωσαν αναφέρθηκαν ανοικτά στο άγχος και την γενικά κακή ψυχολογική κατάσταση που τους είχε προκαλέσει η αποξένωση από την εργασία τους¹¹ η οποία φυσικά συνοδευόταν από το αίσθημα της αβεβαιότητας για την παροντική αλλά και μελλοντική εξέλιξη των πραγμάτων, δηλαδή και τις άμεσες συνέπειες αλλά και αυτές που θα έρθουν μετά τη λήξη της πανδημίας(κίνδυνος απόλυσης μετά την άρση της απαγόρευσής τους, οικονομική αστάθεια κ.λ.π).

Ακόμη μία πλευρά που άπτεται στον αντίκτυπο της κρίσιμης αυτής κατάστασης, έχει να κάνει με τις διαπροσωπικές επαφές των συνομιλητών, με τα φιλικά αλλά και συγγενικά τους δίκτυα. Ιδιαίτερα βοηθητική προς αυτήν την κατεύθυνση φάνηκε να είναι και πάλι η πρώτη ανοικτού τύπου ερώτηση. Από τις συνολικές 206 απαντήσεις που όπως ήδη αναφέρθηκε, δόθηκαν σε αυτήν τη συγκεκριμένη ερώτηση, σχετικές με τον αντίκτυπο που επέφεραν οι υφιστάμενες συνθήκες στις διαπροσωπικές επαφές των συμμετεχόντων ήταν οι 49. Η πλειονότητα των συνομιλητών αντιλαμβανόταν ότι η όλη κατάσταση του εγκλεισμού είχε επιφέρει σε γενικές γραμμές αρνητικές επιπτώσεις στις διαπροσωπικές τους σχέσεις, στις προσωπικές επαφές ήδη κατά την πρώτη περίοδο των δύο αρχικών εβδομάδων καραντίνας. Φαίνεται σε αυτό το σημείο ότι συμπεριφορικές συνήθειες που είχαν αναπτυχθεί κατά τη διάρκεια πολλών ετών, όπως είναι φυσικά η επικοινωνία και η διάδραση με τους άλλους ανθρώπους, ανακόπτονται σε αυτήν την κατάσταση κρίσης που βιώνει η ανθρωπότητα. Η κοινωνική απόσταση και η μοναξιά η οποία συνδέεται άρρηκτα με αυτήν, αφήνουν στο άτομο ένα κάποιο ψυχολογικό κόστος παρότι επί της ουσίας οι συνθήκες αυτές λαμβάνουν χώρα ως μέτρα προφύλαξης από πιθανή νόσηση του ίδιου του ατόμου ή και μετάδοση της ασθένειας σε άλλα άτομα. Ως κοινωνική απόσταση ορίζεται η αποφυγή μεγάλων ή και

11. Α. Ζήση, *Κορονοϊός και ψυχική υγεία: "Βυθίζονται σ'ένα αδιέξοδο..."*, 2020, pelop.gr

μικρότερων συγκεντρώσεων όπου οι άνθρωποι αλληλεπιδρούν, ερχόμενοι σε επαφή με άλλους ανθρώπους.

Στην πλειοψηφία των απαντήσεων πάνω στα ερωτήματα της έρευνας, οι συνομιλητές ανέφεραν ότι γενικά αισθάνονται αρνητική ψυχολογική επίδραση από την απώλεια ή την μετρίαση της συχνότητας των προσωπικών τους επαφών(φίλους, συγγενείς, συντρόφους). Το παραπάνω, μπορεί να επιβεβαιωθεί θεωρητικά αλλά και πρακτικά αφού πολλές παρόμοιες έρευνες ανακάλυψαν ότι το κοινωνικό κεφάλαιο αποτελεί έναν βασικό προστατευτικό παράγοντα για τις συνέπειες μιας πανδημίας. Ωστόσο, η επαφή κυρίως μέσα από το διαδίκτυο μειώνει την επιρροή του κοινωνικού κεφαλαίου στην ψυχοσύνθεση του ατόμου. Επομένως, παρά το γεγονός του ότι η τεχνολογία επιτρέπει την διατήρηση των επαφών μέσω του διαδικτύου(θα γίνει πιο εκτενής αναφορά παρακάτω), οι συνομιλητές αισθάνονται ότι οι προσωπικές σχέσεις δεν μπορούν ουσιαστικά να καλυφθούν απόλυτα μέσω της τεχνολογίας. Η σωματική και βλεμματική επαφή που συμβαίνει κατά τη δια ζώσης επικοινωνία/αλληλεπίδραση δεν μπορούν επομένως να αντικατασταθούν από την επαφή μέσω του διαδικτύου και είναι πιο δύσκολο να δημιουργήσουν σχέσεις αμοιβαιότητας και αλληλεγγύης. Ωστόσο, όπως θα δούμε και παρακάτω αυτό δε σημαίνει ότι δεν μπορούν να συνθέσουν έναν ικανοποιητικό προστατευτικό παράγοντα για την αντιμετώπιση της υφιστάμενης κατάστασης. Το παραπάνω, ενισχύεται και από τα αποτελέσματα της έρευνας που διεξήγαγαν οι Χτούρης και Ζήση(*"Ο κοινωνικός μας εαυτός, η οικογένεια και οι κοινωνικές στάσεις την περίοδο των περιορισμών της πανδημίας του Covid - 19 το 2020"*), καθώς για το 28,3 % του δείγματος(374 άτομα) βρέθηκε ότι το διαδίκτυο γενικά προσφέρει μια ουσιαστική επικοινωνία και ότι για το 60,4% αποτελεί ταυτόχρονα μια ουσιαστική αλλά και τυπική διαδικασία. Ο Jonathan Kanter(αναπληρωτής καθηγητής στο Κέντρο Επιστημών της Κοινωνικής Σύνδεσης του Πανεπιστημίου της Ουάσιγκτον) σημειώνει χαρακτηριστικά ότι οι αγκαλιές και οι άλλες μορφές εκδήλωσης στοργής, μειώνουν τα επίπεδα της κορτιζόλης που είναι η ορμόνη του στρες.¹² Η απομόνωση μπορεί να επιφέρει ψυχολογικές συνέπειες όπως είναι το αίσθημα του άγχους, του στρες, λόγω της μείωσης των κοινωνικών επαφών των ατόμων.

Ένας ακόμα παράγοντας που σχετίζεται με τις διαπροσωπικές επαφές των συμμετεχόντων και δεν έγκειται μόνο στην γενική έννοια της κοινωνικής αποστασιοποίησης, είναι το αίσθημα του φόβου μετάδοσης της ασθένειας σε αγαπημένα πρόσωπα που μπορεί να ανήκουν και σε ευπαθείς ομάδες αλλά ακόμα και ο φόβος για νόσηση του ίδιου του ατόμου. Ωστόσο, από τα αποτελέσματα της έρευνας φάνηκε ότι κυρίαρχο ρόλο στις αρνητικές επιπτώσεις της απώλειας διαπροσωπικών επαφών διαδραμάτιζε ο φόβος για μετάδοση της ασθένειας σε κάποιο αγαπημένο πρόσωπο των συνομιλητών αφού η πλειοψηφία τους, δηλαδή 31 συμμετέχοντες είχαν κάποιο κοντινό πρόσωπο

12. *Οι συνέπειες της κοινωνική απόστασης στην ψυχική υγεία*, 2020, huffingtonpost.gr

που ανήκε στις ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού και επιπλέον 3 συνομιλητές ανήκαν οι ίδιοι σε ευπαθή ομάδα.

Συνεπώς, η αποσωματοποίηση, η ελαχιστοποίηση της ανθρώπινης επαφής και συνολικά η μείωση της ποιότητας της επίδρασης του κοινωνικού κεφαλαίου ως προστατευτικού παράγοντα απέναντι στην απομόνωση λόγω καραντίνας, ειδικά όταν η έμπρακτη κοινωνική στήριξη και τα κοινωνικά αποθέματα έχουν την δυνατότητα να κατευνάζουν τα αρνητικά συναισθήματα, ενδέχεται να επιφέρουν τέτοιου είδους συναισθήματα όπως είναι το άγχος και το στρες.

Στο σημείο αυτό, θα ήταν χρήσιμο να παρατεθούν και να γίνει προσπάθεια ανάλυσης των τρόπων με τους οποίους τα άτομα προσπάθησαν να αντιμετωπίσουν τον αρνητικό ψυχολογικό αντίκτυπο που είχε η καραντίνα εν μέσω πανδημίας, δηλαδή να αναλυθούν οι μηχανισμοί αντιμετώπισης που ενσυναίσθητα ή ασυναίσθητα οι συνομιλητές επιστράτευσαν για να θωρακίσουν την ψυχολογική τους και πνευματική τους κατάσταση. Στην δεύτερη κατά σειρά ερώτηση, από τις ερωτήσεις ανοικτού τύπου ("*Πώς αντιμετωπίζετε την νέα κατάσταση στην οποία βρίσκεστε τώρα;*") και η οποία βοήθησε προς την εξεύρεση των στρατηγικών αντιμετώπισης των ατόμων, οι συνομιλητές έδωσαν συνολικά 149 απαντήσεις.

Η πλειοψηφία των συμμετεχόντων στις απαντήσεις του, σημείωνε τα κυρίαρχα συναισθήματα που βίωναν και χαρακτηριστικά θα αναφερθούν: το άγχος, γενικές αναφορές στην αρνητική επίδραση στην ψυχολογία τους, φόβος, αβεβαιότητα, ανησυχία, στρες. (Τα συναισθήματα του φόβου και της αβεβαιότητας εμφανίστηκαν έντονα και στην εργασία των Χτούρη και Ζήση για τον κοινωνικό εαυτό εν μέσω της πανδημίας Covid-19). Παρόλα αυτά, πιθανώς λόγω και της σχετικά μικρής χρονικής περιόδου ισχύος των μέτρων καραντίνας κατά τη διάρκεια διεξαγωγής της έρευνας, τα αποτελέσματα δείχνουν ότι η συντριπτική πλειοψηφία των συνομιλητών προσπαθούσαν με τον έναν ή τον άλλο τρόπο να αντιμετωπίσουν τις επιπτώσεις της κρίσιμης αυτής κατάστασης και συνολικά να ανταπεξέλθουν στις προκλήσεις των δύσκολων και πρωτόγνωρων συνθηκών που συνέβαιναν. Το παραπάνω γεγονός, είναι ένας από τους λόγους που η ψυχολογική κατάσταση των συνομιλητών κρίθηκε συνολικά ως επιβαρυμένη μεν αλλά η ένταση των επιπτώσεων κρίθηκε ότι κινούνταν σε μέτρια επίπεδα δε.

Αρχικά, θα πρέπει να γίνει αναφορά στο ότι η προσπάθεια ρύθμισης των συναισθημάτων που επιστράτευσαν οι συνομιλητές για να αντιμετωπίσουν την όλη κατάσταση κάλυψαν το μεγαλύτερο μέρος των απαντήσεών τους εφόσον οι 92 από τις 149 απαντήσεις επί του θέματος ήταν σχετικές με αυτά. Η συντριπτική πλειοψηφία των συνομιλητών σημείωσε μέσω των απαντήσεών τους ότι προσπαθούσε να αντιμετωπίσει την όλη κατάσταση του εγκλεισμού και της πανδημίας με σχετική ψυχραιμία, αλληλεγγύη, αισιοδοξία, υπομονή παρά το γεγονός του ότι βίωνε και τα προαναφερθέντα αρνητικά συναισθήματα ταυτόχρονα. Κρίσιμο ρόλο προς την απάλυνση των

αρνητικών επιπτώσεων της καραντίνας, εν μέσω πανδημίας, διαδραμάτισε η συνέχιση των διαπροσωπικών επαφών, υπό διαφορετικές βέβαια συνθήκες, δηλαδή μέσω διαδικτύου ή μέσω τηλεφώνου. Τα "κοινωνικά καφενεία" που στήθηκαν από νέους αλλά και από μεγαλύτερης ηλικίας ανθρώπους(ομάδες σε μέσα κοινωνικής δικτύωσης), τηλεδιασκέψεις και συζητήσεις, παρουσιάστηκαν από τους συμμετέχοντες ως ένας βασικός προστατευτικός παράγοντας σε τέτοιες συνθήκες(10 στις 149 απαντήσεις αναφέρονταν στο παραπάνω, από την ερώτηση 2 ανοικτού τύπου).

Κάποια πρόσθετα στοιχεία, αναδεικνύουν ότι οι συνομιλητές προσπάθησαν σε μεγάλο βαθμό να αξιοποιήσουν ,τον εκ των πραγμάτων σχετικά αυξημένο ελεύθερο χρόνο τους, με δημιουργικό τρόπο και εδώ θα αναφερθούν οι πιο συχνές διαδικασίες που επισημάνθηκαν: προβολή ταινιών, διάβασμα, σωματική άσκηση, ζωγραφική, μουσική. Ωστόσο, οι περισσότεροι συμμετέχοντες αρκέστηκαν στο να αναφέρουν από γενική σκοπιά ότι προσπαθούσαν να εκμεταλλευτούν με δημιουργική διάθεση τον ελεύθερο χρόνο τους. Πράγματι, η δημιουργία και η εκ νέου κατασκευή μιας διαφορετικού τύπου καθημερινής ρουτίνας που να ταιριάζει με τις εκάστοτε υφιστάμενες συνθήκες, είναι πιθανό να βοηθήσει στην μετρίαση των αρνητικών ψυχολογικών συνεπειών καθώς θα "αναγκάσει" το άτομο να βρει κάποιες ασχολίες οι οποίες θα τον αποσπούν από την συνεχή ενασχόληση με το πρόβλημα και θα ενισχύουν την δυναμική της αυτοεπικέντρωσης, της εστίασης δηλαδή της σκέψης στο εδώ και στο τώρα και όχι στο παρελθόν ή στο μέλλον¹³ καθώς η έντονη προσκόλληση σε καταστάσεις που παρήλθαν ή που το άτομο πιστεύει ότι μπορεί να έρθουν έχουν ως αποτέλεσμα την αύξηση των επιπέδων του άγχους και του στρες. Οι 23 από τις συνολικές 149 απαντήσεις στην ερώτηση 2 ανοικτού τύπου, αναφέρονταν στην ποιοτική αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου των συνομιλητών.

Επιπροσθέτως, οι απαντήσεις των συνομιλητών έδειξαν ότι ένας ακόμα τρόπος με τον οποίο προσπαθούσαν να αντιμετωπίσουν την κρίσιμη κατάσταση ήταν η σωστή ενημέρωση, αφού οι 5 από τις 10 σχετικές απαντήσεις ανέφεραν ότι δεν επιθυμούσαν να ενημερώνονται από τα προβαλλόμενα στο ευρύ κοινό Μ.Μ.Ε, καθώς είχαν την πεποίθηση ότι οι ειδήσεις που ανακοινώνουν είναι πλαστές και εν γένει δεν αξιοποιούνται για τη σωστή και έγκυρη ενημέρωση των πολιτών.

Τέλος, θα πρέπει να λεχθεί ότι 29 από τις 149 απαντήσεις που έδωσαν οι συνομιλητές είχαν να κάνουν με μικτές στρατηγικές αντιμετώπισης. Ωστόσο, οι 29 αυτές απαντήσεις προσμετρήθηκαν και ξεχωριστά σε κάθε θεματική έτσι ώστε να είναι μεγαλύτερη η ακρίβεια των αποτελεσμάτων(συχνότητα εμφάνισης των συγκεκριμένων θεματικών).

Όσον αφορά στα αποτελέσματα που μπορούν να ενταχθούν στην δεύτερη υποομάδα η οποία

13. Μ. Θερμόπουλος, *Τι κάνει ο κορονοϊός στην ψυχική υγεία επειδή είμαστε σε απομόνωση*, 2020, iatropedia.gr

συσχετίζεται περισσότερο με το κοινωνικό-οικονομικό status των συνομιλητών και τις επιπτώσεις που είχε σε αυτό η συνθήκη της καραντίνας, εν μέσω πανδημίας, θα παρατεθούν αναλυτικά παρακάτω. Στο σημείο αυτό, είναι απαραίτητο να διατυπωθεί μια διευκρίνιση: Τα αποτελέσματα που αφορούν περισσότερο την κοινωνική-οικονομική ζωή των ατόμων που συμμετείχαν στην έρευνα συνδέονται άμεσα με τις επιπτώσεις στην ψυχολογική τους κατάσταση. Ωστόσο, κρίθηκε αναγκαίο για τον σκοπό της καλύτερης κατανόησης και ερμηνείας των αποτελεσμάτων να λάβει χώρα ο εν λόγω διαχωρισμός.

Για τις αλλαγές που επήλθαν στην επαγγελματική ζωή των συνομιλητών αλλά και σε θέματα που άπτονται της ποιότητας της εργασίας, όταν μιλάει κανείς για επαγγελματίες υγείας, παραδείγματος χάριν, τα αποτελέσματα συμπίπτουν σε πολλά σημεία με παρόμοιες έρευνες που έχουν διεξαχθεί στο παρελθόν. Είναι γεγονός ότι στο σύνολο των 206 απαντήσεων που δόθηκαν από τους συνομιλητές στην πρώτη ανοικτού τύπου ερώτηση(*"Η χώρα διανύει τη δεύτερη εβδομάδα αναγκαστικής καραντίνας λόγω της πανδημίας COVID-19. Θα σας παρακαλούσα, να περιγράψετε την εμπειρία σας από αυτό το μέτρο π.χ. τι άλλαξε στην καθημερινή οργάνωση της ζωής σας, εάν και τι αντίκτυπο είχε στην ζωή σας, ψυχική, διαπροσωπική, επαγγελματική, οικονομική"*), οι 32 είχαν άμεση σχέση με τον αντίκτυπο που επέφερε η κατάσταση κρίσης στην επαγγελματική τους ζωή. Επομένως, κατά συντριπτική πλειοψηφία, οι απαντήσεις των συμμετεχόντων φανέρωσαν ότι κατά τη διάρκεια της καραντίνας οι περισσότεροι από αυτούς αναγκάστηκαν να εργαστούν εξ αποστάσεως υπό το καθεστώς τηλεργασίας, ή ότι βρίσκονταν υπό το καθεστώς παύσης/προσωρινής διακοπής εργασίας.

Στα άτομα τα οποία απασχολήθηκαν με τηλεργασία και ειδικά στα άτομα που emπίπτουν στο φάσμα των επαγγελματιών υγείας(λογοθεραπευτές, ψυχολόγοι) φάνηκε ότι αισθανόντουσαν πως η ποιότητα της εργασίας τους μειωνόταν και γι' αυτούς το εν λόγω γεγονός δημιουργούσε προβλήματα στις περιπτώσεις ατόμων που είχαν κληθεί οι ίδιοι να βοηθήσουν προ πανδημίας. Το παραπάνω, είναι ένα σημαντικό στοιχείο που αναδύεται σε επαγγέλματα που έχουν ανθρωπιστική φύση, είναι εν γένει επικεντρωμένα στον άνθρωπο και ουσιαστικά ασχολούνται με την ψυχική αλλά και σωματική υγεία των ενδιαφερομένων ατόμων.

Σε αυτό το σημείο, θα ήταν χρήσιμο και θα βοηθούσε στην ανάλυση των απαντήσεων να υπογραμμιστεί ότι στον καπιταλισμό κάθε τεχνολογία αντί να αφιερώνεται εξ ολοκλήρου στον σκοπό της ικανοποίησης των όλο και διευρυνόμενων λαϊκών αναγκών, αξιοποιείται έτσι ώστε να επιφέρει όλο και μεγαλύτερα κέρδη στην αστική τάξη της εκάστοτε χώρας. Στην Ελλάδα για παράδειγμα ο Σ.Ε.Β(Σύλλογος Ελλήνων Βιομηχάνων) ήδη προ ενός έτους είχε υποβάλλει το αδιαμφισβήτητο αίτημά του για επέκταση του καθεστώτος τηλεργασίας με στόχο την περαιτέρω εκμετάλλευση της εργατικής δύναμης του προσωπικού αρκετών κλάδων(π.χ πληροφορική,

εκπαίδευση κ.λπ). Η τηλεργασία επομένως, και αυτό φάνηκε και από τις απαντήσεις των συνομιλητών, χρησιμοποιείται όχι ως ένα χρήσιμο συμπληρωματικό εργαλείο για την αύξηση της ποιότητας της δια ζώσης εργασίας, αλλά ως ένα ακόμα εφόδιο της εργοδοσίας έτσι ώστε να αυξάνεται η εργοδοτική πίεση, να αυξάνονται οι απλήρωτες ώρες απασχόλησης, να απομονώνεται ο εργαζόμενος από κάθε συλλογική διαδικασία διεκδίκησης(π.χ επαφή με το σωματείο). Τα παραπάνω αποτυπώνονται στην έρευνα καθώς, παρά το γεγονός του ότι, μόνο οι 2 από τις 17 απαντήσεις των συμμετεχόντων που εργάζονταν μέσω τηλεργασίας ανέφεραν ξεκάθαρα την επιπλέον εργοδοτική πίεση και αύξηση ωραρίων και οι 17 απαντήσεις με τον έναν ή τον άλλον τρόπο, παρουσίαζαν την ανασφάλεια και την αβεβαιότητα που δημιουργεί στα ενδιαφερόμενα άτομα αυτό το καθεστώς εργασίας.

Στα άτομα που επιβλήθηκε προσωρινή παύση εργασίας λόγω της κρίσιμης αυτής κατάστασης, τα οποία ως επί το πλείστον εργάζονταν σε επισφαλή επαγγέλματα λόγω πολλές φορές της έλλειψης προβλεπόμενης ασφάλισης(π.χ επισιτισμός,εμποροϋπάλληλοι) ανέφεραν με έντονο τρόπο την ανησυχία και την αβεβαιότητα που τους είχε δημιουργηθεί μπροστά στον φόβο μόνιμης απώλειας της εργασίας τους, καθώς η περίοδος που θα ερχόταν σε σχέση με την εξέλιξη της πανδημίας και των μέτρων που θα την ακολουθούσαν, δύσκολα μπορούσε να προβλεφθεί και ως εκ τούτου αυξανόταν το άγχος για πιθανή μόνιμη διακοπή της εργασιακής τους σχέσης.

Επιπρόσθετα, όσον αφορά στις υπόλοιπες απαντήσεις των συμμετεχόντων στις οποίες δεν ανέφεραν κάποια σημαντική αλλαγή στην επαγγελματική τους κατάσταση, διαφαινόταν σε μεγάλο βαθμό το συναίσθημα της επιφύλαξης και της ανησυχίας για το εργασιακό τους μέλλον εφόσον αντιλαμβάνονταν ότι μετά την πανδημία θα ακολουθήσει, μια προ πανδημίας διαφαινόμενη, βαθιά οικονομική κρίση. Οι εμπειρίες σχεδόν όλων των συμμετεχόντων από την κρίση του 2008 και των επιπτώσεών της συνολικά στην ζωή της εργατικής τάξης αλλά και των υπολοίπων λαϊκών στρωμάτων της κοινωνίας, στα οποία η συντριπτική πλειοψηφία των συνομιλητών ανήκε, δεν άφηναν περιθώρια ταλάντευσης για το αν έρχεται ή όχι δύσκολη και επίπονη περίοδος εφαρμογής σκληρών μέτρων, μέτρα όπως η τηλεργασία που με αφορμή την πανδημία θα γίνει προσπάθεια να εδραιωθούν αφού όπως ειπώθηκε και πιο πάνω έτσι κι αλλιώς αποτελούσαν βασική επιδίωξη του αστικού συστήματος.

Οι επιπτώσεις που επέφερε στην οικονομική κατάσταση των συμμετεχόντων το καθεστώς καραντίνας λόγω της πανδημίας Covid-19 ήταν αδιαπραγμάτευτα σημαντικές και γι' αυτόν τον λόγο έγινε προσπάθεια ανάλυσής τους με σκοπό την εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων. Ενδεικτικό είναι το γεγονός του ότι ένα σημαντικό μέρος των απαντήσεων των συνομιλητών που ανταποκρίθηκαν στην έρευνα, δηλαδή οι 35 από τις 206 απαντήσεις που δόθηκαν στην πρώτη ανοικτού τύπου ερώτηση, ανέφεραν ρητά ότι οι συνομιλητές αντιμετώπιζαν εκείνη την περίοδο

οικονομικές δυσκολίες, κυρίως λόγω μείωσης του εισοδήματός τους, λόγω αλλαγής εργασιακού καθεστώτος, λόγω προσωρινής παύσης εργασίας. Μάλιστα σε 2 από τις 35 απαντήσεις των ατόμων που ανταποκρίθηκαν στην ερώτηση, ανέφεραν με χαρακτηριστικό τρόπο την επιδείνωση της οικονομικής τους κατάστασης κατά τις δύο πρώτες εβδομάδες της καραντίνας και μάλιστα σημείωσαν ότι δυσκολεύονταν ακόμα και να εξασφαλίσουν τα βασικά για την επιβίωσή τους.

Μία ακόμα πλευρά που ενίσχυε ακόμα περισσότερο την οικονομική δυσπραγία των ατόμων, ήταν το διμηνιαίο επίδομα των 800 ευρώ που δόθηκε από την κυβέρνηση ως βοήθημα. Η σταγόνα στον ωκεανό των 800 ευρώ δεν θα μπορούσε να καλύψει στο ελάχιστο τις ανάγκες του λαού, την ίδια ώρα που για κάθε κλίνη ΜΕΘ που οι ιδιωτικές κλινικές χρησιμοποιούσαν για κρούσματα του νέου κορονοϊού, λάμβαναν οι ίδιες από την κυβέρνηση 1.600 ευρώ ημερησίως!

Ακόμα, αναφορικά με τους υπόλοιπους συμμετεχόντες που δεν ανέφεραν ρητά κάποια ιδιαίτερη οικονομική δυσπραγία, θα ήταν ιδιαίτερα χρήσιμο να τονιστεί πως η συντριπτική πλειοψηφία αυτών εξέφρασε την ανησυχία και το άγχος που τους προκαλούσε η αβεβαιότητα για το μέλλον τους στην εργασία. Η οικονομική κρίση που πολλοί διέβλεπαν, χωρίς ωστόσο οι περισσότεροι να αντιλαμβάνονται πλήρως ότι πρόκειται για μία καπιταλιστική κρίση υπερσυσσώρευσης κεφαλαίου(θα αναλυθεί περαιτέρω στην επομενη υποομάδα) δημιουργούσε το αίσθημα της ανασφάλειας καθώς η πλειονότητα των ατόμων γνώριζαν καλά ότι οι προσωρινές απαγορεύσεις των απολύσεων επρόκειτο να αρθούν μετά την πανδημία και ότι κατά τη διάρκεια οικονομικών κρίσεων, η ιστορική πείρα έχει δείξει ότι μία ακόμη λύση για τους εργοδότες εκτός από τη μείωση μισθών, επί παραδείγματι, είναι το οριστικό κλείσιμο επιχειρήσεων και η απόλυση εργαζομένων, δηλαδή η καταστροφή παραγωγικών δυνάμεων.

Στην τελευταία υποομάδα, που δημιουργήθηκε έτσι ώστε να εξειδικεύσει με πιο αναλυτικό τρόπο τις κρίσεις, τις προβλέψεις(αισιόδοξες και μη) αλλά και τις πεποιθήσεις των συνομιλητών με αφορμή την κρίσιμη κατάσταση της πανδημίας και των συνεπειών που αυτή είχε και έχει στην κοινωνική και ψυχολογική ζωή(ιδιαίτερα μέσω των ερωτήσεων ανοικτού τύπου που εντάσσονταν στο ερωτηματολόγιο της έρευνας) φάνηκε να αναδύονται κάποια πολύ χρήσιμα συμπεράσματα που θα πρέπει να τεθούν υπό διαπραγμάτευση. Επομένως, οι πολιτικές κρίσεις, οι αξίες, τα συναισθήματα αλλά και οι πεποιθήσεις των συνομιλητών για τις τότε παροντικές αλλά και για τις μελλοντικές συνθήκες που θα λάβουν χώρα μετά το πέρας της πανδημίας, εκτός του ότι αναδεικνύουν έως ένα βαθμό την ψυχολογική και πνευματική κατάσταση των ατόμων που συμμετείχαν στην έρευνα, αποκτούν ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον σε μια ποιοτική μελέτη καθώς τα θέματα που αναδύονται από τα κείμενα των απαντήσεων μπορούν να τροφοδοτήσουν με πρόσθετα στοιχεία τόσο την παρούσα όσο και μελλοντικές έρευνες.

Ακόμα, θα πρέπει σε αυτό το σημείο να λεχθεί ότι οι ερωτήσεις που βοήθησαν στην άντληση των

παραπάνω στοιχείων ήταν οι ερωτήσεις 3 ("Τι περιμένετε από το μέλλον της ανθρωπότητας;") και 4 ("Υπάρχει κάποιο στιγμιότυπο που ζήσατε αυτή την ειδική περίοδο της απομόνωσης που θα θέλατε να μοιραστείτε;") ανοικτού τύπου. Και στις δύο ερωτήσεις, οι δύο θεματικές που αναδείχθηκαν είχαν σχέση με τα συναισθήματα των συνομιλητών αλλά κυρίως με τις προβλέψεις και πολιτικές πεποιθήσεις που εξέφρασαν πάνω στην όλη κατάσταση. Στην ερώτηση τρία, ανοικτού τύπου, αναδύθηκαν 107 απαντήσεις, εκ των οποίων οι 59 είχαν να κάνουν με τις αισιόδοξες μελλοντικές προβλέψεις των ατόμων, οι 10 με τις αρνητικές προβλέψεις τους επί του συνόλου των συνθηκών, οι 37 αφορούσαν πολιτικές ερμηνείες και τέλος 1 συνομιλητής δεν απάντησε καθόλου στην εν λόγω ερώτηση. Όσον αφορά στην ερώτηση 4 ανοικτού τύπου, θα πρέπει να σημειωθεί ότι δόθηκαν 44 απαντήσεις, εκ των οποίων οι 23 σχετιζόνταν και πάλι με τις πολιτικές ερμηνείες των ενδιαφερομένων, οι 20 με την επικοινωνία των συναισθημάτων τους πάνω στα στιγμιότυπα της απομόνωσης και 1 απάντηση είχε να κάνει με κάτι άλλο (δραστηριότητα στο σπίτι).

Αρχικά, από την συντριπτική πλειοψηφία των κειμένων των συνομιλητών, στις απαντήσεις που είχαν σχέση με την κυβέρνηση και με τη συνολική διαχείριση της συγκεκριμένης κατάστασης, βρέθηκε ότι εκτός ελάχιστων εξαιρέσεων τα άτομα δεν ήταν ικανοποιημένα και δεν επεδείκνυαν εμπιστοσύνη στην κυβέρνηση και στις πρακτικές της. Ωστόσο, επίσης πλην ελάχιστων εξαιρέσεων, οι συνομιλητές δεν άσκησαν έντονη κριτική στο μέτρο της καραντίνας. Από τα παραπάνω, μπορεί με ασφάλεια να εξαχθεί το συμπέρασμα του ότι οι συνομιλητές παρότι πίστευαν ότι η καραντίνα θα μπορούσε να φανεί χρήσιμη έτσι ώστε να προστατευθεί η κοινωνία στο σύνολό της από το να βιώσει μία κατάσταση όπως της γειτονικής Ιταλίας, έκριναν ότι η προστασία που προσέφερε το εν λόγω μέτρο δεν μπορούσε να υποκαταστήσει κάποια χρόνια προβλήματα του συστήματος που στην συγκεκριμένη περίπτωση λόγω της πανδημίας έγιναν πιο έκδηλα από ποτέ.

Όλα τα παραπάνω, επιβεβαιώθηκαν μέσα από τα κείμενα των συνομιλητών με αρκετά καθαρό τρόπο. Ιδιαίτερα χρήσιμες προς αυτήν την κατεύθυνση που είχε εξαρχής τεθεί και αναφέρεται παραπάνω, φάνηκαν να είναι η τρίτη και η τέταρτη ερώτηση ανοικτού τύπου. Εν πρώτοις, θα πρέπει να αναφερθεί το γεγονός του ότι στις 25 από τις 60 απαντήσεις που περιείχαν πολιτικές ερμηνείες (ερωτήσεις 3 και 4 ανοικτού τύπου) των συνομιλητών αναφέρθηκε, με αρκετά εμφανή τρόπο, αν όχι ακριβώς χρησιμοποιώντας την ακριβή λέξη (καπιταλισμός), ότι για την μη αποτελεσματική αντιμετώπιση της πανδημίας στην Ελλάδα αλλά και παγκόσμια υπαίτιος είναι ο καπιταλισμός, καθώς όπως ανέφεραν χαρακτηριστικά οι περισσότεροι από αυτούς, είναι το σύστημα στο οποίο πάνω από τις λαϊκές ανάγκες βρίσκεται το κέρδος, ως το κριτήριο μάλιστα με το οποίο κινείται η οικονομία και η κοινωνία. Επομένως, ένα σημαντικό ποσοστό των απαντήσεων των συνομιλητών έδειξε ότι αυτοί σκέπτονταν πιο βαθιά και πιο μακροπρόθεσμα με αφορμή την συνθήκη της καραντίνας εν μέσω πανδημίας. Ως αποτέλεσμα αυτού, οι πλειονότητά τους είχε την

ισχυρή πεποίθηση ότι πρέπει να αλλάξει το υφιστάμενο κοινωνικό-οικονομικό σύστημα χωρίς ωστόσο να επεκταθεί συγκεκριμενοποιώντας και αναλύοντας τις απόψεις του.

Επιπλέον, οι συνομιλητές που απάντησαν στις ερωτήσεις της έρευνας (55,14% σε ποσοστό απαντήσεων-ερώτηση 3 ανοικτού τύπου), παρότι αναγνώριζαν και τις τότε δύσκολες συνθήκες αλλά και την πιθανή ισχύ τους μετά την πανδημία σημείωσαν ότι σκέφτονται με αισιόδοξο τρόπο για το μέλλον της ανθρωπότητας σε σχέση με τον ιό αλλά και ότι γενικά είναι δυνατόν να δημιουργηθεί ελπίδα προς την κατάκτηση της δικαιοσύνης, της αλληλεγγύης, της επικέντρωσης στον άνθρωπο κ.λ.π. Ακολουθώς, μέσα σε αυτές τις 25 απαντήσεις των συνομιλητών(πολιτικές ερμηνείες) φάνηκε να ασκείται έντονη κριτική στην "κατακρεούργηση" του Ε.Σ.Υ(Εθνικό Σύστημα Υγείας) από όλες τις κυβερνήσεις, γεγονός που αναδεικνύει εν μέρει την συνολικότερη τάση που αναδύθηκε για πλειοψηφική μη εμπιστοσύνη στην κυβέρνηση παρά την άμεση εφαρμογή μέτρων καραντίνας, υπό την έννοια του ότι αυτά είναι ανεπαρκή χωρίς τις απαραίτητες αναδιαρθρώσεις και ενισχύσεις στο δημόσιο σύστημα υγείας. Αντίθετα, μόλις 10 από τις 107 απαντήσεις ανέδειξαν απαισιόδοξες προβλέψεις από μέρους των συνομιλητών(π.χ "η ανθρωπότητα δεν έχει μέλλον").

Επιπροσθέτως, σε αυτό το σημείο, παρά το γεγονός του ότι τα παρακάτω δεν αναφέρθηκαν ρητά από την συντριπτική πλειοψηφία των συνομιλητών, αξίζει να υπογραμμιστούν καθώς μέσα από τα συμφραζόμενά τους θα μπορούσε κανείς να καταλάβει ότι συσχετίζονται με τις σκέψεις τελικά, των περισσότερων από τους συνομιλητές. Το ίδιο είναι πιθανόν να συμβαίνει σε ακόμα μεγαλύτερο ποσοστό των απαντήσεων των συνομιλητών αν υποθέσουμε ότι κάποιος είναι αισιόδοξος, τουλάχιστον μακροπρόθεσμα, αν αναγνωρίζει ότι ο καπιταλισμός είναι δυνατόν να ανατραπεί και ότι η υποβάθμιση του δημοσίου συστήματος υγείας είναι απόρροια του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής. Συμπερασματικά, οι συνομιλητές που στις απαντήσεις τους αναφέρθηκαν συγκεκριμένα στην αλλοπρόσαλλη συμπεριφορά των ανθρώπων εν καιρώ πανδημίας που σε πολλές περιπτώσεις πήρε την μορφή του panic buying(ως μία υπερβολική και ατομικιστική συμπεριφορά μέρους των ανθρώπων), αυτοί που αναφέρθηκαν με κριτικό τρόπο στις βλαπτικές συνέπειες που μπορεί να έχει η αφερέγγυα ενημέρωση από τα ΜΜΕ καθώς και τα fake news που πολλές φορές αυτά προβάλλουν αλλά και αυτοί που σημείωσαν ότι περιμένουν την εμφάνιση μιας νέας οικονομικής κρίσης, όπως συνήθως συμβαίνει μετά από μία πανδημία-απόρροιά της είναι η καραντίνα, δηλαδή διακοπή μεγάλου μέρους της καπιταλιστικής παραγωγής- είναι αρκετά πιθανό οι εν λόγω απαντήσεις να εκφράζουν στην πραγματικότητα πολλούς περισσότερους συνομιλητές.

Το παραπάνω γεγονός μπορεί να οφείλεται και στο διάστημα κατά το οποίο έλαβε χώρα το μοίρασμα αλλά και οι απαντήσεις του ερωτηματολογίου(κατά τις δύο πρώτες εβδομάδες του καταναγκαστικού εγκλεισμού λόγω των υφισταμένων μέτρων καραντίνας). Συνεπώς, κρίνεται ότι η συνειδητοποίηση των ατόμων, κυρίως σε σχέση με την πιθανότητα οικονομικής κρίσης θα

αυξανόταν τις επόμενες τέσσερις ουσιαστικά εβδομάδες οπότε και η καραντίνα ήταν ακόμα σε ισχύ, χωρίς ωστόσο αυτό να σημαίνει ότι οι συνομιλητές δεν πίστευαν ότι μία τέτοια συνθήκη θα ήταν πιθανή("ανασφάλεια", "αβεβαιότητα για το μέλλον", "οικονομικές δυσκολίες").

Συνολικά, φαίνεται ότι οι ερωτήσεις ανοικτού τύπου έδωσαν τη δυνατότητα στους συνομιλητές να καταθέσουν οποιαδήποτε σκέψη τους απασχολούσε περισσότερο την συγκεκριμένη χρονική στιγμή. Αυτό ωστόσο, δεν μπορεί να μεταφραστεί στο ότι όσα ανέφεραν ρητά οι συνομιλητές ήταν και οι μόνες σκέψεις που είχαν εκείνη την στιγμή κατά την οποία συμπλήρωναν το ερωτηματολόγιο. Μέσα από τα συμφραζόμενά τους, φαινόταν με καθαρό τρόπο η δυναμική που ενυπήρχε μέσα στις απαντήσεις τους, οι οποίες πιθανότατα κατά το τέλος της καραντίνας να ήταν σε μεγάλο βαθμό διαφορετικές αλλά και η αρχή επί της ουσίας της διαδικασίας επεξεργασίας και προσπάθειας ερμηνείας μιας τόσο πρωτόγνωρης συγκυρίας για όλους.

Τέλος, είναι ιδιαίτερα κρίσιμο σε αυτό το σημείο, να υπογραμμιστεί το γεγονός του ότι η τέταρτη ερώτηση ανοικτού τύπου, λόγω της ιδιαίτερης φύσης της, εκ των πραγμάτων δεν είχε ισχυρό αντίκτυπο στους συνομιλητές, καθώς 24 ήταν αυτοί που δεν έδωσαν κάποια απάντηση. Επομένως οι απαντήσεις της ερώτησης 4(ανοικτού τύπου), έγινε προσπάθεια να τοποθετηθούν κάθετα σε σημεία της ανάλυσης των αποτελεσμάτων που σχετίζονταν με αυτήν(ιδιαίτερα στην ερώτηση 3).

ΠΙΝΑΚΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΡΩΤΗΣΗ 1(ανοικτού τύπου)

Ερώτηση 6-Συνολικές απαντήσεις	206
<u>Θεματικές</u>	<u>Ποσοστά και απόλυτοι αριθμοί απαντήσεων σε σχέση με τις συγκεκριμένες θεματικές</u>
<i>Επιπτώσεις στην ψυχολογία</i>	34,00%(70)
<i>Επιπτώσεις στον επαγγελματικό τομέα</i>	15,50%(32)
<i>Επιπτώσεις στις διαπροσωπικές σχέσεις</i>	23,70%(49)
<i>Επιπτώσεις στα οικονομικά</i>	17,00%(35)
<i>Άλλο(π.χ ελεύθερος χρόνος κ.λ.π)</i>	9,70%(20)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΡΩΤΗΣΗ 2(ανοικτού τύπου)

Ερώτηση 7-Συνολικές απαντήσεις	149
<u>Στρατηγικές αντιμετώπισης</u>	<u>Ποσοστά και απόλυτοι αριθμοί απαντήσεων σε σχέση με τη συγκεκριμένη θεματική</u>

<i>Ρύθμιση συναισθημάτων</i>	61,70%(92)
<i>Ποιοτική αξιοποίηση ελευθ.χρόνου</i>	15,40%(23)
<i>Ενημέρωση</i>	6,70%(10)
<i>Στήριξη από τα κοινωνικά δίκτυα</i>	6,70%(10)
<i>Άλλο(π.χ πολιτική κινητοποίηση κ.λ.π)</i>	9,40%(14)
<i>Μικτές(έχουν συμπεριληφθεί και ως ξεχωριστές απαντήσεις)</i>	19,50%(29)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΡΩΤΗΣΗ 3(ανοικτού τύπου)

Ερώτηση 8-Συνολικές απαντήσεις	107
<u>Θεματικές</u>	<u>Ποσοστά και απόλυτοι αριθμοί απαντήσεων σε σχέση με τις συγκεκριμένες θεματικές</u>
<i>Αισιόδοξες προβλέψεις</i>	55,14%(59)
<i>Απαισιόδοξες προβλέψεις</i>	9,34%(10)
<i>Πολιτικές ερμηνείες</i>	34,60%(37)
<i>Δεν απάντησαν</i>	0,93%(1)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΡΩΤΗΣΗ 4(ανοικτού τύπου)

Ερώτηση 9-Συνολικές απαντήσεις	44
<u>Θεματικές</u>	<u>Ποσοστά και απόλυτοι αριθμοί απαντήσεων σε σχέση με τις συγκεκριμένες θεματικές</u>
<i>Πολιτικές ερμηνείες</i>	52,27%(23)
<i>Επικοινωνία Συναισθημάτων</i>	45,45%(20)
<i>Άλλο(π.χ δραστηριότητα στο σπίτι)</i>	2,27%(1)

2.5 Συμπεράσματα

Σε αυτό το υποκεφάλαιο, θα παρουσιαστούν τα σημαντικότερα συμπεράσματα που εξήχθησαν από την ανάλυση των δεδομένων της έρευνας, οι περιορισμοί που πιθανώς να έχει, η συμβολή της σε έρευνες που έχουν ήδη ολοκληρωθεί αλλά και σε μελλοντικές. Η παρουσίαση των

συμπερασμάτων που κρίθηκαν ως τα πιο κρίσιμα, ακολούθησε την πορεία από το ειδικό και το συγκεκριμένο προς την διατύπωση βασικών θεματικών σχετιζόμενων εν προκειμένω με το ερευνητικό ερώτημα που τέθηκε με την παρούσα έρευνα.

Αρχικά, είναι αναγκαίο να διατυπωθεί πως οι επιπτώσεις της πανδημίας έχουν αλυσιδωτές συνέπειες που υπεισέρχονται και εν τέλει είναι δυνατόν να μετασχηματίσουν τόσο την κοινωνική-οικονομική ζωή των ατόμων και φυσικά κατ' επέκταση την ψυχολογική τους κατάσταση. Η παραπάνω διαπίστωση επιβεβαιώνεται και από τις υπάρχουσες θεωρητικές επεξεργασίες που αφορούν θέματα σχετικά με το παρόν, ολοκληρωμένες παρόμοιες έρευνες, αλλά και από τις απαντήσεις των συνομιλητών οι οποίες βοήθησαν τα μέγιστα έτσι ώστε να εκπληρώσει η εν λόγω μελέτη-έρευνα τον αρχικό σκοπό της.

Η ανάλυση των δεδομένων από τα ευρήματα της έρευνας ανέδειξαν κάποιες βασικές πλευρές-συμπεράσματα που σχετίζονται προφανώς με τις κοινωνικές-οικονομικές αλλά και ψυχολογικές συνέπειες της καραντίνας εν καιρώ πανδημίας ειδικότερα στον ελληνικό χώρο. Αρχικά, αναδεικνύεται το γεγονός του ότι η συγκεκριμένη πανδημία, όπως και άλλες στο παρελθόν, έχουν κατά πρώτο λόγο οικονομικές επιπτώσεις στο σύνολο της εκάστοτε χώρας και επομένως στο κάθε ατομικό νοικοκυριό ξεχωριστά. Οι οικονομικές επιπτώσεις(οικονομία-βάση της κοινωνίας) δημιουργούν με τη σειρά τους εμφανή και άμεσο αντίκτυπο στο εποίκοδόμημα(ιδιαίτερα σε περιόδους κρίσης), δηλαδή την κοινωνία και κατ' επέκταση στην ψυχολογία των ατόμων.

Μία βασική επίπτωση της πανδημίας ως βιολογικής, οικονομικής, κοινωνικής, πνευματικής κρίσης, είναι ο καταναγκαστικός εγκλεισμός που επιβλήθηκε στην Ελλάδα. Τα αποτελέσματα της έρευνας "ακουμπούν" στις δύο πρώτες εβδομάδες της καραντίνας κατά τη διάρκεια των οποίων διεξήχθη η έρευνα καθώς και η συλλογή των απαντήσεων των συνομιλητών. Ο εγκλεισμός σε πρώτη φάση, επέφερε επιπτώσεις στην οικονομική ζωή των ατόμων, εφόσον σε μεγάλο βαθμό σταμάτησε να κινείται η διαδικασία της παραγωγής σε ορισμένους κλάδους, ακολούθως αρκετοί ήταν αυτοί που η εργασία τους διεκόπη προσωρινά αλλά και γενικότερα βρέθηκαν σε μία κατάσταση οικονομικής δυσπραγίας. Επιπλέον, οι φόβοι που εκφράζονταν τόσο από τον κρατικό μηχανισμό, αστούς οικονομολόγους σε παγκόσμιο επίπεδο αλλά και από τους ίδιους τους συνομιλητές για μια νέα πιο βαθιά οικονομική κρίση υπερσυσσώρευσης κεφαλαίου, επιβάρυναν την όλη σχηματισθείσα συνθήκη. Η προαναφερθείσα κατάσταση, σε συνδυασμό με τις επιπτώσεις που αυτή εμφάνισε στις διαπροσωπικές σχέσεις(αναλύεται παρακάτω), επέφερε στα άτομα, σε μέτρια ωστόσο επίπεδα το αίσθημα του άγχους, της ανησυχίας, του φόβου και της αβεβαιότητας. Επόμενο είναι λοιπόν, ότι η αποξένωση από την εργασία αλλά και η αβεβαιότητα για το μέλλον, η οποία προερχόταν από την μη ακριβή γνώση του πότε θα άλλαζε η υφισταμένη κατάσταση, από την πρόσφατη κοινωνική εμπειρία των συνεπειών της οικονομικής κρίσης του 2008, επέφεραν ανάλογο

αντίκτυπο στην ψυχοσύνθεση της συντριπτικής πλειοψηφίας των ατόμων που συμμετείχαν στην έρευνα.

Επιπροσθέτως, η καραντίνα επέφερε σημαντικές αλλαγές στις διαπροσωπικές σχέσεις και συνολικά στην αλληλεπίδραση των ατόμων. Η σημαντική μείωση των κοινωνικών επαφών με φιλικά αλλά και με συγγενικά δίκτυα, επιδείνωσε σε ένα βαθμό την ήδη επιβαρυνόμενη ψυχολογική κατάσταση των ατόμων, καθώς το κοινωνικό κεφάλαιο μπορεί να αποτελέσει ένα σημαντικό προστατευτικό παράγοντα σε συνθήκες κρίσης και να συνυφάνει ακόμα πιο δυνατές σχέσεις αμοιβαιότητας, αλληλεγγύης και στήριξης τόσο πνευματικής όσο και υλικής. Από την άλλη πλευρά, η διαφορετική προσέγγιση των ανθρώπινων σχέσεων από την αναγκαστική αύξηση της επαφής μέσω διαδικτύου, θα μπορούσε δυνητικά να οδηγήσει σε δύο διαφορετικές συνθήκες.

Στην πρώτη συνθήκη, η εξέλιξη της τεχνολογίας δίνει στην πλειονότητα των ατόμων τη μοναδική δυνατότητα για συνέχιση των επαφών με τους κοντινούς ανθρώπους ακόμα και σε κατάσταση πλήρους εγκλεισμού και σε πρώτη φάση φαίνεται να αναδεικνύεται σε μείζονα προστατευτικό παράγοντα, καθώς η ύπαρξη ισχυρού κοινωνικού κεφαλαίου ακόμα και όταν αυτό προσεγγίζεται εξ αποστάσεως, ενισχύει την προστασία από εξωγενή στρεσογόνα ερεθίσματα και βοηθά στην σημαντική μείωση του επιπέδου έντασης αρνητικών συναισθημάτων όπως είναι το άγχος, το στρες και η μοναξιά. Στην δεύτερη συνθήκη, θα μπορούσε κανείς να πει, ιδιαίτερα σε μεγαλύτερο χρονικό διάστημα κατά το οποίο θα είναι σε εφαρμογή το μέτρο της καραντίνας, ότι η ψηφιοποίηση των ανθρώπινων μετα-σχέσεων σε ένα δυστοπικό και ευάλωτο στην αλλοτρίωση κοινωνικό περιβάλλον(σε ένα περιβάλλον που στο επίκεντρο δεν έχει τον άνθρωπο αλλά το κέρδος), η αποσωματοποίηση, η σχεδόν πλήρης απώλεια της σωματικής και βλεμματικής επαφής, η συνηθισμένη πλέον αποστασιοποίηση, ενισχυμένη από τον φόβο της μετάδοσης του ιού στον εαυτό, σε φίλους και συγγενείς, θα μπορούσε να ενισχύσει την πιθανότητα για ανάπτυξη μετατραυματικού στρες και εν γένει αύξηση του επιπέδου έντασης των επιπτώσεων των αρνητικών συναισθημάτων. Στην έρευνα ωστόσο, φάνηκε πιο έντονα η πρώτη από τις δύο, καθώς όπως έχει ήδη αναφερθεί αρκετές φορές, αυτή διεξήχθη στο αρχικό χρονικό στάδιο εφαρμογής των μέτρων καραντίνας.

Ένα ακόμα βασικό συμπέρασμα που μπορεί με βεβαιότητα να εξαχθεί είναι το γεγονός του ότι, τουλάχιστον κατά την χρονική περίοδο που έλαβε χώρα η έρευνα, η συντριπτική πλειοψηφία των ατόμων που συμμετείχαν στην έρευνα ανέπτυξαν με εμφανή και δυναμικό τρόπο μηχανισμούς αντιμετώπισης του υφισταμένου καθεστώτος καραντίνας, εν μέσω πανδημίας, έτσι ώστε να αποφύγουν πιθανή επιδείνωση της ψυχολογικής τους κατάστασης. Επομένως, δεν έγινε αντιληπτό μέσω της έρευνας ότι υπάρχει ένα κλίμα γενικότερης παραίτησης και πλήρους απογοήτευσης στις γραμμές των συνομιλητών. Ως εκ τούτου, η πλειοψηφία των συνομιλητών σημείωσε ότι προσπαθεί

να αντιμετωπίσει την όλη κατάσταση του εγκλεισμού με αισιοδοξία, ψυχραιμία, υπομονή, με την διατήρηση των εξ αποστάσεως επαφών με τα φιλικά και τα συγγενικά δίκτυα αλλά και με την αναζήτηση δημιουργικών τρόπων για την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου τους όπως είναι η απόλαυση οικογενειακών στιγμών, η θέαση ταινιών/σειρών, η ζωγραφική, η μουσική και η αυτομόρφωση.

Ακόμα, ένα κρίσιμο συμπέρασμα που αναδύεται από τα αποτελέσματα της έρευνας, έχει να κάνει με τις πολιτικές κρίσεις και τις πεποιθήσεις των συμμετεχόντων που σχετίζονται με την πανδημία του Covid-19, τα μέτρα καραντίνας και με τις επιπτώσεις κοινωνικές-οικονομικές αλλά και ψυχολογικές που επέφεραν. Η συντριπτική πλειοψηφία των συνομιλητών δεν φαίνεται να είναι εξ ολοκλήρου αντίθετοι με τα μέτρα καταναγκαστικής καραντίνας αυτά καθαυτά, για λόγους αυτοπροστασίας αλλά και υπευθυνότητας απέναντι στα άτομα που ανήκουν στις ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού, όμως φαίνεται ότι ένα σημαντικό ποσοστό αναγνωρίζει την υποβάθμιση του δημοσίου συστήματος υγείας στο καπιταλιστικό σύστημα, εφόσον το κέρδος υπολογίζεται περισσότερο από τις ανάγκες του ανθρώπου σε απρόσκοπτη πρόσβαση στην υγεία, πρόληψη και περίθαλψη, αλλά και από την πλειοψηφία αναδύεται μια επιφυλακτικότητα τόσο για τις πρακτικές της κυβέρνησης όσο και για τα γεγονότα που θα ακολουθήσουν(κυρίως σε σχέση με το επάγγελμα, την οικονομική κατάσταση αλλά και τη διαμόρφωση ή μη ηθικής πυξίδας και συνειδητότητας στην κοινωνία) μετά το πέρας του καταναγκαστικού εγκλεισμού και της πανδημίας.

Η συγκεκριμένη έρευνα, έχει κάποιους περιορισμούς και κάποιες οριοθετήσεις. Πρώτον, θα βοηθούσε να υπήρχε μεγαλύτερο συνολικά δείγμα σε μεγαλύτερες ηλικίες(33-59), έτσι ώστε να ανιχνευθούν πιθανές διακυμάνσεις όσον αφορά στις κρίσιμες απαντήσεις των συνομιλητών που σχετίζονται με την ηλικία. Δεύτερον, τα αποτελέσματα της ανάλυσης των απαντήσεων των συνομιλητών μπορούν με βεβαιότητα να δώσουν μία καθαρή εικόνα της κατάστασης των ατόμων που συμμετείχαν μόνο κατά τη διάρκεια των δύο πρώτων εβδομάδων που βρίσκονταν σε ισχύ τα μέτρα της καραντίνας. Ως εκ τούτου, είναι αρκετά πιθανό, αν γινόταν η ίδια έρευνα κάποια χρονική στιγμή μέσα στις επόμενες τέσσερις εβδομάδες εγκλεισμού, τα αποτελέσματα να ήταν σε ένα βαθμό διαφορετικά. Επομένως, στις απαντήσεις που δόθηκαν τις δύο πρώτες εβδομάδες της καραντίνας, μπορεί μόνο σε ένα βαθμό να ανιχνευθεί η δυναμική τους. Τέλος, κατά την απάντηση των ανοικτού τύπου ερωτήσεων από τους συνομιλητές, καθότι ακριβώς γι' αυτόν τον λόγο ονομάζονται έτσι, φάνηκε ότι τα άτομα μπορεί να εξελάμβαναν με διαφορετικό τρόπο την κάθε μία και ως εκ τούτου απαντήσεις που θεωρητικά θα έπρεπε για παράδειγμα να τις δώσουν στην ερώτηση 1, τις έδιναν στην ερώτηση 2-ανοικτού τύπου-(π.χ για τη στήριξη που λάμβαναν από τα κοινωνικά δίκτυα). Για τον παραπάνω λόγο και για τα όσο το δυνατόν ακριβέστερα και εγκυρότερα αποτελέσματα, επιχειρήθηκε η ανάλυση των δεδομένων και με άξονα την κάθε

ερώτηση ξεχωριστά αλλά και μία συνθετική προσέγγιση από την συνολική διαπραγμάτευση του συνόλου των ερωτήσεων προς αποφυγήν παρεκκλίσεων και εξαγωγής αλλοιωμένων αποτελεσμάτων.

Κεφάλαιο 3

3.1 Συζήτηση για τα αποτελέσματα της έρευνας: Συσχετίσεις και περιορισμοί – Σ. Χτούρης, Α. Ζήση, Ο κοινωνικός μας εαυτός, η οικογένεια και οι κοινωνικές στάσεις την περίοδο των περιορισμών της πανδημίας του Covid-19 το 2020

Σε αυτό το κεφάλαιο θα γίνει προσπάθεια συσχέτισης της έρευνας που έλαβε χώρα στα πλαίσια της παρούσας διπλωματικής εργασίας, με τις έρευνες στις οποίες έγινε αναφορά στα παραπάνω κεφάλαια, διεθνείς και εγχώριες, ως προς τα σημεία που συμφωνούν αλλά και σε αυτά που διαφοροποιούνται, καθώς και οι περιορισμοί της.

Τα δύο πιο βασικά κοινά στοιχεία που αφορούν στην συσχέτιση της έρευνας που διεξήχθη στα πλαίσια αυτής της διπλωματικής με την εργασία των Χτούρη και Ζήση μπορούν να συνοψιστούν με τα εξής συμπεράσματα: **1)** Η γενική εικόνα, η γενικά παραδεχτή αλήθεια η οποία επαναανακαλύφθηκε και μέσω της έρευνας που έγινε στην διπλωματική εργασία, το ότι δηλαδή η σωματική και βλεμματική επαφή που συμβαίνει κατά τη διαζώσης επικοινωνία/αλληλεπίδραση δεν μπορούν πλήρως να αντικατασταθούν από την επαφή μέσω του διαδικτύου και είναι πιο δύσκολο να δημιουργήσουν σχέσεις αμοιβαιότητας και αλληλεγγύης. Ωστόσο, όπως θα δούμε και παρακάτω αυτό δε σημαίνει ότι δεν μπορούν να συνθέσουν έναν ικανοποιητικό προστατευτικό παράγοντα για την αντιμετώπιση της υφιστάμενης κατάστασης. Το παραπάνω, ενισχύεται και από τα αποτελέσματα της έρευνας που διεξήγαγαν οι Χτούρης και Ζήση ("*Ο κοινωνικός μας εαυτός, η οικογένεια και οι κοινωνικές στάσεις την περίοδο των περιορισμών της πανδημίας του Covid - 19 το 2020*"), καθώς για το 28,3 % του δείγματος (374 άτομα) βρέθηκε ότι το διαδίκτυο γενικά προσφέρει μια ουσιαστική επικοινωνία και ότι για το 60,4% αποτελεί ταυτόχρονα μια ουσιαστική αλλά και τυπική διαδικασία και **2)** Η πλειοψηφία των συμμετεχόντων στις απαντήσεις του, στην έρευνα της παρούσας διπλωματικής, σημείωνε τα κυρίαρχα συναισθήματα που βίωναν και χαρακτηριστικά θα αναφερθούν: το άγχος, γενικές αναφορές στην αρνητική επίδραση στην ψυχολογία τους, φόβος, αβεβαιότητα, ανησυχία, στρες. (Τα συναισθήματα του φόβου και της αβεβαιότητας εμφανίστηκαν έντονα και στην εργασία των Χτούρη και Ζήση για τον κοινωνικό εαυτό εν μέσω της πανδημίας Covid-19).

3.2 H. Xiao, Y. Zhang και συν., *Social Capital and Sleep Quality in Individuals Who Self-Isolated for 14 Days During the Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) Outbreak in January 2020 in China*

Η εν λόγω έρευνα διεξήχθη στην Κεντρική Κίνα, σε 170 άτομα, τα οποία βίωσαν έναν εγκλεισμό με χρονική διάρκεια 14 ημέρες και η οποία μελετούσε τον ρόλο του κοινωνικού κεφαλαίου, των δικτύων και τις επιπτώσεις της καραντίνας στην ψυχική υγεία. Τα πιο βασικά στοιχεία που κάνουν φανερό τον συσχετισμό με την έρευνα της διπλωματικής είναι τα εξής: **1)** Ο μέσος όρος του άγχους και του στρες στην παραπάνω έρευνα βρισκόταν σε υψηλά επίπεδα καθώς ο νέος ιός έδρασε με ιδιαίτερη σφοδρότητα στην Κίνα, ήταν η πρώτη χώρα που αντιμετώπισε τις επιπτώσεις του και ως εκ τούτου τα άτομα που συμμετείχαν στην έρευνα δεν βρίσκονταν εν γένει σε καλή ψυχολογική κατάσταση. Από την άλλη πλευρά στην έρευνα της παρούσας διπλωματικής ο μέσος όρος του άγχους βρέθηκε ότι κυμαινόταν σε μέτρια επίπεδα, αφού η Ελλάδα δεν ήρθε ουσιαστικά αντιμέτωπη με τα ίδια προβλήματα που ήρθε η Κίνα αλλά και γειτονικές χώρες όπως η Ιταλία κ.α. **2)** Το μόνο συναίσθημα που δεν αναφέρθηκε έντονα και στις δύο έρευνες, αλλά μόνο στην έρευνα που έγινε στην Κεντρική Κίνα, ήταν το συναίσθημα της μοναξιάς **3)** Και από τις δύο έρευνες φάνηκε ότι ένα ισχυρό κοινωνικό κεφάλαιο μπορεί να επηρεάσει με θετικό τρόπο το άγχος **4)** Και στις δύο έρευνες, έγινε φανερό πως η στήριξη από τα κοινωνικά δίκτυα, οι διαδικτυακές ομάδες που δημιουργήθηκαν κατά τη διάρκεια της καραντίνας και γενικά η διεύρυνση των κοινωνικών δικτύων είναι πιθανό να μειώσει το άγχος της απομόνωσης και εν τέλει να αποτελέσει έναν σημαντικό προστατευτικό παράγοντα.

3.3 S. Barari, S. Caria και συν., *Evaluating COVID-19 Public Health Messaging in Italy: Self-Reported Compliance and Growing Mental Health Concerns*

Η συγκεκριμένη έρευνα, διενεργήθηκε σε ενήλικο πληθυσμό της Ιταλίας (3.452 άτομα), με σκοπό να εξετάσει τις ψυχολογικές επιπτώσεις της καραντίνας στον εν λόγω πληθυσμό και όπως θα δειχθεί παρακάτω έχει κάποιες διαφορές αλλά και κάποια βασικά κοινά στοιχεία με την έρευνα της παρούσας διπλωματικής : **1)** Στην έρευνα που διεξήχθη στην Ιταλία οι ευπαθείς ομάδες εμφάνιζαν μεγαλύτερα επίπεδα άγχους και αυτό φαίνεται και από την ε.π.δ (έρευνα της παρούσας διπλωματικής), αν και μόνο 2 άτομα ήταν αυτά που ανήκαν τα ίδια σε ευπαθή ομάδα. **2)** Ο μέσος όρος άγχους στην ιταλική έρευνα κυμαινόταν σε σχετικά υψηλά επίπεδα, αφού η Ιταλία επλήγη όσο καμία άλλη ευρωπαϊκή χώρα από τον νέο κορονοϊό σε αντίθεση με τα αντίστοιχα

αποτελέσματα της ε.π.δ. **3)** Κοινό σημείο και των δύο ερευνών αποτέλεσε η δυσκαρέσκεια των ατόμων για τη δράση των Μ.Μ.Ε ως παραπλανητική, ως δράση που προβάλλει fake news και ως εκ τούτου καταλύτης για την αύξηση του άγχους στον πληθυσμό και των δύο χωρών **4)** Στην ιταλική έρευνα, εκτός από το αίσθημα του άγχους που ήταν κοινό και στις δύο έρευνες, τα άτομα δήλωσαν ότι κατακλείονται από τα αισθήματα της ανίας αλλά και της ακινησίας.

3.4 Y. Wang, M. Med και συν., *Is quarantine related to immediate negative psychological consequences during the 2009 H1N1 epidemic?*

Η συγκεκριμένη έρευνα διεξήχθη το 2009 κατά τη διάρκεια μιας μαζικής μόλυνσης από τον ιό H1N1, σε 419 φοιτητές του κολλεγίου Quiangjiang του πανεπιστημίου του Hangzhou στην Κίνα εκ των οποίων οι 176 βίωσαν το καθεστώς της καραντίνας εν αντιθέσει με τους υπόλοιπους 243, με σκοπό να μελετήσει το αν η καραντίνα μπορεί να συνδεθεί με άμεσες ψυχολογικές συνέπειες την περίοδο που εξαπλωνόταν ο H1N1. Συσχετίζοντας την εν λόγω έρευνα , με την ε.π.δ βρέθηκε ότι: **1)** Το καθεστώς καραντίνας μείωνε το άγχος και την απογοήτευση εν αντιθέσει με τα ευρήματα της ε.π.δ. Το παραπάνω οφείλεται στο ότι ο ιός H1N1 είχε χαμηλά ποσοστά νοσηρότητας και θνησιμότητας σε σχέση με τον SARS για παράδειγμα. Έτσι, μπορεί με ασφάλεια να βγει το συμπέρασμα του ότι μία στρεσογόνος συνθήκη με διαφορετική ένταση οδηγεί σε επιπτώσεις διαφορετικής βαρύτητας και έντασης **2)** Επί της ουσίας, στην συγκεκριμένη έρευνα δεν βρέθηκαν άμεσες συνέπειες στην ψυχοσύνθεση των ατόμων εξαιτίας της καραντίνας.

3.5 E. Kim, Q. Liao και συν., *Middle East respiratory syndrome in South Korea during 2015: Risk-related perceptions and quarantine attitudes*

Η συγκεκριμένη έρευνα έλαβε χώρα το 2016 κατά τη διάρκεια του ξεσπάσματος του ιού MERS στην Νότια Κορέα, απευθύνθηκε σε 200 άτομα, στις περιοχές της Σεούλ και της Γκυεόνγκι, με σκοπό να μελετήσει τις απόψεις και συμπεριφορές των ατόμων που σχετίζονταν με το καθεστώς καραντίνας που είχε επιβληθεί εκείνη την περίοδο. Συσχετίζοντας την εν λόγω έρευνα , με την ε.π.δ βρέθηκε ότι: **1)** Το αίσθημα του άγχους βρέθηκε ότι κυμαινόταν σε μέτρια επίπεδα, όπως ακριβώς και στην ε.π.δ αλλά και ότι σε γενικές γραμμές υπήρχε χαμηλή ανησυχία για πιθανή νόσηση των ίδιων των συνομιλητών **2)** Οι Νοτιοκορεάτες, όπως και οι Έλληνες που συμμετείχαν στην ε.π.δ πίστευαν έντονα ότι το μέτρο της καραντίνας ήταν ανεπαρκές και ότι θα έπρεπε να συνοδεύεται από αντίστοιχη θωράκιση των δημοσίων υπηρεσιών υγείας και πρόνοιας. Σε γενικές γραμμές και

στις δύο έρευνες υπήρχε στα άτομα χαμηλή εμπιστοσύνη ως προς τις κυβερνητικές πρακτικές.

3.6 L. Hawryluck, W. Gold και συν., *SARS Control and Psychological Effects of Quarantine*, Toronto, Canada

Η συγκεκριμένη έρευνα, διεξήχθη το 2004, ένα χρόνο δηλαδή μετά το ξέσπασμα του ιού SARS στο Τορόντο του Καναδά, σε 129 άτομα, με σκοπό να διερευνήσει και να μελετήσει τις ψυχολογικές συνέπειες που επέφερε το καθεστώς καραντίνας που είχε επιβληθεί τότε στα άτομα. Συσχετίζοντας την εν λόγω έρευνα, με την ε.π.δ βρέθηκε ότι: **1)** Τα αποτελέσματα της εν λόγω έρευνας έδειξαν ότι τα άτομα εξέφραζαν θυμό ως προς το μέτρο της καραντίνας, αποτέλεσμα που κατά πλειοψηφία δεν ήταν κοινό στην ε.π.δ, αφού η πλειοψηφία πίστευε ότι ήταν ανεπαρκές (αποτέλεσμα κοινό και στις δύο έρευνες) **2)** Το άγχος των συνομιλητών αυξανόταν λόγω της ανεπαρκούς ενημέρωσης αλλά και της αμφιβόλου ηθικής δράσης των Μ.Μ.Ε(fake news). **3)** Στην εν λόγω έρευνα, οι συνομιλητές φάνηκε να βρίσκονται σε χειρότερη ψυχολογική κατάσταση σε σχέση με τους συνομιλητές της ε.π.δ, αφού βίωναν συναισθήματα όπως απόγνωση, απομόνωση, κατάθλιψη αλλά και συμπτώματα P.T.S.D. **4)** Τόσο στην παρούσα έρευνα όσο και στην ε.π.δ μελετήθηκαν οι ταξικές παράμετροι που επηρέαζαν αρνητικά ή θετικά την ψυχολογία των ατόμων αφού βρέθηκε ότι οι οικογένειες με ετήσιο εισόδημα μεγαλύτερο των 75.000 δολαρίων, δεν βίωναν με την ίδια ένταση συναισθήματα όπως τα παραπάνω και εμφάνιζαν μειωμένα συμπτώματα κατάθλιψης.

3.7 Περιορισμοί της έρευνας της παρούσας διπλωματικής εργασίας(ε.π.δ)

Η συγκεκριμένη έρευνα, έχει κάποιους περιορισμούς και κάποιες οριοθετήσεις. Πρώτον, θα βοηθούσε να υπήρχε μεγαλύτερο συνολικά δείγμα σε μεγαλύτερες ηλικίες(33-59), έτσι ώστε να ανιχνευθούν πιθανές διακυμάνσεις όσον αφορά στις κρίσιμες απαντήσεις των συνομιλητών που σχετίζονται με την ηλικία. Δεύτερον, τα αποτελέσματα της ανάλυσης των απαντήσεων των συνομιλητών μπορούν με βεβαιότητα να δώσουν μία καθαρή εικόνα της κατάστασης των ατόμων που συμμετείχαν μόνο κατά τη διάρκεια των δύο πρώτων εβδομάδων που βρίσκονταν σε ισχύ τα μέτρα της καραντίνας. Ως εκ τούτου, είναι αρκετά πιθανό, αν γινόταν η ίδια έρευνα κάποια χρονική στιγμή μέσα στις επόμενες τέσσερις εβδομάδες εγκλεισμού, τα αποτελέσματα να ήταν σε ένα βαθμό διαφορετικά. Επομένως, στις απαντήσεις που δόθηκαν τις δύο πρώτες εβδομάδες της καραντίνας, μπορεί μόνο σε ένα βαθμό να ανιχνευθεί η δυναμική τους. Τέλος, κατά την απάντηση

των ανοικτού τύπου ερωτήσεων από τους συνομιλητές, καθότι ακριβώς γι' αυτόν τον λόγο ονομάζονται έτσι, φάνηκε ότι τα άτομα μπορεί να εξελάμβαναν με διαφορετικό τρόπο την κάθε μία και ως εκ τούτου απαντήσεις που θεωρητικά θα έπρεπε για παράδειγμα να τις δώσουν στην ερώτηση 1, τις έδιναν στην ερώτηση 2-ανοικτού τύπου-(π.χ για τη στήριξη που λάμβαναν από τα κοινωνικά δίκτυα). Για τον παραπάνω λόγο και για τα όσο το δυνατόν ακριβέστερα και εγκυρότερα αποτελέσματα, επιχειρήθηκε η ανάλυση των δεδομένων και με άξονα την κάθε ερώτηση ξεχωριστά αλλά και μία συνθετική προσέγγιση από την συνολική διαπραγμάτευση του συνόλου των ερωτήσεων προς αποφυγήν παρεκκλίσεων και εξαγωγής αλλοιωμένων αποτελεσμάτων.

Κεφάλαιο 4

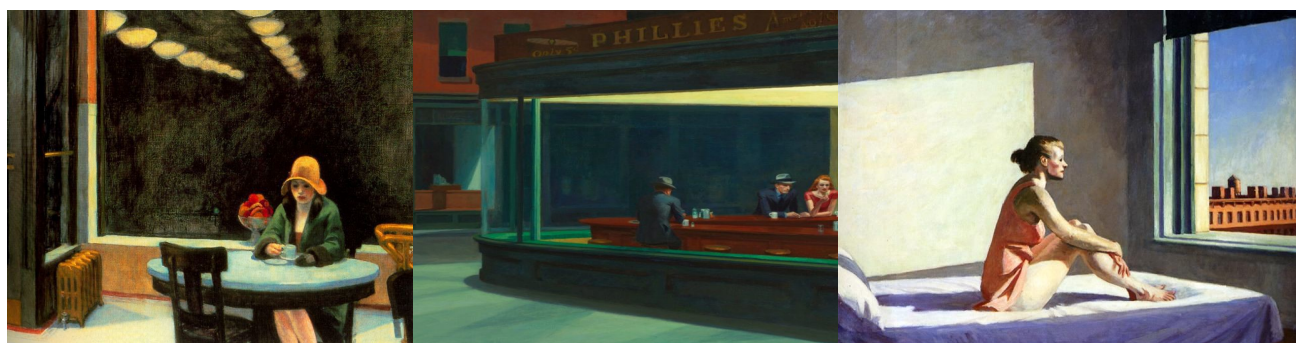
4.1 Θεωρητική διαπραγμάτευση των εικαστικών αποτυπώσεων της καραντίνας εν μέσω πανδημίας: Μία περιήγηση σε παλαιότερες εποχές

Σε αυτό το κεφάλαιο, θα διερευνηθεί η σχέση μεταξύ τέχνης και καραντίνας, εν μέσω πανδημίας, επί της ουσίας το πώς διαπλέκεται η τέχνη μέσα σε συνθήκες κρίσεις και εν τέλει τι αποτέλεσμα μπορεί αυτή η εμπλοκή της να επιφέρει. Κατά τη διάρκεια τέτοιων περιόδων κρίσης, όπως είναι αυτή που διανύει αυτήν τη χρονική στιγμή η ανθρωπότητα, μια κρίση βιολογική, οικονομική, κοινωνική, πολιτισμική κ.λ.π, ως φυσικό και επόμενο έπεται η επίδραση των βιολογικών και οικονομικών παραγόντων στο εποικοδόμημα(γενικά η κοινωνία) και κατ' επέκταση στην καλλιτεχνική δημιουργία. Όπως φαίνεται αναδύονται δύο συνθήκες: Η πρώτη, είναι αυτή της παραίτησης από την καλλιτεχνική δημιουργία, λόγω του πραγματικά αρνητικά φορτισμένου "ψυχολογικού τοπίου" που φέρνουν στο προσκήνιο οι έννοιες της θνητότητας αλλά και της νοσηρότητας και της επίδρασής τους στην καλλιτεχνική κοινότητα. Υπό την έννοια του ότι ακόμα και η τέχνη μοιάζει αδύναμη να περιγράψει την κατάσταση, θέλοντας να στείλει ίσως και κάποιο μήνυμα αλλά και να ενδυναμώσει το άτομο και την κοινότητα μπροστά στην υφιστάμενη, παγκόσμιας κλίμακας, κατάσταση. Ωστόσο, θα μπορούσε να πει κανείς ότι ακόμα και αυτή η απουσία καλλιτεχνικής δημιουργίας, αυτή η "εικαστική σιωπή" θα μπορούσε να αποτελεί μια καλλιτεχνική διαδικασία. Τα όρια της τέχνης δύσκολα μπορούν να μετρηθούν με "πλαισιωμένους όρους". Η δεύτερη συνθήκη, που σε γενικές γραμμές, αν και όχι τόσο στο πεδίο της δημιουργίας όσο της απόλαυσης των αποτελεσμάτων της, αποτυπώθηκε και από τις απαντήσεις των συνομιλητών, είναι αυτή που η τέχνη αναλαμβάνει τον ρόλο της ως εν δυνάμει σημειολογία που ερμηνεύει αλλά και που μέσω της ενδυνάμωσης και της συνύφανσης σχέσεων αλληλεγγύης και αμοιβαιότητας προσπαθεί να επέμβει στα κακώς κείμενα και να ανατρέψει τα δεδομένα που επηρεάζουν αρνητικά τον ψυχισμό αλλά και τον κοινωνικό εαυτό εν γένει των ατόμων.

Ένα παράδειγμα από τον καλλιτεχνικό κόσμο, που μπορεί να αποτυπώσει κάποιες πλευρές του υπό εξέταση ζητήματος, είναι αυτό του Αμερικανού ρεαλιστή ζωγράφου Edward Hopper(1882-1967). Ο Hopper, χωρίς ωστόσο να έχει εμπνευστεί από μία κατάσταση καραντίνας εν μέσω πανδημίας, την οποία και βιώνει η ανθρωπότητα αυτή τη χρονική περίοδο, μέσω των πινάκων που δημιούργησε π.χ "*Automat*" (1927), "*Nighthawks*" (1942), "*Morning Sun*" (1952), την εποχή του μεσοπολέμου μέχρι και την πρώιμη μεταπολεμική εποχή και οι οποίοι αποτυπώνουν τα αισθήματα της μοναξιάς και της προσμονής, κατάφερε να απεικονίσει με απόκοσμη ακρίβεια ακριβώς αυτήν

την κατάσταση καταγκαστικής απομόνωσης που βιώνει και βιώνει ο πλανήτης.¹⁴ Μία από τις πιο ενδιαφέρουσες πλευρές της τέχνης, είναι η δυνατότητα που δίνει από τη φύση της στον άνθρωπο να μπορεί να την ερμηνεύει με διαφορετικό κάθε φορά τρόπο. Επομένως, μπορεί ο Hopper να μην είχε εμπνευσθεί από κάποιο ακριβώς όμοιο γεγονός της εποχής του, το οποίο να τον έκανε να συνθέσει τους εν λόγω πίνακες εκείνης της εποχής, όμως αυτοί μετά από περίπου ογδόντα χρόνια, φαίνεται πως ταιριάζουν απόλυτα και ουσιαστικά έρχονται και αυτοί και ο δημιουργός τους να συνδιαλαγούν με την σύγχρονη κοινωνία και την κατάσταση κρίσης την οποία βιώνει.

15

Η παραπάνω διαπίστωση με τη σειρά της ταιριάζει απόλυτα με αυτό που σημειώνει ο N. Goodman για την ανακατασκευή της πραγματικότητας και την πρόσληψή της από τα άτομα. Όπως αναφέρει λοιπόν, ένα έργο του Manet, του Monet ή του Cezanne μας αλλάζει τον τρόπο με τον οποίο βλέπουμε τα πράγματα, μας μαθαίνει να τον βλέπουμε διαφορετικά.¹⁶ Βλέποντας, κατανοώντας και συγκρίνοντας τα έργα τέχνης μαθαίνουμε να βλέπουμε και να κατανοούμε τον κόσμο, δηλαδή να τον κατασκευάζουμε μέσα από τον εκάστοτε τρόπο πρόσληψής του. Ακόμα, όπως πίστευε ο J. Berger και που όπως φαίνεται επιβεβαιώνεται μέσα από την συζήτηση, οι τρόποι με τους οποίους βλέπουμε τα πράγματα (the ways of seeing, οι τρόποι του βλέπειν), επηρεάζονται από τις αντιλήψεις μας, τις γνώσεις μας και τις πεποιθήσεις μας.¹⁷ Συμπερασματικά, αυτό που θα μπορούσε να μας διδάξει ο Hopper σε σχέση με την συγκεκριμένη περίοδο που διανύει η ανθρωπότητα, θα μπορούσε να είναι η γαλήνη και το καταφύγιο που δύνανται τα άτομα να βρουν στον εσώτερο εαυτό τους ακόμα και αν δεν μπορεί κανείς να ελέγξει επακριβώς τις εξελίξεις στον "έξω κόσμο", αλλά θα μπορούσε να είναι και μία κριτική στάση, ένα κάλεσμα για δράση, το

14. Lifo Team, *Πώς οι πίνακες του Χόπερ έγιναν η ιδανική απεικόνιση της κουλτούρας της καραντίνας*, 2020, lifo.gr

15. Edward Hopper, *"Automat" (1927), "Nighthawks" (1942), "Morning Sun" (1952)*

16. X. Μπανάκου-Καραγκούνη, *Τέχνη και πραγματικότητα*, 2012, Έννοια

17. J. Berger, *Ways of seeing*, 2008, Penguin Books

άρπαγμα της τύχης των ανθρώπων από τους ίδιους, εν τέλει όπως σημείωνε ο Kandinsky, η διαδικασία της δημιουργίας έργων τέχνης είναι μια "αναγκαιότητα" και ένα "χρέος" απέναντι στην κοινωνία.

Γενικότερα, η τέχνη σε σχέση με τις εκάστοτε ιστορικές συνθήκες πάντα διεύρυνε τις δυνατότητες για μελέτη, για σκέψη, για απάλυνση. Εξάλλου ανά τα χρόνια, οι συγκλονιστικές εμπειρίες, ο θάνατος, αποτυπώθηκαν μέσω της τέχνης αμέτρητες φορές. Άλλωστε τις ημέρες αυτές, η εικόνα φαίνεται ότι προσφέρει μια κατεξοχήν ευκαιρία για ερμηνείες. Το αρχικό της νόημα, αν υπάρχει, μεταβάλλεται, μετατοπίζεται προς την επικαιρότητα και την στο παρόν βιωμένη εμπειρία. Ένα ακόμα σημείο που εντοπίζεται σε παλαιότερη εποχή και που μπορεί να ταιριάζει αλλά και να μεταφραστεί στο σήμερα, βρίσκεται στον πίνακα του σουρρεαλιστή Βέλγου ζωγράφου R. Magritte(1898-1967), "*The Lovers*" (1928).

Όπως υποστήριζε ο Goodman, το καθεστώς της αναπαράστασης είναι σχετικό με την παρουσία ενός συστήματος συμβόλων. Οι εκάστοτε χρονικές περίοδοι δύνανται να μεταλλάσσουν τα υπάρχοντα σύμβολα με τα οποία είναι συνδεδεμένο ένα έργο τέχνης και να μετακυλίσουν το ενδιαφέρον σε διαφορετικές κάθε φορά θεματικές. Το φιλί "των εραστών" διακόπτεται από τη μάσκα που τους καλύπτει και έτσι ο χαρακτήρας και η αίσθηση της ερωτικής συναναστροφής και επικοινωνίας μεταλλάσσονται. Σε αυτό το σημείο, η απεικόνιση και η μορφή της προσδίδει ένα νόημα στην καλλιτεχνική δημιουργία, ένα νόημα αιώνιο, συνεχές αλλά και μεταλασσόμενο, όπως παρατηρείται, ανάλογα με τις εξελίξεις της κοινωνικής πραγματικότητας και των εμπειριών που λαμβάνουν τα άτομα από αυτήν.

18

Αν μη τι άλλο στο συγκεκριμένο έργο του Magritte, μπορεί κανείς με σχετική ευκολία να διακρίνει τη συνάφεια που έχει με την παρούσα υφιστάμενη κατάσταση της κοινωνικής αποστασιοποίησης αλλά και γενικά με την εποχή που διανύει αυτήν τη χρονική περίοδο η ανθρωπότητα. Οι διανθρώπινες σχέσεις αυτήν τη συγκεκριμένη περίοδο περνούν κρίση και

18. R. Magritte, "*The Lovers*" (1928)

φαίνεται να υπάρχει σημαντική απώλεια σωματικής αλλά και βλεμματικής επαφής όπως αναφέρεται και σε παραπάνω κεφάλαιο. Η ερωτική επιθυμία, που μετατρέπεται σε καταπιεσμένη επιθυμία, σε απαγόρευση της από κοντά επαφής, σε απώλεια του αναμενόμενου, εκφράζεται καθαρά στο προαναφερθέν έργο του Magritte και παρά το γεγονός του ότι ο ίδιος πιθανώς να έδινε μία διαφορετική ερμηνεία για τη δημιουργία του, έκδηλα εμφανίζεται η συσχέτιση των θεματικών που διαπραγματευόταν τότε ο ίδιος, με τις τωρινές συνθήκες.¹⁹ Η ενσυναίσθηση άλλωστε που είναι δυνατόν να δημιουργήσει ένα έργο τέχνης, είτε για να εκφράσει κάποια συναισθήματα, είτε για να κινητοποιήσει, δεν έχει χρονικό περιορισμό. Επαφίεται στα άτομα, στην ατομική και συλλογική εμπειρία που μπορεί να βρει κοινό σημείο συζήτησης σε έργα που δημιουργήθηκαν σε άλλη εποχή, υπό άλλες συνθήκες, φέροντας ίσως διαφορετικά νοήματα.

Ο χώρος αποτελεί τη σιωπηλή βάση πάνω στην οποία διαδραματίζεται η ζωή. Οι συνθήκες που ενδυνάμει μπορούν να επηρεάσουν με τον έναν ή με τον άλλον τρόπο τις ζωές των ανθρώπων μεταβάλλονται στον εκάστοτε χώρο-χρόνο. Η οργάνωση των κοινωνικών σχέσεων, ο ατομικός και ο συλλογικός προσανατολισμός, συνδέονται άμεσα με τον τόπο και την έννοια του σώματος. Άλλωστε ο κόσμος δεν είναι τίποτε άλλο παρά το σύνολο των τόπων, των σωμάτων μαζί με τις κινήσεις τους και την αλληλεπίδρασή τους με τις εκάστοτε συνθήκες.²⁰ Η διαρκής κίνηση και τα διαρκή ερεθίσματα που συνεχώς επέρχονται από τον εξωτερικό κόσμο, είναι δυνατόν να γίνουν αντιληπτά στη συγκεκριμένη αλλά και σε πολλές άλλες περιπτώσεις μέσω της διάλυσης της κίνησης, της εικαστικής αποτύπωσης, της ροής της σε μεμονωμένες και "παγωμένες" στιγμές, οι οποίες ζωντανεύουν και αλλάζουν και κατά τη διάρκεια του αναστοχασμού που στρέφεται στο παρελθόν αλλά και κατά τη διάρκεια της προσπάθειας διαπραγμάτευσης και νοηματοδότησης καταστάσεων/συμβάντων στο "σήμερα". Αν ο σωματικός και συναισθηματικός περιορισμός των "Εραστών" του Magritte έχουν ένα ιδιαίτερο νόημα στον παρόντα χώρο-χρόνο, αυτό είναι το νόημα που αποκτούν από τα ενδιαφερόμενα άτομα στην καταναγκαστική, απομόνωσή τους σε συνθήκες καραντίνας.

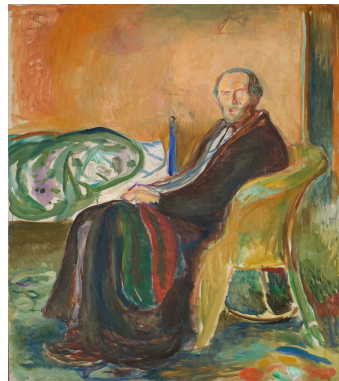
Στρέφοντας το βλέμμα προς το παρελθόν, προσπαθώντας να ανακαλύψει κανείς παρόμοιες συνθήκες με τις σημερινές και το πώς αυτές επιδρούν στην τέχνη και εν γένει στην κοινωνία, μπορεί να εξάγει το συμπέρασμα του ότι μπορεί για τον σημερινό άνθρωπο να είναι μία πρωτόγνωρη εμπειρία, όμως αυτό δεν σημαίνει ότι τέτοιες συνθήκες δεν υπήρξαν στο παρελθόν(π.χ μαύρη πανώλη, ισπανική γρίπη) αλλά ούτε και ότι δε θα ξαναυπάρξουν στο μέλλον. Μία ακόμα σύγκριση που έρχεται να υπενθυμίσει το παραπάνω, είναι οι selfies των νοσοκόμων και των γιατρών μετά τη λήξη της βάρδιάς τους, κατά τη διάρκεια της φροντίδας που προσφέρουν σε

19. Ν. Λιτσαρδοπούλου, *Το απομονωμένο φιλί των "Εραστών"*, 2020, kathimerini.gr

20. Σ. Χτούρης, Γ. Ζιώγας, *Οι δεσποινίδες της Αβινιόν του Pablo Picasso εκατό χρόνια μετά*, 2010, Παπαζήση

κάποιον ασθενή, τα γεμάτα κουράγιο, ελπίδα αλλά και άγχος, εξουθένωση πρόσωπά τους με την "Self-Portrait with the Spanish Flu"(1919) του Νορβηγού καλλιτέχνη Edvard Munch(1863-1944).

21

Η αντίληψη που έχει αναπτύξει ο άνθρωπος μέσα από την κοινωνική του εμπειρία, συνδιαλέγεται με την ατέρμονη πραγματικότητα και με τη συνεχή εξερεύνησή της. Οι ιδιότητες των πραγμάτων που έχει τη δυνατότητα ο άνθρωπος να αντιληφθεί, εκφράζουν ορισμένο τύπο συμβίωσης(symbiose), ορισμένο δηλαδή τρόπο με τον οποίο η εξωτερική πραγματικότητα εισβάλλει μέσα στον εσωτέρο εαυτό, ορισμένο τρόπο με τον οποίο ο άνθρωπος την υποδέχεται και την επεξεργάζεται. Ο καλλιτέχνης, όπως σημείωναν και πίστευαν για παράδειγμα οι Cezanne, Kandinsky, Klee, είναι ικανός να συλλαμβάνει και να αποδίδει με ζωγραφικά και άλλα μέσα, την εσωτερική αναζωογόνηση του ορατού κόσμου και επομένως τις αόρατες διαστάσεις του "είναι". Όπως τόνιζε ο Focillon, η ιδέα είναι μορφή, συλλαμβάνεται ίσως ήδη μορφοποιημένη και βρίσκει την πραγμάτωσή της μέσα σε κάποια καλλιτεχνική διαδικασία. Η αντίληψη που είχε ο Munch για τον εαυτό του μετά την επιβίωσή του από την ισπανική γρίπη, έρχεται να συναντηθεί τόσο με την αντίληψή μας όταν κοιτάμε τον πίνακά του αλλά και όταν αντικρύζουμε τις φωτογραφίες των νοσοκόμων και των γιατρών στο δικό μας σήμερα.

Το καλλιτεχνικό έργο αλλά και οι διάφορες αποτυπώσεις της πραγματικότητας, τόσο κατά τη διαδικασία παραγωγής τους όσο και κατά τη μετέπειτα έκθεση και θέασή τους, δημιουργούν μία στιγμιαία συλλογικότητα θεατών-συμμετεχόντων. Στην περίπτωση που ένα έργο τέχνης μπορεί να "σταθεί" και να συσχετιστεί με διαφορετικές ιστορικές περιόδους και συνθήκες, με διαφορετικούς ανθρώπους, αυτή η συλλογικότητα επεκτείνεται και αποκτά μία συνέχεια, μία κάποιου είδους "αθανασία". Η αυτοπροσωπογραφία του Munch αντικατοπτρίζει την μοναξιά, την απομόνωση και το κενό που διαφαίνεται στο πρόσωπο. Ακόμα, προσπαθώντας να αποτυπώσει το "τραύμα του" μέσω του γλωμού, ταλαιπωρημένου εαυτού του, του ανοικτού στόματός του(πιθανή αναφορά στο

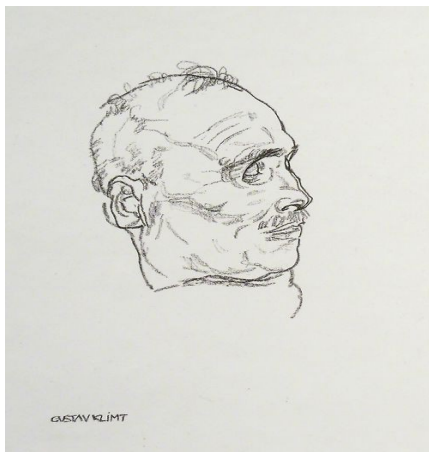
21. Edvard Munch, "Self-Portrait with the Spanish Flu"(1919)

πιο γνωστό έργο του "Η Κραυγή") φανερώνει, πιθανώς, στο κοινό την δυσκολία του να αναπνεύσει. Ενώ στα περισσότερα έργα του που αντικατοπτρίζουν την ασθένεια, ζωγραφίζει τους οικείους του ασθενούς να περιμένουν με αγωνία και φόβο, στην συγκεκριμένη περίπτωση αποτύπωσε τον εαυτό του να προσπαθεί να αντιμετωπίσει την ασθένεια απομονωμένος και μόνος. Επομένως, γίνεται φανερό ότι το έργο του Munch συνδιαλέγεται με την σύγχρονη πραγματικότητα μέσω της κενότητας των ανθρώπινων προσώπων, του αισθήματος της απομόνωσης, της μοναχικότητας, της κοινωνικής αποστασιοποίησης και εν τέλει των ενοχών αυτών που επιβίωσαν(ενοχή του επιζήσαντος) από μία πανδημία.

Η Αμερικανίδα ακαδημαϊκός Δρ. Elizabeth Outka αναφέρει συγκεκριμένα ότι ο Munch δεν καθρεφτίζει μόνο την ίδια τη φύση αλλά μάλλον προσπαθεί να ασκήσει και κάποιον έλεγχο πάνω της μέσω της επαναφαντασίωσής της. Δηλαδή, επικοινωνεί μέσω του έργου του ότι η τέχνη μπορεί να μετατραπεί σε μηχανισμό αντιμετώπισης τόσο για τον καλλιτέχνη όσο και για το κοινό. Ο θεατής από τη μία πλευρά μπορεί να νιώσει αναγνώριση αλλά και συμπόνοια ως προς την κατάσταση ωδύνης του Munch, από την οποία μπορεί ίσως να αντλήσει μία βοήθεια, έτσι ώστε να θεραπεύσει το αίσθημα της δικής του απόγνωσης.²²

Μία πληθώρα καλλιτεχνικών έργων που συνδιαπλέκονται με τη σημερινή πραγματικότητα και τα σημερινά ερεθίσματα, ανοίγεται μπροστά στην χωροχρονική σύγκριση που επιδιώκεται. Ο Munch για παράδειγμα, μπορεί να επιβίωσε από την ισπανική γρίπη, όμως ο Gustav Klimt, τον οποίο ο Αυστριακός καλλιτέχνης Egon Schiele, ζωγράφισε στο νεκροκρέβατό του(1918), δεν κατάφερε να επιβιώσει. Ούτε όμως και ο Schiele, του οποίου το πορτρέτο "*The Family*"(1918), όπου σχεδίασε μία μελλοντική οπτική του ίδιου και της γυναίκας του με το παιδί που περίμεναν, ήταν και το τελευταίο του. Η γυναίκα του, πέθανε τρεις ημέρες πριν από τον ίδιο, την άνοιξη του ίδιου έτους. Τα κοινά σημεία με την εποχή που διανύει σήμερα η ανθρωπότητα είναι φανερό ότι είναι αρκετά. Ο Schiele, έδινε μεγάλη αξία στις αυτοπροσωπογραφίες με το να επικοινωνεί την εσωτερική του ωδύνη μέσα από τις εκκεντρικές στάσεις των σωμάτων που ζωγράφιζε. Η ημιδιαφανής ποιότητα του δέρματος είναι αρκετά ωμή, σαν να ωθεί τον θεατή να κοιτάξει με το βλέμμα του το βασανισμένο εσωτερικό τους και οι εκφράσεις των προσώπων αποδίδουν μια ευαλωτότητα και ταυτόχρονα μία τάση για παραίτηση.

22. E. Kasriel, *How have artists portrayed epidemics over the centuries- and what can the artworks tell us about then and now?*, 2020, bbc.com

23

Οι σύγχρονοι καλλιτέχνες, μπορούν να μελετήσουν την ιστορική εμπειρία, την επίδραση που αυτή είχε και έχει στην καλλιτεχνική δημιουργία. Το παραπάνω, σίγουρα θα βοηθήσει να επαναανακαλυφθεί η πραγματική αξία της τέχνης και να γίνει κατανοητή από τους ανθρώπους, που σε τέτοιες κρίσιμες στιγμές την χρειάζονται με την πλήρη ύπαρξή της. Άλλωστε η τέχνη είναι η ποιοτική σημειολογία της "πολιτισμένης κοινωνίας" και ως εκ τούτου αν το περιεχόμενο αφαιρεθεί από την τέχνη, τότε η ίδια δε θα έχει καμία απολύτως αξία.

Σε αυτό το σημείο, θα ήταν χρήσιμο να αναφερθούμε στο γεγονός του ότι οι πανδημίες, η απομόνωση, ο φόβος του θανάτου λόγω των παραπάνω, δεν αποτυπώθηκαν ανά τα χρόνια μόνο μέσω της ζωγραφικής. Στην λογοτεχνία για παράδειγμα, η νουβέλα της Virginia Wolf "Mrs. Dalloway"(1925) ήταν αφιερωμένη στην ισπανική γρίπη του 1918. Μέσα από αυτήν μπορεί κανείς να διακρίνει μία εμπειρία που γέμισε τους ανθρώπους στενοχώρια, θλίψη αλλά και κουράγιο, αντοχή, συνολικά ένα ισχυρό αντιθετικό συναισθηματικό φορτίο που ομοιάζει με την σημερινή ψυχρόσυνθεση των ανθρώπων κατά τη διάρκεια της πανδημίας Covid-19. Ακόμα, η παγκόσμια ποίηση αφιέρωσε πολλές φορές τη θεματική της στις πανδημίες, όπως για παράδειγμα έκανε ο J. London με το ποίημά του "The Love Song of J. Alfred Prufroc" (1915), χαρακτηριστικά ο London έγραφε: "Έχω δει τον αιώνιο πεζοπόρο να κρατά το παλτό μου και να χαχανίζει και σύντομα ήμουν φοβισμένος". Επιπλέον, ο Giovanni Boccaccio έκανε το ίδιο με το έργο του "The Decameron" (1353), όπου μία ομάδα από ανθρώπους που ζουν στην Φλωρεντία προσπαθούν να διαφύγουν από την μολυσμένη με μαύρη πανώλη πόλη τους, ενώ ταυτόχρονα προσπαθούν να διηγούνται ιστορίες έτσι ώστε να διασκεδάσουν τους εαυτούς τους, αλλά και ο Daniel Defoe με το έργο του "Journal Of A Plague Year" (1722) όπου διηγείται κάποια φανταστικά γεγονότα που συνέβαιναν στο Λονδίνο του 1665 κατά τη διάρκεια της ίδιας πανδημίας. Ο αριθμός της θνησιμότητας ήταν τόσο μεγάλος κατά τη διάρκεια της πανδημίας της μαύρης πανώλης, που η ιστορία δεν μπόρεσε να παρουσιάσει έναν ακριβή αριθμό. Όμως, όπως χαρακτηριστικά γράφει ο Defoe, οι πλούσιοι μπόρεσαν να διαφύγουν από την πόλη.

Η κριτική ανάμεσα στις κοινωνικές τάξεις κατά τη διάρκεια πανδημιών, μέσω του ανθρώπινου

23 Egon Schiele, "Gustav Klimt at his Deathbed"(1918), Egon Schiele, "The Family"(1918)

σώματος, είναι επίσης ένα θέμα διαχρονικό που απασχόλησε πολλούς καλλιτέχνες ανά τα χρόνια. Στο έργο του Pieter Bruegel του γηραιότερου "The Triumph Of Death" (1562) για παράδειγμα, ένας στρατός από σκελετούς τρομοκρατούν τους κατοίκους μιας πόλης χωρίς να ξεχωρίζουν τους πλούσιους από τους φτωχούς, χωρίς να κάνουν δηλαδή ταξικές διακρίσεις. Στην σύντομη ιστορία του Edgar Allan Poe "The Masque Of The Red Death" (1842), όπου ο κόκκινος θάνατος λέγεται ότι είναι αλληγορική ονομασία για την φυματίωση και όπου η ιστορία λέγεται ότι έχει εμπνευσθεί από την οπτική μαρτυρία του Heinrich Heine όπου ανέφερε ότι μία δεξίωση της υψηλής-αριστοκρατικής κοινωνίας του Παρισιού, στάθηκε αφορμή για το ξέσπασμα της πανδημίας της χολέρας. Την ιστορία αυτή, ο Poe, την έγραφε βρισκόμενος σε ένδεια κάπου στη Βαλτιμόρη, αφού είχε αποκληρωθεί από τον πλούσιο πατριό του και ενώ η γυναίκα του πέθαινε από φυματίωση.

24

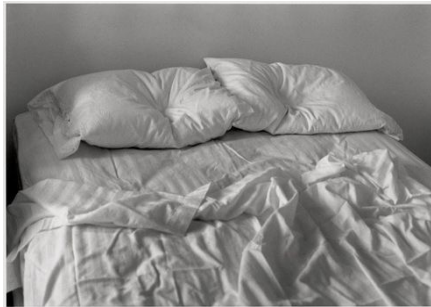

Τέλος, από μία ιστορική αναφορά στον ρόλο που διαδραμάτισε η καλλιτεχνική δημιουργία καθώς και στον τρόπο με τον οποίο διαπραγματεύτηκε την πανδημία, την καραντίνα, την μοναξιά, την ανθρώπινη απουσία, την παρουσία του θανάτου κ.λ.π., δε θα μπορούσε να λείπει μία συγκεκριμένη αναφορά στην πανδημία του AIDS όπου ακόμα και σήμερα δεν έχει εξαλειφθεί και που έχει κοστίσει στην ανθρωπότητα από την αρχή του ξεσπάσμάτος της (1981) περίπου 37 εκατομμύρια θανάτους. Στην συγκεκριμένη περίπτωση, θα γίνει σκόπιμη αναφορά στο έργο του Κουβανού καλλιτέχνη Felix Gonzalez-Torres (1957-1996), "*Untitled (Billboard)*" (1991) με το οποίο εκτός του ότι εξερευνούσε την συνομιλία του ιδιωτικού με τον δημόσιο χώρο, αφού οι φωτογραφίες του αποτυπώνουν στιγμές από την ιδιωτική ζωή(το κρεβάτι το οποίο χρησιμοποιούσαν ο ίδιος και ο σύντροφός του) οι οποίες όμως τοποθετήθηκαν σε διάφορα σημεία(μέσα σε πινακίδες) στον

24. Pieter Bruegel "*The Triumph Of Death*" (1562)

δημόσιο χώρο, ταυτόχρονα ήταν και μία σαφής κριτική και πολιτική στάση που επιθυμούσε την ευαισθητοποίηση ως προς τον ιό του AIDS.

25

Το συγκεκριμένο έργο, οι 24 αυτές ασπρόμαυρες φωτογραφίες, είχαν σαφή αναφορά στην απουσία του συντρόφου του, Ross, ο οποίος πέθανε το 1991 μετά από επιπλοκές του ιού του AIDS στον οργανισμό του, αλλά και ταυτόχρονα στην απουσία του ίδιου του Torres στο μέλλον από την ίδια αιτία(Ο Torres πέθανε εν τέλει το 1996). Μέσω του έργου του, προσπάθησε να ευαισθητοποιήσει το ευρύ κοινό σε σχέση με την συγκεκριμένη πανδημία και να απευθύνει ουσιαστικά ερωτήσεις που θα έκαναν τους ανθρώπους να προβληματιστούν και να δράσουν, αυτόν τον σκοπό είχε άλλωστε αυτή η αντικειμενικά συναισθηματική πλην όμως και κοινωνικό-πολιτική ματιά στην θλίψη, τον πόνο της απώλειας, της μοναξιάς, την αποτύπωση της παλιότερης παρουσίας ενός αγαπημένου μέσω της απουσίας του αλλά και την πρόβλεψη για την κατάληξη του ίδιου του καλλιτέχνη.

4.2 Σύγχρονες εικαστικές αποτυπώσεις της πανδημίας και θεωρητική επεξεργασία

Ακόμα, κανείς δεν είναι σε θέση να γνωρίζει επακριβώς τις συνέπειες που θα έχει πάνω στις ζωές των ανθρώπων αυτή η σύγχρονη πανδημία, αυτή η σύγχρονη και πολύμορφη κατάσταση κρίσης. Το σίγουρο είναι ότι θα υπάρξουν σημαντικές αλλαγές στον τρόπο με τον οποίο ο άνθρωπος διαβάζει και αντιλαμβάνεται την κοινωνική πραγματικότητα. Το παραπάνω ισχύει, τόσο όσον αφορά στον αντίκτυπο που σίγουρα θα επιφέρει στην τέχνη και στον τρόπο με τον οποίο οι καλλιτέχνες και οι άνθρωποι που την απολαμβάνουν, την διαπραγματεύονται, όσο και γενικότερα στην κοινωνική ζωή, γεγονός το οποίο μπορεί να έχει θετικά αλλά και κάποια αρνητικά σημεία. Μοιάζει πλέον αρκετά πιθανό να αλλάξει ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβάνονται οι άνθρωποι την τέχνη. Αυτό φαίνεται από το ότι ήδη κάποιοι καλλιτέχνες έχουν αρχίσει να αποτυπώνουν τις ηθικές μαζί με τις σκληρές πλευρές αυτής της κοινωνίας, την αποτυχία των εξουσιαζόντων, της τεχνολογίας τους

25. Felix Gonzalez-Torres (1957-1996), "Untitled (Billboard) " (1991)

αλλά και τις δυνατότητες που υπάρχουν ανάλογα με την εξέλιξη της επιστήμης και της τεχνολογίας, τα αποτελέσματα των οποίων οι ίδιοι λυμνίνονται όπως άλλωστε επιτάσσει ο τρόπος παραγωγής σε αυτού του είδους την κοινωνία.

Σήμερα, ήδη υπάρχουν αρκετές απόψεις επί του συγκεκριμένου ζητήματος. Πάνω δηλαδή στο πώς αποτυπώνεται η καραντίνα αλλά και η πανδημία μέσω της τέχνης καθώς και ποιές προεκτάσεις, ποιές παραπάνω σχετικές θεματικές ανοίγονται. Φαίνεται από την αρχή της πανδημίας ότι οι επιπτώσεις που έχει ο ιός πάνω στο πολιτισμικό τοπίο είναι σε πρώτη φάση αρνητικές όπως π.χ οι ακυρώσεις και αναβολές πλήθους καλλιτεχνικών δρώμενων και συμβάντων σε παγκόσμια κλίμακα, γεγονός που φτωχαίνει σε αρκετά μεγάλο βαθμό το πολιτισμικό κεφάλαιο μιας κοινωνίας. Από την άλλη πλευρά, σημαντικοί καλλιτέχνες όπως είναι ο Rikrit Tiravanija προσπαθεί να διακρίνει κάποια θετικά σημάδια που ίσως η ανθρωπότητα μπορέσει να εκμεταλλευτεί από αυτήν την κατάσταση κρίσης, ο ίδιος άλλωστε δήλωσε: "Το να κάτσουμε και λίγο ακίνητοι σε ένα μέρος, μπορεί να αποβεί τελικά επωφελές για την τέχνη και τον πολιτισμό εν γένει". Το παραπάνω ειπώθηκε από τον Tiravanija γιατί ο ίδιος ήθελε να δείξει ότι η διαρκής δικτύωση στον χώρο, μπορεί να είναι ιδιαίτερα κοπιαστική αλλά και σε ένα βαθμό να μην επιτρέπει τον αναστοχασμό και την ανάδυση συμπερασμάτων από την θέαση της κοινωνικής εξέλιξης.

Ορισμένοι Αμερικανοί καλλιτέχνες, οι οποίοι ασχολούνται με την κοινωνική φωτογραφία παρουσιάζουν κάποιες πολύ ενδιαφέρουσες πληροφορίες σχετικά με τις απόψεις τους για την κοινωνική αναπαράσταση μέσα σε τέτοιες συνθήκες. Για παράδειγμα η Catherine Opie, η οποία τη δεκαετία του 90' επιχείρησε να συνθέσει ένα project, το οποίο την δυσκόλεψε ιδιαίτερα, με τίτλο: "American Cities" το οποίο θα περιείχε φωτογραφικό υλικό από άδειες πόλεις, αναφέρει ότι όταν τα μέτρα της καταναγκαστικής καραντίνας βρίσκονταν σε ισχύ, η ίδια θα μπορούσε πολύ εύκολα να ολοκληρώσει με επιτυχία το project της αλλά επέλεξε να μην το κάνει διότι πλέον οι άδειες πόλεις που θα φωτογράφιζε θα ήταν ένας ευθύς συμβολισμός στον θάνατο. Αντίθετα, επέλεξε την περίοδο εκείνη να ασχοληθεί με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και να προσπαθήσει με αυτόν τον τρόπο να συνδεθεί και να ενδυναμώσει την έννοια της κοινότητας. Όπως άλλωστε ένας ακόμα σύγχρονος Αμερικανός φωτογράφος, ο Stephen Shore, αναφέρει: "Το κοινωνικό περιεχόμενο αλλάζει τη σημασία της φωτογραφίας". Ωστόσο, είναι μία γενική παραδοχή όπως επισημαίνει και ο Tim Davis, το γεγονός του ότι οι φωτογραφίες είναι ένα μέσο έκφρασης συναισθημάτων και ο ίδιος εμπλέκεται σε αυτό με ένα project που ασχολήθηκε εν μέσω καραντίνας, που είχε να κάνει με φωτογραφίες αγαπημένων προσώπων από μακρινή απόσταση, κάτι το οποίο ξεκάθαρα φανερώνει μία αντίθεση ανάμεσα στην εγγύτητα των αγαθών συναισθημάτων απέναντι σε κοντινούς ανθρώπους που όμως δεν πραγματώνεται στην κυριολεξία και που πλέον μόνο μέσω της μεταφοράς μπορεί να εκφραστεί. Ακόμα, ο Lois Conner υπογραμμίζει την αισιόδοξη πλευρά, τα

αισιόδοξα συναισθήματα που θα πρέπει σε τέτοιες συνθήκες να εκφράζει η τέχνη, αφού όπως είπε χαρακτηριστικά και ο ίδιος: " Η οπτική απεικόνιση έχει άμεσο αντίκτυπο στους ανθρώπους".²⁶

Πολλοί, ευτυχώς, σύγχρονοι καλλιτέχνες προσπαθούσαν κατά τη διάρκεια του εγκλεισμού αλλά και προσπαθούν ακόμα να ερμηνεύσουν το σύνολο του κοινωνικού τοπίου που δημιούργησε αυτή η νέα συνθήκη στην οποία ξαφνικά βρέθηκε η ανθρωπότητα. Προσπαθούν να ερμηνεύσουν αλλά και να τοποθετηθούν μέσω καλλιτεχνικής παρέμβασης σε αυτό το τοπίο. Υπάρχει η πλευρά της θέασης της ασθένειας ως ατομικού γεγονότος που όμως σε συνθήκες πανδημίας αποκτά μία συλλογική υπόσταση αφού κανείς δεν ήταν πραγματικά μόνος μέσα στην μοναχικότητά του, υπό την έννοια του ότι η απομόνωση ήταν συλλογική και παγκόσμια. Ακόμα, κρίσιμο και προς διερεύνηση ζήτημα είναι πιθανώς το ότι ο χώρος του σπιτιού ως ένας "συγκεκριμένος χώρος", ένας ιδιωτικός και πρακτικά αλλά και συναισθηματικά χώρος, υπό την επίδραση της παγκόσμιας καραντίνας ίσως έγινε επί της ουσίας ένα "any place whatever".

Οι αντιθέσεις που έφερε στο προσκήνιο η εν λόγω κατάσταση κρίσης είναι επίσης ένα κρίσιμο πεδίο διαπραγμάτευσης για την τέχνη, την καλλιτεχνική δημιουργία και τα θέματα που μπορεί να αναδειχτούν μέσω αυτής. Αρχικά, η ασθένεια παρότι αφορά κυρίως το σώμα, παρατηρήθηκε, ιδιαίτερα εν μέσω καραντίνας, η απουσία σωμάτων(π.χ σε εξωτερικούς χώρους) και ως εκ τούτου η μόνη πένθιμη απόδειξη για την κάποτε ύπαρξή τους ήταν τα φέρετρα και οι μαζικοί τάφοι όπως στην Ιταλία, στο Heart Island στις ΗΠΑ, στην Ισπανία, στο Ιράν που αναδύουν μία εντύπωση αποπνικτικής απουσίας, μία στιγματοποιημένη σιωπή, την αναποφευκτότητα του θανάτου. Την ίδια ώρα που αναγκαστικά, λόγω της συγκεκριμένης κοινής συνθήκης, είμαστε φυλακισμένοι μέσα στις προσωπικές οπτικές μας και που είναι ορατός ο κίνδυνος για την εμφάνιση ενός μετα-ανθρώπινου πλανήτη, ενός κόσμου κτισμένου χωρίς την παρουσία αυτών που τον έκτισαν, οι καλλιτέχνες με τις παρεμβάσεις τους μπορούν να προστατεύσουν και να ενισχύσουν την νόηση και τη δυναμική που μπορούν να αποκτήσουν οι κοινωνικές εμπειρίες. Δύνανται για παράδειγμα, την ύπαρξη του αισθήματος του φόβου που αντικειμενικά επισύρει η πρόκληση της αντιμετώπισης μιας αόρατης απειλής, να την μετατρέψουν σε δύναμη για αμφισβήτηση, ευαισθητοποίηση και εν τέλει σε δράση απέναντι στην ορατή απειλή, στον ορατό εχθρό, το καπιταλιστικό σύστημα που επιφέρει δυστροπία, καταπίεση, απάθεια και οπισθοδρόμηση. Μέσω των καλλιτεχνικών παρεμβάσεων, είναι δυνατό και μάλιστα η τέχνη με αυτόν τον τρόπο εκπληρώνει το χρέος της απέναντι στην ανθρωπότητα, να αφυπνίσει, να μετατρέψει την ασθένεια του σώματος και της κοινωνίας σε δημιουργικότητα του μυαλού, που φυσικά είναι κομμάτι του σώματος.

Η καλλιτέχνιδα Susan Sontag για παράδειγμα αναφέρει ότι η κάθε ασθένεια άπτεται των φόβων της εκάστοτε χρονικής και ιστορικής περιόδου. Το AIDS επομένως, συνδεόταν στενά με την

26. P. Libbey, J. Farago, *The World's Great Photographers, Many Stuck Inside, Have Snapped*, 2020, nytimes.com

ομοφοβία και την συντηρητική στάση της πλειονότητας της κοινωνίας ως προς το συγκεκριμένο ζήτημα, δηλαδή την ομοφυλοφιλία. Έτσι, η Sontag συνέκρινε τον Covid-19, τον οποίο πρόσφατα ο Αμερικανός πρόεδρος των ΗΠΑ, Donald Trump, αποκάλεσε "κινεζικό ιό" με το ζήτημα της ξενοφοβίας και του ρατσισμού. Οι μεταφορές, όπως η ίδια δηλώνει, έχουν ένα τρόπο να αποπροσωποιούν και να απανθρωπίζουν. Ωστόσο, έχουν την δυναμική να οπτικοποιούν αφηρημένες ιδέες και να της μετατρέπουν σε κάτι χειροπιαστό, σε κάτι έτοιμο από το οποίο μπορεί κανείς να αντλήσει δύναμη και να εξάγει συμπεράσματα.²⁷

Κατά τη διάρκεια της πανδημίας του Covid-19 και της κοινωνικής αποστασιοποίησης που είναι μία από τις επιπτώσεις της στην κοινωνία, η τέχνη είναι αυτή που με τη βοήθειά της μπορεί να βεβαιώσει, να εμπνεύσει και να θυμίσει στον άνθρωπο τη διασύνδεσή του με την κοινωνία αλλά και κατ' επέκταση με την κοινότητα. Μία τέτοια προσπάθεια από σύγχρονους καλλιτέχνες, μέσω της δομής Wellcome με βάση το Λονδίνο που χρηματοδοτεί ερευνητές, καλλιτέχνες και όχι μόνο, με σκοπό την ευαισθητοποίηση απέναντι στις πανδημίες, έγινε το 2018 μέσω ενός καλλιτεχνικού project με τίτλο: "Contagious Cities". Η συγκεκριμένη καλλιτεχνική προσπάθεια είχε λάβει χώρα με σκοπό να ευαισθητοποιήσει γενικότερα απέναντι στο ενδεχόμενο μιας επιδημίας ή ακόμα και μιας πανδημίας και συγκεκριμένα επικεντρώθηκε στην ισπανική γρίπη του 1918, στην φυματίωση του 19ου αιώνα στην Ν.Υόρκη και στον ιό SARS του 2003 στο Hong Kong.

Η Mariam Ghani, μία από τις καλλιτέχνιδες που συμμετείχε στο εν λόγω project σημείωσε ότι η πανδημία του νέου κορονοϊού έστρεψε την προσοχή στις "Μεταδοτικές Πόλεις" και αποκάλυψε αυτό που ακριβώς προσπαθούσαν να πετύχουν μέσω αυτής της δραστηριότητας, το να αποκαλύψουν δηλαδή πόσο απροετοίμαστη θα ήταν η ανθρωπότητα μπροστά σε ένα τέτοιο ενδεχόμενο. Η ίδια ανέφερε πόσο μυστηριώδες και εξωπραγματικό ήταν γι' αυτήν το γεγονός του ότι ενώ δούλευε πάνω σε ένα project για δύο χρόνια, ξαφνικά να το βιώνει στην πραγματικότητα. Η Sybille Neumeyer, ακόμα μία καλλιτέχνιδα που συμμετείχε στην καλλιτεχνική αυτή προσπάθεια, ανέφερε χαρακτηριστικά ότι η έννοια της κίνησης και του σώματος στη σφαίρα του δημοσίου χώρου άλλαξε πολύ δραστικά.

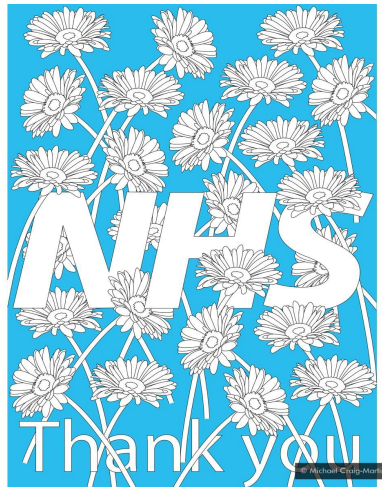
Οι διαδικτυακές παλτόφορμες που δημιουργήθηκαν κατά τη διάρκεια της κρίσης του Covid-19, ώθησαν πολλούς καλλιτέχνες στο να εκφραστούν και να μοιραστούν τις αποτυπώσεις της έκφρασή τους σε πραγματικό χρόνο. Για παράδειγμα ο Ιρλανδός καλλιτέχνης Michael Craig-Martin δημιούργησε μία εικόνα για να εκφράσει την ευγνωμοσύνη της ανθρωπότητας στα NHS.²⁸ Οι θεατές μπορούσαν να "κατεβάσουν" την συγκεκριμένη εικόνα, να την χρωματίσουν και να βοηθήσουν στην περαιτέρω διάδοση αυτού του μηνύματος που ήθελε ο Craig-Martin να

27. M. Regnier, *Pandemic art: How artists have depicted disease*, 2020, theartnewspaper.com

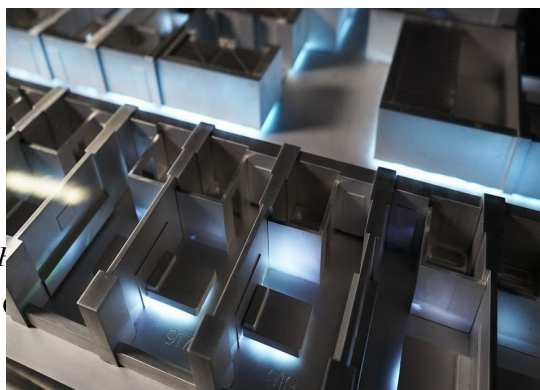
28. National Health Service

επικοινωνήσει, μέσω του "ξανα-ανεβάσματός" της στην πλατφόρμα του BBC Culture.

29

Επιπλέον, ένα ακόμα καλλιτεχνικό συμβάν, δημιουργήθηκε από την καλλιτεχνική ομάδα Blast Theory με τίτλο: " A Cluster Of 17 Cases" το οποίο ήταν και αυτό μέρος των "Μεταδοτικών Πόλεων", έλαβε χώρα το 2018, είναι δυνατόν να δείξει την διασύνδεση της τέχνης με την κατάσταση μιας πανδημίας αλλά και το πόσο απασχολούσε τους καλλιτεχνικούς κύκλους αυτή η θεματική πριν την εμφάνιση του Covid-19. Η συγκεκριμένη καλλιτεχνική δραστηριότητα, είχε εμπνευσθεί από τον SARS του 2003 στο Hong Kong και παρέθετε την ιστορία μιας Αμερικανίδας η οποία διεγνώσθη ως φορέας του ιού δύο εβδομάδες μετά από την επιστροφή της από το Hong Kong στις ΗΠΑ. Όπως αποδείχθηκε μετά, η ίδια είχε διαμείνει στο ίδιο ξενοδοχείο με έναν Κινέζο γιατρό, που ήταν φορέας του ιού, ο οποίος παρευρισκόταν εκεί για να παρακολουθήσει ένα ιατρικό συνέδριο. Η κοπέλα έπρεπε επομένως να θυμηθεί όλους τους ανθρώπους με τους οποίους είχε έρθει σε επαφή τις τελευταίες δύο εβδομάδες, έτσι ώστε να τους ενημερώσει. Σε περίπτωση που ξεχνούσε κάποιον, ο άνθρωπος αυτός πιθανώς και να πέθαινε. Σύμφωνα με τα παραπάνω, η ιστορία αυτή ακουγόταν μέσω αφήγησης στα ακουστικά των επισκεπτών, την ίδια ώρα που αυτοί παρατηρούσαν μία αλουμινένια κατασκευή κλίμακας 1:50 του ορόφου του ξενοδοχείου όπου η

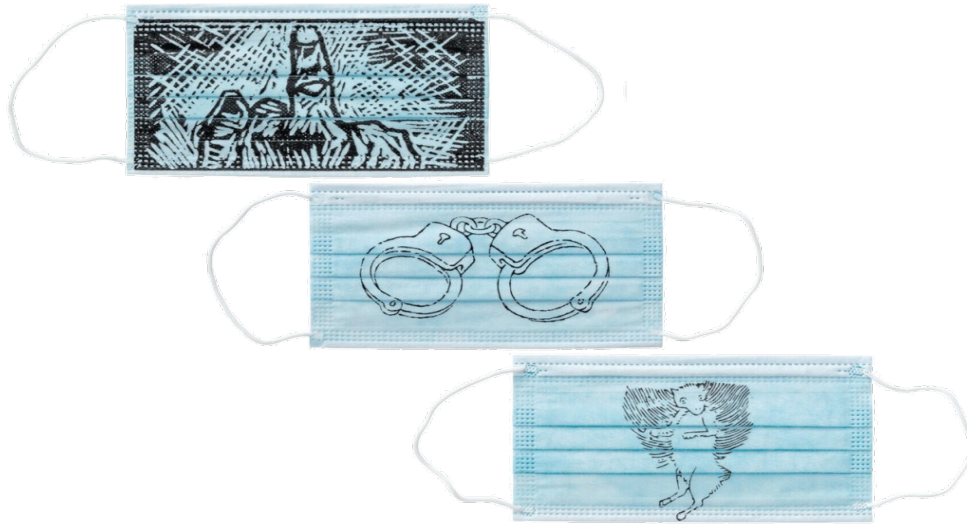

29. Michael Craig-Martin, "NHS"

30. Blast Theory, " A Cluster Of 17 Cases"

Ο Nick Tandavanitj, καλλιτέχνης που είναι μέρος της ομάδας Blast Theory, ανέφερε ότι επικεντρώθηκαν σε ένα συγκεκριμένο μοιραίο γεγονός, ακριβώς για τον λόγο του ότι θα μπορούσε να συμβεί στον καθένα. Όπως είχε δηλώσει ο ίδιος: "Θέλαμε να δημιουργήσουμε μία "δουλειά" η οποία θα "έβαζε το κοινό στα παπούτσια κάποιου" ο οποίος είχε έρθει σε πραγματική επαφή με την επιδημία. Ήταν πάγια επιθυμία τους επομένως, να γίνει επαναφορά και επικέντρωση από την γενική εικόνα στην ατομική εμπειρία ενός συγκεκριμένου ανθρώπου. Ο Tandavanitj, προσπαθώντας να αιτιολογήσει την επιλογή τους αυτή, υπογράμμισε το γεγονός του ότι οι περισσότεροι άνθρωποι παρότι πλέον έχουν αποκτήσει μία νέα σχέση με τις μεταδοτικές ασθένειες από τη στιγμή που εμφανίστηκε ο Covid-19, η τεράστια κλίμακα των γεγονότων και των αριθμών κάνει αρκετά δύσκολο να συνδεθεί κανείς με την κάθε προσωπική τραγωδία ξεχωριστά.

Ένας ακόμα γνωστός σύγχρονος καλλιτέχνης ο οποίος ασχολήθηκε και προσπάθησε να εντάξει στην τέχνη που παραγάγει κάποια νοήματα σχετικά με την κατάσταση κρίσης που επέφερε η πανδημία του Covid-19 σε όλον τον κόσμο είναι ο Κινέζος καλλιτέχνης Ai Wei Wei. Ο συγκεκριμένος καλλιτέχνης δημιούργησε μία ολόκληρη συλλογή από προστατευτικές μάσκες πάνω στις οποίες απέδωσε κάποιες εικαστικές αποτυπώσεις με πολιτικά, σατιρικά αλλά και γενικότερα σκωπτικά μηνύματα. Τα έσοδα από την πώληση των εν λόγω μασκών θα μοιραστούν εξίσου στις εξής οργανώσεις: Human Rights Watch, Refugees International και Doctors Without Borders. Με το εν λόγω καλλιτεχνικό project ο Ai Wei Wei προσπαθεί να ευαισθητοποιήσει το κοινό καθώς και να προειδοποιήσει τους απανταχού κυβερνώντες. Με λίγα λόγια, θέλει να δείξει ότι ακόμα και τα καλυμμένα στόματα μπορούν να περάσουν τα μηνύματα που επιθυμούν, η ασφυξία της βιολογικής αλλά και της κοινωνικής κρίσης που ενισχύεται από το σύστημα που ζουν τα άτομα είναι πιθανό να πάψει και τη θέση της να πάρει μία αντιμετώπιση επαναστατική και πολιτικά στοχευμένη. Ο ίδιος πιστεύει ότι η πανδημία του Covid-19 είναι πρώτα και κύρια μια ανθρωπιστική κρίση, η οποία για να ξεπεραστεί απαιτείται ατομική αλλά και συλλογική δράση. Δεν φτάνει μόνο το να επεξεργάζεται κανείς την κοινωνική πραγματικότητα αλλά χρειάζεται να εμπλακεί ο ίδιος, να ενοικήσει απόλυτα την συγκεκριμένη στιγμή. Επομένως, μια κοινωνία που φοράει τη μάσκα από επιλογή, περνώντας μάλιστα και κάποιο πολιτικό μήνυμα, είναι μία πράξη που μπορεί να αντέξει και να αντιπαλέψει τα κακώς κείμενα. Όπως πιστεύει ο ίδιος, καμία θέληση δεν είναι πολύ μικρή και καμία πράξη δεν είναι πολύ μάταιη.

31

Ο καλλιτέχνης Enrique Martínez Celaya, αναφέρει ότι η τέχνη και κατ' επέκταση η καλλιτεχνική δημιουργία, μπορεί να γίνει μηχανισμός αντιμετώπισης αυτής της κρίσιμης κατάστασης που βιώνει η ανθρωπότητα. Το studio του καλλιτέχνη, εκτός από σημείο απομόνωσης μπορεί να μετατραπεί σε μηχανή για βοήθεια στην λήψη αποφάσεων, για παραγωγή σκέψεων, για υποστήριξη. Ο ίδιος διατυπώνει επίσης το εξής ερώτημα: "Μπορεί κανείς να γράψει ποίηση μετά από ένα Auswitz για παράδειγμα;". Σημειώνει ότι η τέχνη με κάποιο τρόπο οφείλει να απαντήσει στην κατάσταση κρίσης, πρέπει να συναντιέται με τις εκάστοτε προβληματικές και να συνδιαλέγεται με αυτές. Επιπλέον, σημειώνει ότι η πανδημία αυτή επιτάσσει να συσφιχτούν οι σχέσεις με την κοινότητα και ότι οι καλλιτέχνες θα πρέπει να στοχεύουν σε αυτό. Ακόμα, προσθέτει πως ίσως επανέλθει στο επίκεντρο της τέχνης ο άνθρωπος και επαναπροσδιοριστούν οι τρόποι αλληλεπίδρασης με το κοινό.

Ο Celaya, πιστεύει ότι οι καλλιτέχνες βρίσκουν πάντα νέους τρόπους για να βοηθήσουν τον κόσμο να κοιτάξει μέσα από το σκοτάδι που απλώνεται γύρω του, ικανότητα την οποία θεωρεί μία από τις πιο σημαντικές πλευρές της τέχνης. Ακόμα, στέκεται κριτικά στις ταξικές διαφοροποιήσεις της σημερινής κοινωνίας λέγοντας ότι ο Covid-19 χτύπησε με διαφορετικό τρόπο την φτώχη σε σχέση με την πλούσια πλευρά της κοινωνίας, επομένως η εν λόγω πανδημία δεν μπορεί να είναι μία "συμμετρική φόρμα πόνου". Τέλος, αναφέρει πως παρότι υπάρχει ένα διάχυτο αίσθημα απελπισίας που μεγαλώνει λόγω της αποξένωσης, ελπίζει ότι ίσως η όλη κατάσταση να έχει ένα θετικό αντίκτυπο στην τέχνη έτσι ώστε να εκλείψουν κάποιες κυνικές θεάσεις της οι οποίες πλέον θα είναι ασήμαντες μπροστά στα τραγικά γεγονότα που επέφερε η πανδημία του Covid-19 σε παγκόσμια κλίμακα.

Ο ιστορικός και κριτικός τέχνης Andy Cambell, ο οποίος είναι καθηγητής στο USC Roski School

31 Ai Wei Wei, *Face Masks*, 2020

of Art and Design, προσπαθώντας να προσεγγίσει μέσω της θεωρίας της τέχνης την πανδημία, αναφέρει ότι σε γενικές γραμμές η στάση απέναντι σε μία πανδημία είναι ταυτόχρονα και μία πολιτική πράξη. Ακόμα, προσθέτει ότι οι εικόνες είναι ένας σημαντικός τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι προσπαθούν να κατανοήσουν τον κόσμο και την κοινωνική πραγματικότητα, ήταν άλλωστε ένα μέσο το οποίο χρησιμοποιήθηκε σε μεγάλο βαθμό κατά τη διάρκεια της περιόδου καταναγκαστικής καραντίνας, αφού οι άνθρωποι τις αντάλασσαν μεταξύ τους βρισκόμενοι σε απομόνωση και ίσως να στάθηκε ως ένας τρόπος αντιμετώπισης και προσπάθειας ερμηνεύσης της κρίσιμης κατάστασης που βίωνε ο άνθρωπος σε παγκόσμια κλίμακα. Σε διάφορες ερωτήσεις που έθεσε ο ίδιος, όπως: Τι είναι ένα έθνος και τι μπορεί να γίνει; Τι είναι μια κοινότητα και τι μπορεί να γίνει; Υπογραμμίζει την πάγια πεποίθησή του πως οι καλλιτέχνες έχουν τη δυνατότητα να προσδώσουν σε αυτόν ακριβώς τον διάλογο που ανοίγει σε τέτοιες περιόδους, οπτική και υλική μορφή. Μπορούν δηλαδή να επαναπροδιορίσουν μέσω της τέχνης τους την αίσθηση του συν-ανήκειν. Το παραπάνω, είναι άκρως σημαντικό αν σκεφτεί κανείς ότι η οικονομική κρίση που έχει ήδη έρθει στο προσκήνιο μπορεί να αλλάξει το τοπίο που γνωρίζαμε με τρόπους που ακόμα δεν έχουμε καν φανταστεί.

Αν επεξεργαστεί κανείς την κατάσταση που ήδη πριν από την εμφάνιση του νέου κορονοϊού επικρατούσε στην Κίνα, με τις μαζικές οργισμένες κινητοποιήσεις και διαδηλώσεις ενάντια σε συγκεκριμένα μέτρα της κυβέρνησης(έκδοση εγκλημάτων), οι οποίες συνοδεύονταν από τις απάνθρωπες αντιδράσεις του κρατικού κατασταλτικού μηχανισμού της χώρας, θα διαπιστώσει ότι η Κίνα είχε ήδη μετρατραπεί από το 2019 σε μία δυστοπική κοινωνία, φαινόμενο το οποίο διογκώθηκε προφανώς μετά την εμφάνιση της πανδημίας στην πόλη Γου-Χαν. Ο απολυταρχισμός ήταν ένα από τα θέματα των "Μεταδοτικών Πόλεων", μέσα από τρία video projects της καλλιτέχνιδας Angela Su. Για παράδειγμα το ένα βίντεο διαπραγματευόταν σαν θέμα την πιθανή παράδοση των ελευθεριών και της ιδιωτικότητας ενός ατόμου στο κράτος, με αντάλλαγμα την προστασία του από ενδεχόμενες μολυσματικές ασθένειες.

Η Su σημείωσε ότι σε κάθε χώρα υπάρχουν διαφορετικές αφηγήσεις σε σχέση με την πανδημία. Η κάθε αφήγηση μπορεί να έχει ολέθριες συνέπειες γενικά στην συνείδηση της κοινωνίας, στον ρυθμό των θανάτων αλλά και στον ρυθμό της μετάδοσης της ασθένειας. Η Ghani συμφωνεί με την Su και επισημαίνει ότι για παράδειγμα το "Είμαστε σε πόλεμο" του Manuel Macron και το "Οι εχθροί του Ράιχ" κατά την ανακάλυψη κάποιων νέων μικροβίων στην ναζιστική Γερμανία είναι μεν δύο διαφορετικές αφηγήσεις, με κάποια ωστόσο κοινά στοιχεία όπως είναι η μιλιταριστική ορολογία όταν αναφέρεται κανείς σε μία μολυσματική ασθένεια. Γενικότερα, εφόσον τα μικρόβια είναι αόρατα στο ανθρώπινο μάτι, υπάρχει η τάση να δαιμονοποιούνται στη θέση τους ορατές οντότητες, όπως για παράδειγμα είναι οι Κινέζοι που βρίσκονται στην Ευρώπη αλλά και το

αντίθετο.

Η Ghani και η Su προσθέτουν ότι η πανδημία εμφάνισε κάποιες ρωγμές στο κοινωνικό, στο οικονομικό και στο πολιτικό γίγνεσθαι. Με άλλα λόγια έγιναν πιο έκδηλες από ποτέ οι αντιθέσεις που ενέχει μέσα του το καπιταλιστικό σύστημα αλλά και η βαθιά αντιλαϊκή του φύση. Η Su πιστεύει ότι ενώ ο ιός είναι αυτός που ευθύνεται για την εμφάνιση της ασθένειας, η απληστία, η αλαζονεία και η ανοησία των πολιτικών ηγετών είναι οι αιτίες για την διασπορά του. Ενώ επί της ουσίας, μέσα σε μία τέτοια συνθήκη που έδρασε μάλιστα ως καταλύτης για την ταχύτερη εμφάνιση της από πριν ωστόσο διαφαινόμενης οικονομική κρίσης, υπάρχει συνήθως η τάση για προσπάθεια κατεύθυνσης της οργής που έχει δημιουργηθεί προς όφελος των καταπιεστών, η Su πιστεύει ότι από την άλλη πλευρά εμφανίζονται οι προϋποθέσεις για την ανάπτυξη σχέσεων αμοιβαιότητας ανάμεσα στους καταπιεσμένους, για την ενίσχυση της αλληλεγγύης και του αισθήματος της αλληλοβοήθειας μέσα στην κοινότητα.

Ενισχύοντας τα παραπάνω, ο Tandavanitj αναφέρει ότι τον εντυπωσίασαν οι πρωτοβουλίες που έπαιρναν οι άνθρωποι ανά τον κόσμο για να βεβαιωθούν ότι οι συγγενείς τους και οι συνάνθρωποί τους που ανήκαν στις ευάλωτες πληθυσμιακές ομάδες ανταπεξέρχονταν με επιτυχία στην τρέχουσα κατάσταση. Επίσης, η Su υπογραμμίζει ότι για παράδειγμα στο Hong Kong, το αίσθημα της κοινότητας και οι πρωτοβουλίες των ανθρώπων βοήθησαν περισσότερο από τις κυβερνητικές πρακτικές στην αντιμετώπιση της κρίσιμης κατάστασης της πανδημίας. Η Neumeyer προσθέτει ότι η τέχνη, ειδικά σε περιόδους κοινωνικής απομόνωσης, μπορεί να μεταβιβάσει την ελπίδα αλλά και τη φαντασία έτσι ώστε να αναδυθεί το συναίσθημα του ότι κανείς δεν είναι μόνος του μπροστά σε αυτούς τους δύσκολους καιρούς. Η τέχνη δεν μένει στο επίπεδο της διασκέδασης ή ακόμα και της ψυχαγωγίας μέσω των ταινιών, των βιβλίων, της μουσικής αλλά επίσης μπορεί να γίνει μία πλατφόρμα που να επικοινωνεί συναισθηματικές και κριτικές απαντήσεις στα γεγονότα.

Η κριτική αυτή μέσω της Ghani στοχεύει στην ανάδειξη των χρόνιων ελαττωμάτων στα συστήματα υγείας που ανέδειξε η ανετοιμότητα των χωρών απέναντι στο ενδεχόμενο μιας πανδημίας. Ακόμα, η ίδια αναφέρεται κριτικά στον πόλεμο που έχει κηρυχθεί ανάμεσα σε φαρμακοβιομηχανίες για την κατοχύρωση της πατέντας του εμβολίου και υπογραμμίζει ότι το παραπάνω γίνεται όλο και πιο φανερό στον κόσμο που αρχίζει να καταλαβαίνει ότι η υγεία δεν μπορεί να αντιμετωπίζεται από τον καπιταλισμό ως εμπόρευμα αλλά ως μία κοινωνική ανάγκη αλλά και ένα αναφαίρετο δικαίωμα το οποίο θα έπρεπε να ήταν δωρεάν προσβάσιμο για όλους τους ανθρώπους.

Οι καλλιτέχνες, συχνά εμπλέκονται και παρεμβαίνουν στα διάκενα μεταξύ του παλιού και του νέου. Εκεί, προσπαθούν να νοηματοδοτήσουν κάποιους χώρους, κάποιες διαδικασίες που κοινωνικά, ίσως είναι δύσκολο να γίνουν πλήρως αντιληπτές. Με αυτόν τον τρόπο, συχνά

δημιουργούν εικόνες για έναν μελλοντικό κόσμο που είτε είναι πιθανό να εμφανιστεί είτε όχι. Για την Neumeyer το μέλλον είναι κάτι το οποίο ο άνθρωπος μπορεί να το φανταστεί και να το δημιουργήσει, είναι κάτι το οποίο το διαμορφώνει με κάθε απόφαση που παίρνει στο παρόν. Οι εικόνες και οι αποτυπώσεις της κοινωνικής πραγματικότητας μπορεί να εγείρουν έναν προβληματισμό και μία συνδιαλλαγή όσον αφορά στις αποφάσεις και τις δράσεις που οφείλει ο άνθρωπος να φέρει εις πέρας προς όφελος της κοινωνικής προόδου. Όταν οι παραπάνω σκέψεις μπορέσουν να γίνουν κομμάτι της συλλογικής συνείδησης των ανθρώπων, τότε η ανθρωπότητα θα γίνει πιο ικανή στο να διαμορφώνει ελπιδοφόρες μελλοντικές καταστάσεις και πρακτικές για όλα τα έμβια όντα, πάνω σε έναν πλανήτη που μοιράζεται ισότιμα ανάμεσά τους.

Βιβλιογραφία – Πηγές

Ελληνόγλωσση:

- Α. Ζήση, *Κορονοϊός και ψυχική υγεία: "Βυθίζονται σ'ένα αδιέξοδο..."*, 2020, pelop.gr
- Α. Ζήση, *Νέα συστήματα συναισθηματικού ελέγχου*, 2020, efsyn.gr
- Α. Ζήση, *Τα συναισθηματικά τοπία της πανδημίας και το μετα-ανθρώπινο παρόν*, 2020, parallaximag.gr
- Α. Ζήση, Σ. Χτούρης, *Η πανδημία Covid-19: Επιταχυντής των ανισοτήτων και εγκαταστάτης νέων μορφών ανισοτήτων*, 2020, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών-ΕΚΚΕ
- Β. Στεργίου, *Μας κάνει ο ιός ζανά πολίτες που νοιάζονται;*, 2020, lifo.gr
- Γ. Σιδέρης, *Ο Covid-19 και η μεγάλη εικόνα της υγείας*, 2020, 902.gr
- Δ. Τζάνη, *Κορονοϊός και ψυχική υγεία: Η αόρατη απειλή*, 2020, insidestory.gr
- *Είναι αισχρό να κερδοσκοπούν τα ιδιωτικά μεγαθήρια της Υγείας με ευθύνη της κυβέρνησης*, 2020, 902.gr
- *Ελλάδα/Έρευνα ΕΚΠΑ: Ο κορονοϊός και οι Έλληνες – Αυτοί είναι οι μεγαλύτεροι φόβοι μας*, 2020, lifo.gr
- Ε. Μπέρση, *Η οικονομία χρειάζεται ένα παγκόσμιο σύστημα υγείας*, 2020, kathimerini.gr
- *Η τέχνη σε καραντίνα: Η πανδημία θα της κάνει καλό!*, 2020, lifo.gr
- Μ. Θερμόπουλος, *Τι κάνει ο κορονοϊός στην ψυχική υγεία επειδή είμαστε σε απομόνωση*, 2020, iatropedia.gr
- Μ. Πατσέλη, *Πώς επιδρά στην ψυχική μας υγεία ο κορονοϊός;*, 2020, alfavita.gr
- Μ. Σαββάκης, *Ecce homo antisepcticus*, 2020, documentnews.gr
- Μ. Τζάνη, Χ. Κεχαγιάς, *Μεθοδολογία έρευνας κοινωνικών επιστημών*, 2005, Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
- Ν. Σεβαστάκης, *Ο ιός ως κοινωνική εμπειρία*, 2020, lifo.gr
- Ν. Λιτσαρδοπούλου, *Το απομονωμένο φιλί των "Εραστών"*, 2020, kathimerini.gr
- *Οι συνέπειες της κοινωνική απόστασης στην ψυχική υγεία*, 2020, huffingtonpost.gr
- *Όταν τα κέρδη φρενάρουν την προστασία της ζωής*, 2020, 902.gr
- Σ. Χτούρης, Α. Ζήση, *Ο κοινωνικός μας εαυτός, η οικογένεια και οι κοινωνικές στάσεις την περίοδο των περιορισμών της πανδημίας του Covid - 19 το 2020*, 2020, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών-ΕΚΚΕ
- Σ. Χτούρης, *Η ανάδυση της νέας βιο-κοινωνικότητας στην πανδημία του Covid-19*, 2020, huffingtonpost.gr

- Σ. Χτούρης, *Οι νέοι στην Ελλάδα σήμερα*, 2017, Επίκεντρο
- Σ. Χτούρης, Γ. Ζιώγας, *Οι δεσποινίδες της Αβινιόν του Pablo Picasso εκατό χρόνια μετά*, 2010, Παπαζήση
- Τ. Κωδωνίδου, *"Δεν μπορούν να μας ακυρώσουν την άνοιξη"*, 2020, efsyn.gr
- Φ. Ίσαρη, Μ. Πούρκος, *Ποιοτική μεθοδολογία έρευνας*, 2015, Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα
- Χ. Μπανάκου-Καραγκούνη, *Τέχνη και πραγματικότητα*, 2012, Έννοια
- A. Giddens, *Εισαγωγή στην κοινωνιολογία*, 1993, Οδυσσέας
- L.A Heiden, M. Hersen, *Εισαγωγή στην κλινική ψυχολογία*, 2011, Πεδίο
- Lifo Team, *Πώς οι πίνακες του Χόπερ έγιναν η ιδανική απεικόνιση της κουλτούρας της καραντίνας*, 2020, lifo.gr
- Nicolas Bourriaud, *Σχεσιακή Αισθητική*, 2015, Σχολή Καλών Τεχνών

Ξενόγλωσση:

- C. Ho, C. Chee, R. Ho, *Mental Health Strategies to Combat the Psychological Impact of COVID-19 Beyond Paranoia and Panic*, 2020, Academy of medicine, Singapore
- C. Knight, *Column: Bubonic plague in Europe changed art history. Why coronavirus could do the same*, 2020, latimes.com
- C. Lima, P. Carvalho και συν., *The emotional impact of Coronavirus 2019-nCoV (new Coronavirus disease)*, 2020, Elsevier
- C. Miranda, *Experimentation. Reflection. Wild Ensembles. Photos show 5 L.A artists working under quarantine*, 2020, latimes.com
- C. Wang, R. Pan και συν., *Immediate Psychological Responses and Associated Factors during the Initial Stage of the 2019 Coronavirus Disease (COVID-19) Epidemic among the General Population in China*, 2020, International journal of environmental research and public health
- C. Xiao, *A Novel Approach of Consultation on 2019 Novel Coronavirus (COVID-19)-Related Psychological and Mental Problems: Structured Letter Therapy*, 2020, creativecommons.org
- D. Barbisch, K. Koenig και συν., *Is There a Case for Quarantine? Perspectives from SARS to Ebola*, 2017, Disaster Medicine and Public Health Preparedness
- D. Liu, Y. Ren και συν., *Psychological impact and predisposing factors of the coronavirus*

- disease 2019 (COVID-19) pandemic on general public in China, 2020, the lancet psychiatry*
- D. Petric, *Negative mental health effects of COVID-19 pandemic and panic, 2020*
 - D. Reynolds, J. Garay και συν., *Understanding, compliance and psychological impact of the SARS quarantine experience, 2007, Cambridge university press*
 - E. Coomes, J. Leis, W. Gold, *Quarantine, 2020, cmaj.ca*
 - E. Kasriel, *How have artists portrayed epidemics over the centuries- and what can the artworks tell us about then and now?, 2020, bbc.com*
 - E. Kim, Q. Liao και συν., *Middle East respiratory syndrome in South Korea during 2015: Risk-related perceptions and quarantine attitudes, 2016, Elsevier*
 - G. Ebert, *Ai WeiWei Has Designed Face Masks to Raise Funds for Covid-19 Relief, 2020, thisiscolossal.com*
 - H. Xiao, Y. Zhang και συν., *Social Capital and Sleep Quality in Individuals Who Self-Isolated for 14 Days During the Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) Outbreak in January 2020 in China, 2020, Medical science monitor*
 - J. Berger, *Ways of seeing, 2008, Penguin Books*
 - J. Bibin, E. Chieth, P. Mascarenhas, *The outbreak of Novel Coronavirus in India: Psychological Impact, 2020, ssrn.com*
 - J. Liu, Y. Bao και συν., *Mental health considerations for children quarantined because of COVID-19, 2020, thelancet.com*
 - J. Qiu, B. Shen και συν., *A nationwide survey of psychological distress among Chinese people in the COVID-19 epidemic: implications and policy recommendations, 2020, bmj*
 - J. Rubin, S. Wessely, *The psychological effects of quarantining a city, 2020, bmj.com*
 - J. Torous, K. Myrick και συν., *Digital Mental Health and COVID-19: Using Technology Today to Accelerate the Curve on Access and Quality Tomorrow, 2020, JMIR MENTAL HEALTH*
 - L. Duan, G. Zhu, *Psychological interventions for people affected by the COVID-19 epidemic, 2020, thelancet.com*
 - L. Hawryluck, W. Gold και συν., *SARS Control and Psychological Effects of Quarantine, Toronto, Canada, 2004, cdc.gov*
 - L. Myers, *Ai Wei Wei Designs Face Masks for Charity, Including One with the Middle Finger, 2020, designboom.com*
 - L. Nickell, E. Crighton και συν., *Psychosocial effects of SARS on hospital staff: survey of a large tertiary care institution, 2004, cmaj.ca*

- L. Pancani, M. Marinucci και συν., *Forced social isolation and mental health: A study on 1006 Italians under COVID-19 quarantine*, 2020
- M. Hossain, A. Sultana, N. Purohit, *Mental health outcomes of quarantine and isolation for infection prevention: A systematic umbrella review of the global evidence*, 2020
- M. Liebrez, D. Bhugra και συν., *Caring for persons in detention suffering with mental illness during the Covid-19 outbreak*, 2020, Elsevier
- *Mental health and psychosocial considerations during the COVID-19 outbreak*, 2020, WHO
- M. McLeod, M. Baker και συν., *Protective Effect of Maritime Quarantine in South Pacific Jurisdictions, 1918–19 Influenza Pandemic*, 2008, cdc.gov
- M. O' Grady, *What can we learn from the art of pandemics past?*, 2020, nytimes.com
- M. Regnier, *Pandemic art: How artists have depicted disease*, 2020, theartnewspaper.com
- P. Libbey, J. Farago, *The World's Great Photographers, Many Stuck Inside, Have Snapped*, 2020, nytimes.com
- Q. Chen, M. Liang και συν., *Mental health care for medical staff in China during the COVID-19 outbreak*, 2020, thelancet.com
- R. Maunder, J. Hunter και συν., *The immediate psychological and occupational impact of the 2003 SARS outbreak in a teaching hospital*, 2003, cmaj.ca
- S. Barari, S. Caria και συν., *Evaluating COVID-19 Public Health Messaging in Italy: Self-Reported Compliance and Growing Mental Health Concerns*, 2020
- S. Brooks, R. Webster και συν., *The psychological impact of quarantine and how to reduce it: rapid review of the evidence*, 2020, thelancet.com
- S. Edwards, *Art and its histories: A reader*, 1999, Yale university press
- S. Johal, *Psychosocial impacts of quarantine during disease outbreaks and interventions that may help to relieve strain*, 2020, nzma.org
- S. Jung, J. Jun, *Mental Health and Psychological Intervention Amid COVID-19 Outbreak: Perspectives from South Korea*, 2020, Yonsei medical journal
- T. Kinsman, *STAYING SANE IN QUARANTINE*, 2020
- X. Zhou, C. Snowswell και συν., *The Role of Telehealth in Reducing the Mental Health Burden from COVID-19*, 2020, Mary Ann Liebert, inc.
- Y. Wang, M. Med και συν., *Is quarantine related to immediate negative psychological consequences during the 2009 H1N1 epidemic?*, 2010, Elsevier
- Y. Xiang, Y. Yang και συν., *Timely mental health care for the 2019 novel coronavirus*

outbreak is urgently needed, 2020, thelancet.com

- <https://www.youtube.com/watch?v=ul0LUuRp2oc> (*How Pandemics Impact Art*), 2020

Παράρτημα

Δείγματα συνεντεύξεων(3)

1. Πανεπιστήμιο Αιγαίου-Σχολή Κοινωνικών Επιστημών-Τμήμα Κοινωνιολογίας

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας-Σχολή Καλών Τεχνών-Τμήμα Εικαστικών και Εφαρμοσμένων Τεχνών

Ονομάζομαι Γιάννης Ευθυμιάδης, είμαι μεταπτυχιακός φοιτητής του ΔΜΠΣ **Εφαρμοσμένη-Κλινική Κοινωνιολογία και Τέχνη** και εκπονώ τη μεταπτυχιακή μου εργασία με θέμα τον *αντίκτυπο της καταναγκαστικής καραντίνας λόγω της πανδημίας COVID-19*. Θα σας παρακαλούσα, εάν συμφωνείτε, να απαντήσετε στα παρακάτω ερωτήματα. Οι απαντήσεις είναι ανώνυμες.

1)Ποιά είναι η ηλικία σας;

Είμαι 26 χρονων.

2)Ποιός είναι ο τόπος διαμονής σας;

Ο τοπος κατοικιας μου ειναι στην δυτικη αττικη,πιο συγκεκριμενα στην μανδρα.

3)Διαμένετε μόνος/η σας;

Δεν μενω μονη.Συζω με τον συντροφο μου.

4)Ποιό είναι το επάγγελμα που εξασκείτε;

Ανηκω στον χωρο της υγειας.Το επαγγελμα μου ειναι νοσηλευτρια.

5)Ανήκετε εσείς σε ευπαθή ομάδα ή κάποιο κοντινό σας πρόσωπο;

Δεν ανηκω στις ευπαθεις ομαδες..Ουτε καποιο πολυ κοντινο μου προσωπο..Ωστοσο υπαρχουν

ατομα στην ζωη μου που ανοικουν στις ομαδες υψηλου κινδυνου.

6) Η χώρα διανύει τη δεύτερη εβδομάδα αναγκαστικής καραντίνας λόγω της πανδημίας COVID-19. Θα σας παρακαλούσα, να περιγράψετε την εμπειρία σας από αυτό το μέτρο (πχ. τι άλλαξε στην καθημερινή οργάνωση της ζωής σας, εάν και τι αντίκτυπο είχε στην ζωή σας, ψυχική, διαπροσωπική, επαγγελματική, οικονομική).

Λογω του επαγγελματος μου εχω μαθει να μην πανικοβαλλομαι με ολα τα θεματα που προκυπτουν στον τομεα της υγειας..Χωρις ομως αυτο να σημαινει οτι δεν δινω την απαραιτητη σημασια και σοβαροτητα που εχει αυτο το ζητημα σε σχεση με τον υπολοιπο κοσμο..Ειναι απογοητευτικο για μενα προσωπικα που ενω ο κοσμος ειναι ενημερος για την εκταση και τις συνεπειες αυτου του ιου συνεχιζε να κυκλοφορει χωρις καμια αισθηση ευθυνης εξω..Χωρις να λαμβανει τα απαραιτητα μετρα.Σε προσωπικο επιπεδο η ζωη μ μετα την καταναγκαστικη καραντινα, στην οποια υποβληθηκαμε λογω της μη τηρησης των μετρων προστασιας απεναντι στον covid-19, η ζωη μου αλλαξε ως προς το οτι επαγγελματικα καλουμαι να θεσω τον εαυτο μου και κατα συνεπεια τους δικους μου ανθρωπους σε κινδυνο λογω της εκθεσης μου στον ιο. Οικονομικα τα πραγματα αλλαζουν οπως και σε καθε σπιτι σημερα, διοτι λογω του κλεισιματος των επιχειρησεων το εισοδημα μειωνεται σημαντικα. Οσων αφορα τις διαπροσωπικες μου σχεσεις εκει τα πραγματα μενουν αμεταβλητα συναισθηματικα..Με μονη διαφορα οτι εξαναγκαζομαι στην απομακρυνση απο τους δικους μ ανθρωπους που ανηκουν σε ομαδες υψηλου κινδυνου(παιδια, ανθρωποι μεγαλης ηλικιας, ανθρωποι με καποιο προβλημα υγειας κτλ) και λογω συνθηκων και λογω εκθεσης δικης μου στον ιο..Και δεν γνωριζω ποτε θα μπορεσω να τους δω ξανα απο κοντα.

7) Πώς αντιμετωπίζετε την νέα κατάσταση στην οποία βρίσκεστε τώρα;

Στην νεα κατασταση αυτη λοιπον δεν μπορω παρα να την αντιμετωπισω με ηρεμια,αισιοδοξια, αισθημα ατομικης και συλλογικης ευθυνης και πανω απο ολα με υπομονη!

8) Τι περιμένετε από το μέλλον της ανθρωπότητας;

Η απαντηση μου ειναι διπλης φυσεως τι περιμενω και τι θα ηθελα να γινει..Αυτο που περιμενω ειναι πως λογω των αναγκαστικων μετρων που εχουν ληφθει απο το κρατος σταδιακα ο ιός μετα την εξαρση του που θα ερθει τωρα αυτο το διαστημα θα αρχισει να εχει λιγοτερη εξαπλωση και λιγοτερα θυματα.Με την ελπιδα οτι σε εναν χρονο τα λαμπρα μυαλα της επιστημης θα εχουν καταφερει να βρουν αγωγη εναντια στον ιο και πιθανα καποιο εμβολιο για την προστασια μας..Ωστε να μην χρειασται να ζησουμε ξανα το ιδιο ποτε ξανα.Αυτο που θα ηθελα να γινει θα

ηταν οι ανθρωποι να μαθουμε να μην παρνουμε αφηφιστα τους κινδυνους και να φροντιζουμε παντα τοσο για τον εαυτο μας οσο και για τους γυρω μας ακομα και αν αυτοι δεν ειναι η μαμα κ ο μπαμπας μας η γιαγια η ο παππους μας..Θα ηθελα να μην υπαρξει εξαρση του ιου και να τελειωσει εδω το θεμα αυτο..Να μπορουμε να δουμε τα αγαπημενα μας προσωπα χωρις να φοβομαστε για εκεινους.Τελος θα ηθελα αυτοι που κυβερνουν αυτον τον τοπο να δουν πλεον καταματα πως εχουν κατακρεουργησει το εθνικο συστημα υγειας και πως αυτο εχει ως αντικτυπο να μν μπορουμε να ααντιμετωπισουμε τιποτα απο αυτα π ηδη εχουν ερθει και ολα οσα προκειται να ερθουν.

9) Υπάρχει κάποιο στιγμιότυπο που ζήσατε αυτή την ειδική περίοδο της απομόνωσης που θα θέλατε να μοιραστείτε;

Ειναι τοσα αυτα που εχουμε ζησει και σε κοινωνικο και σε επαγγελματικο επιπεδο αλλα δεν θα κουρασω με την δουλεια μου..θα σταθω μονο σε στιγμιοτυπα "απειρου καλους"που δειχνουν το επιπεδο συνειδησης που εχουμε σαν λαος..Θελω να σημειωθει πως ενα φαρμακειο πουλουσε σε μηνιαια βαση ενα και μοναδικο κουτι μασκες και αυτο σε ανοσοκατασταλτικους ανθρωπους που το εχουν πραγματικα αναγκη.Σημερα και αυτο μονο μετα την τρομοκρατηση των ΜΜΕ για τον ιο πουλαει σε υγιεστατους ανθρωπους 19κουτια την ημερα..

Ευχαριστω

Ευχαριστώ πολύ για την συμβολή σας σ' αυτή την κοινωνική έρευνα. Τα ευρήματα της έρευνας θα μας βοηθήσουν να εντοπίσουμε τις προκλήσεις που οι άνθρωποι αντιμετωπίζουν σε μια τέτοια συνθήκη, και πιθανά τις ειδικές τους ανάγκες.

Γιάννης Ευθυμιάδης

2. Πανεπιστήμιο Αιγαίου-Σχολή Κοινωνικών Επιστημών-Τμήμα Κοινωνιολογίας

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας-Σχολή Καλών Τεχνών-Τμήμα Εικαστικών και Εφαρμοσμένων Τεχνών

Ονομάζομαι Γιάννης Ευθυμιάδης, είμαι μεταπτυχιακός φοιτητής του ΔΜΠΣ **Εφαρμοσμένη-Κλινική Κοινωνιολογία και Τέχνη** και εκπονώ τη μεταπτυχιακή μου εργασία με θέμα τον *αντίκτυπο της καταναγκαστικής καραντίνας λόγω της πανδημίας COVID-19*. Θα σας παρακαλούσα, εάν συμφωνείτε, να απαντήσετε στα παρακάτω ερωτήματα. Οι απαντήσεις είναι ανώνυμες.

1) Ποιά είναι η ηλικία σας;

27

2) Ποιός είναι ο τόπος διαμονής σας;

Καστοριά

3) Διαμένετε μόνος/η σας;

Ναι

4) Ποιό είναι το επάγγελμα που εξασκείτε;

Πωλήτρια

5) Ανήκετε εσείς σε ευπαθή ομάδα ή κάποιο κοντινό σας πρόσωπο;

Δεν ανήκω σε ευπαθή ομάδα, ανήκει όμως ο πατέρας μου.

6) Η χώρα διανύει τη δεύτερη εβδομάδα αναγκαστικής καραντίνας λόγω της πανδημίας COVID-19. Θα σας παρακαλούσα, να περιγράψετε την εμπειρία σας από αυτό το μέτρο (πχ. τι άλλαξε στην καθημερινή οργάνωση της ζωής σας, εάν και τι αντίκτυπο είχε στην ζωή σας, ψυχική, διαπροσωπική, επαγγελματική, οικονομική).

Σε γενικές γραμμές είμαι άνθρωπος που περνάω πολύ χρόνο στο σπίτι μόνη μου και σε υπαίθριους χώρους βγάζοντας βόλτα τον σκύλο μου. Η καθημερινότητα μου δεν έχει σοβαρές αλλαγές και στερήσεις για αυτόν τον λόγο. Επιπλέον φροντίζω να επικοινωνώ με φίλους και γνωστούς μέσω διαδικτύου ώστε να μην χάνω την επαφή μου με άτομα που είναι σημαντικά για εμένα. Σίγουρα το μέσο αυτό όμως, δεν μπορεί να αντικαταστήσει την φυσική παρουσία, η οποία δίνει σαφώς περισσότερες δυνατότητες και ενεργοποιεί διαφορετικές αισθήσεις. Αυτές τις δύο βδομάδες, αισθάνομαι πως δεν είμαι όσο παραγωγική θα ήθελα σε πολλούς τομείς της ζωής μου, κυρίως όμως στις υποχρεώσεις μου ως φοιτήτρια, διότι οι αλλαγές αυτές με έχουν αποδιοργανώσει. Επιπλέον κάτι που με έχει επηρεάσει όπως και πολύ κόσμο φαντάζομαι, είναι πως σταμάτησα να δουλεύω και αυτό έχει άμεσο αντίκτυπο στα οικονομικά μου, με ότι αυτό συνεπάγεται. Ως αντίκτυπο στον ψυχισμό μου, αντιλαμβάνομαι πως έχω γίνει περισσότερο νευρική. Επιπλέον κοιμάμαι περισσότερες ώρες, ενώ υπάρχει ελάχιστη δραστηριότητα μέσα στη μέρα.

7) Πώς αντιμετωπίζετε την νέα κατάσταση στην οποία βρίσκεστε τώρα:

Η κατάσταση που βρίσκεται όλος ο κόσμος σήμερα, θεωρώ πως αντιμετωπίζεται με μία υπερβολή που παρεκκλίνει από τον πραγματικό στόχο, που είναι η καταπολέμηση της πανδημίας. Σίγουρα είναι πρόπον να φροντίζουμε συλλογικά για την δημόσια υγεία και να προστατεύουμε τις ευπαθείς ομάδες που απειλούνται ακόμα και με θάνατο, αυτό όμως είναι κάτι που θα έπρεπε να το λαμβάνουμε υπόψιν μας ανέκαθεν. Θεωρώ πως στην ενημέρωση σχετικά με το θέμα της πανδημίας, εντοπίζονται πολλά σφάλματα, από τα οποία έχουν αρχίσει ήδη να διαφαίνονται οι επιπτώσεις.

1) Στην τηλεόραση που είναι το μέσω από το οποίο ενημερώνεται πολύς κόσμος, για παρατεταμένο καιρό, πριν την εμφάνιση των κρουσμάτων, άφησαν ανθρώπους του θεάματος και της ψυχαγωγίας να ενημερώνουν και να παίρνουν θέση για ιατρικά ζητήματα χωρίς να διαθέτουν την κατάλληλη γνώση, με αποτέλεσμα να υποβιβάζεται ένα σημαντικό ζήτημα που αφορά την δημόσια υγεία.

2) Όταν τα πρώτα κρούσματα εμφανίστηκαν στην Ελλάδα, δημιουργήθηκε ένα κλίμα τρομοκρατίας, που ενθάρρυνε τους πολίτες να μείνουν σπίτι τους, να αισθάνονται σαν να έχουν τον ιό και να φοβούνται μη τον μεταδώσουν. Θεωρώ πως σε ζητήματα που αφορούν μία ολόκληρη κοινωνία, χρειάζεται να υπάρχει ψυχραιμία ώστε να είναι διαχειρίσιμη η κατάσταση και οι τακτικές αυτές επέφεραν διαφορετικά αποτελέσματα.

3) Επιπλέον άνθρωποι που πολιτεύονται και ασχολούνται με τις ιατρικές επιστήμες, καθώς και ο ίδιος οργανισμός δημόσιας υγείας σε ορισμένες περιπτώσεις, πληροφορούσαν το κοινό πως η μετάληψη δεν αποτελεί μέσω διασποράς του ιού, με αποτέλεσμα να έχουν κλείσει επιχειρήσεις αλλά να παραμένουν ανοιχτές εκκλησίες όπου συνωστίζονται κυρίως άνθρωποι που ανήκουν σε ευπαθείς ομάδες, θέτοντας την ζωή τους και την δημόσια υγεία σε κίνδυνο.

4) Η παραπληροφόρηση αυτή έχει επιφέρει διχασμό και συγκρούσεις, στιγματίζει ανθρώπους και τίθενται ζητήματα υπαιτιότητας της εξάπλωσης του ιού σε ατομικό επίπεδο. Έτσι οι αποφάσεις της κυβέρνησης με την απαγόρευση κυκλοφορίας, τις οποίες θεωρώ απαράδεκτες προσωπικά, ήταν το κερασάκι στην τούρτα ώστε να αναζωπυρωθούν επιπλέον συγκρούσεις μεταξύ των πολιτών και φυσικά περιορισμοί οι οποίοι δεν εξυπηρετούν σε καμία περίπτωση την επίλυση του προβλήματος.

5) Το σύστημα υγείας υπολειτουργεί και παίρνονται αποφάσεις που ενισχύουν ιδιωτικές κλινικές, την ίδια στιγμή που υπάρχουν άνθρωποι που πεθαίνουν αβοήθητοι στο σπίτι τους, χωρίς να έχουν οι οικείοι τους την δυνατότητα, ούτε να τους αποχαιρετήσουν με αξιοπρεπή τρόπο.

Και εδώ είναι το σημείο που αναρωτιέμαι, γιατί αψηφάτε τόσο πολύ η ψυχική υγεία των ανθρώπων, που μπορεί τελικά να έχει ίσως χειρότερες επιπτώσεις από αυτές του ιού.

8) Τι περιμένετε από το μέλλον της ανθρωπότητας;

Δεν πιστεύω πως η ανθρωπότητα έχει μέλλον. Δεν είχε πριν για να έχει τώρα.

9) Υπάρχει κάποιο στιγμιότυπο που ζήσατε αυτή την ειδική περίοδο της απομόνωσης που θα θέλατε να μοιραστείτε;

Προχθές πήγα να πετάξω τα σκουπίδια μου, με βεβαίωση μετακίνησης φυσικά εφόσον δεν διαθέτω το οικονομικό κεφάλαιο για να πληρώσω το πρόστιμο, μιας και έχασα την δουλειά μου. Όταν πήγα να ανοίξω τον κάδο, στις λαβές υπήρχαν σφηνωμένα, χρησιμοποιημένα γάντια μιας χρήσης. Στον δρόμο, βλέπει κανείς πεταμένες μάσκες, χαρτομάντιλα και οτιδήποτε μπορεί πλέον να αποτελέσει εστία μόλυνσης. Ο ιός κάποτε μπορεί να θεραπευτεί, η αμορφωσιά και εγωισμός, δύσκολα.

Ευχαριστώ πολύ για την συμβολή σας σ' αυτή την κοινωνική έρευνα. Τα ευρήματα της έρευνας θα μας βοηθήσουν να εντοπίσουμε τις προκλήσεις που οι άνθρωποι αντιμετωπίζουν σε μια τέτοια συνθήκη, και πιθανά τις ειδικές τους ανάγκες.

Γιάννης Ευθυμιάδης

3. Πανεπιστήμιο Αιγαίου-Σχολή Κοινωνικών Επιστημών-Τμήμα Κοινωνιολογίας

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας-Σχολή Καλών Τεχνών-Τμήμα Εικαστικών και Εφαρμοσμένων Τεχνών

Ονομάζομαι Γιάννης Ευθυμιάδης, είμαι μεταπτυχιακός φοιτητής του ΔΜΠΣ **Εφαρμοσμένη-Κλινική Κοινωνιολογία και Τέχνη** και εκπονώ τη μεταπτυχιακή μου εργασία με θέμα τον *αντίκτυπο της καταναγκαστικής καραντίνας λόγω της πανδημίας COVID-19*. Θα σας παρακαλούσα, εάν συμφωνείτε, να απαντήσετε στα παρακάτω ερωτήματα. Οι απαντήσεις είναι ανώνυμες.

1) Ποιά είναι η ηλικία σας;

28 ετών

2) Ποιός είναι ο τόπος διαμονής σας;

Νέα Φιλαδέλφεια Αττικής

3) Διαμένετε μόνος/η σας;

Όχι, με την μητέρα μου και τον αδερφό μου

4) Ποιό είναι το επάγγελμα που εξασκείτε;

Junior IT, στο τμήμα μηχανογράφησης της εταιρίας Online Sales

5) Ανήκετε εσείς σε ευπαθή ομάδα ή κάποιο κοντινό σας πρόσωπο;

Ναι, η Γιαγιά μου ετών 82.

6) Η χώρα διανύει τη δεύτερη εβδομάδα αναγκαστικής καραντίνας λόγω της πανδημίας COVID-19. Θα σας παρακαλούσα, να περιγράψετε την εμπειρία σας από αυτό το μέτρο (πχ. τι άλλαξε στην καθημερινή οργάνωση της ζωής σας, εάν και τι αντίκτυπο είχε στην ζωή σας, ψυχική, διαπροσωπική, επαγγελματική, οικονομική).

Αναμφίβολα, πρόκειται για μια πρωτόγνωρη εμπειρία, που έχει επιφέρει αρκετές αλλαγές στη καθημερινότητα του καθενός. Επί προσωπικού, η εταιρία που εργάζομαι, μου έκανε αναστολή σύμβασης και θα πάρω το επίδομα. Οπότε επαγγελματικά έχω εισέλθει σε μια κατάσταση παύσης, που δεν ξέρω πότε θα τελειώσει. Στην ίδια κατάσταση έχουν επέλθει και όλες οι διαπροσωπικές σχέσεις. Όλο αυτό προφανώς, επηρεάζει αρνητικά την ψυχοσύνθεση μου και προσθέτει άγχος για την επόμενη ημέρα.

7) Πώς αντιμετωπίζετε την νέα κατάσταση στην οποία βρίσκεστε τώρα;

Προσπαθώ να ασχοληθώ με πράγματα και δραστηριότητες, τα οποία τα άφηνα σε δεύτερη μοίρα πριν συμβεί όλο αυτό και επιδιώκω να μένω κοντά με τα άτομα που δεν μπορώ να βλέπω όπως φίλοι-δεσμός, μέσω πλατφόρμων ηλεκτρονικής επικοινωνίας.

8) Τι περιμένετε από το μέλλον της ανθρωπότητας;

Στην αισιόδοξη περίπτωση, η κατάσταση αυτή να ενεργοποιήσει λίγο το αίσθημα της αλληλεγγύης σε ορισμένους ανθρώπους. Στην απαισιόδοξη (η οποία συγκεντρώνει και τις περισσότερες πιθανότητες), η πλειονότητα να προσπαθήσει να εκμεταλλευτεί τις συγκυρίες για προσωπικό όφελος.

9) Υπάρχει κάποιο στιγμιότυπο που ζήσατε αυτή την ειδική περίοδο της απομόνωσης που θα θέλατε να μοιραστείτε;

Σε μια επίσκεψη μου σε γνωστό πολυκατάστημα παιχνιδιών και πολλών άλλων αντικειμένων, είδα έναν άνθρωπο να κουβαλάει 10 πακέτα αντισηπτικά μαντιλάκια, με συνέπεια να αδειάσει σχεδόν το ράφι πίσω του. Ένα στιγμιότυπο που έρχεται να επιβεβαιώσει την απαισιόδοξη πρόβλεψη μου στο προηγούμενο ερώτημα.

Ευχαριστώ πολύ για την συμβολή σας σ' αυτή την κοινωνική έρευνα. Τα ευρήματα της έρευνας θα μας βοηθήσουν να εντοπίσουμε τις προκλήσεις που οι άνθρωποι αντιμετωπίζουν σε μια τέτοια συνθήκη, και πιθανά τις ειδικές τους ανάγκες.

Γιάννης Ευθυμιάδης